

Vlada Crne Gore
Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije

Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2025. do 2028.
godine s Akcionim planom za 2025. godinu

decembar 2024. godine

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
2. ANALIZA.....	23
2.1. Pregled sprovođenja Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022. godine.....	23
2.2. Grupe koje žive u izraženom riziku od siromaštva i isključenosti.....	26
2.3. Osnovna prava na materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite.....	37
2.3.1. Osnovna materijalna davanja u socijalnoj zaštiti.....	37
2.3.2. Osnovna materijalna davanja u dječjoj zaštiti	41
2.4. Usluge socijalne i dječje zaštite.....	43
Unapređenje usluga socijalne i dječje zaštite kroz povećanje broja korisnika/korisnica koji/koje imaju pristup uslugama	57
2.5. Unapređenje kvaliteta upravljanja u sistemu socijalne i dječje zaštite na svim nivoima 59	
2.6 Informacioni sistem socijalnog staranja (e-Socijala)	69
3. FINANSIJSKI OKVIR ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE	71
4. OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE.....	72
5. NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE	73

Lista skraćenica

AROE – Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti
BDP – Bruto domaći proizvod
CEDAW – Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CEDEM – Centar za demokratiju i ljudska prava
COR – Cilj održivog razvoja
CZSR – Centar za socijalni rad
DNjP – Dodatak za njegu i pomoć
ECP – Evropska socijalna povelja
EK – Evropska komisija
ESF – Evropski socijalni fond
EU – Evropska unija
IPA – Instrument za pretpristupnu pomoć (eng. *Instrument for Pre-accession Assistance*)
ISSS – Informacioni sistem socijalnog staranja
JLS – Jedinica lokalne samouprave
JU – Javna ustanova
LI – Lična invalidnina
MICS – Istraživanje višestrukih indikatora
MO – Materijalno obezbjeđenje
MONSTAT – Zavod za statistiku Crne Gore
MSSD – Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
NSOR – Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine
NVO – Nevladina organizacija
OCD – Organizacija civilnog društva
OECD – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (eng. *Organization for Economic Cooperation and Development*)
PA – Personalna asistencija
PER – Program ekonomskih reformi
SDZ – Socijalna i dječja zaštita
SOPEES – Operativni program za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu
SPRV – Srednjoročni program rada Vlade
SRSSI – Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti
SRS – Stopa rizika od siromaštva
SIMD – Stopa izrazite materijalne deprivacije
UN – Ujedinjene nacije
UNDP – Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNICEF – Dječji fond Ujedinjenih nacija
VCG – Vlada Crne Gore
ZSDZ – Zavod za socijalnu i dječju zaštitu
ZZZCG – Zavod za zapošljavanje Crne Gore

1. UVOD

Svrha donošenja strateškog dokumenta

Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2025. do 2028. godine (u daljem tekstu: Strategija) sa Akcionim planom za 2025. godinu za sprovođenje Strategije donosi se u cilju obezbjeđenja i ostvarivanja mjera i programa namijenjenih pojedincu/pojedinki i porodici kojima je uslijed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne i dječje zaštite.

Strategija predstavlja četvrti nacionalni strateški dokument koji utvrđuje ciljeve i prioritete za dalji razvoj sistema socijalne i dječje zaštite, način postizanja tih ciljeva, vremenski okvir, finansijska sredstva neophodna za njihovo postizanje, kao i međusektorsku saradnju organa državne uprave uključenih u sprovođenje Strategije.

Vlada Crne Gore je usmjerena na stvaranje humanog i ekonomski stabilnog društva, koje obezbjeđuje razvoj i kontinuitet kvalitetne socijalne i dječje zaštite, zasnovane na potrebama i u najboljem interesu korisnika/korisnica. U tom cilju usvojena je Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2008–2012. godine, a po isteku perioda na koji se ova Strategija odnosila, Vlada Crne Gore usvojila je Strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2013–2017. godine, zatim i Strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2018–2022. godine. Osnov za donošenje strateških dokumenata jeste Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti¹

Efikasan i efektivan sistem socijalne i dječje zaštite, kojem teži Crna Gora, treba da obezbijedi mjere i programe koji prvenstveno imaju najveći pozitivni uticaj za korisnike/korisnice, uz jasnije definisanje mehanizama i plana finansiranja, uz finansijsku održivost. U krajnjem, jačanje sistema će u narednom periodu doprinijeti kontinuiranom smanjenju siromaštva i ranjivosti populacije kroz jačanje preventivne funkcije i pružanja podrške pojedincima/pojedinkama da prevaziđu nepovoljne okolnosti sa kojima se mogu suočiti u određenom vremenskom periodu.

U skladu s navedenim, svrha donošenja ove Strategije ogleda se u potrebi za unapređenjem normativnog okvira, adekvatnosti materijalnih davanja, dostupnosti i kvaliteta usluga socijalne i dječje zaštite, unapređenja sistema licenciranja pružalaca usluga, sistema licenciranja stručnih radnika/radnica, sistema akreditacije programa obuke, organizacije, normativima, standardima i načinu rada u centrima za socijalni rad i supervizijske podrške i vršenje nadzora u socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Važno je ukazati na cjelokupnu strukturu svih zainteresovanih strana čiji će doprinos realizaciji ciljeva i aktivnosti zastupljenih u ovom strateškom dokumentu omogućiti izgradnju funkcionalnog, održivog i kvalitetnog sistema socijalne i dječje zaštite, sa građaninom Crne Gore kao krajnjim korisnikom. Pored predstavnika/predstavnica

¹ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Crne Gore", br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17, 42/17, 50/17, 59/21, 145/21 i 3/23).

institucija koje su zastupljene u Radnoj grupi za izradu strateškog dokumenta, radi se o sljedećim zainteresovanim stranama:

U narednim poglavljima strateškog dokumenta dat je prikaz usklađenosti strategije s nacionalnim strateškim okvirom i međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela.

Usaglašenost s postojećim strateškim okvirom u Crnoj Gori

Sistem strateškog planiranja u Crnoj Gori podrazumijeva vertikalno i horizontalno usklađivanje postojećih strateških dokumenata u cilju poboljšanja kvaliteta, ali i postizanja efikasnije implementacije, unapređenja međusektorske saradnje i uspostavljanja održivog mehanizma za praćenje implementacije.

Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024–2027. (SPRV)

Razvoj strateškog dokumenta je u potpunosti usmjeren ka ostvarenju cilja 18: *Solidarno društvo za dostojanstven život i jednake šanse* iz SPRV. Kao indikator navedenog cilja planirano je da se stepen uključenosti radno sposobnih korisnika/korisnica materijalnog obezbjeđenja na tržište rada s početnih 7.000 do 2027. godine poveća na 7200; broj hraniteljskih porodica s 350 do 2027. godine poveća za 15%; broj pružalaca standardne usluge porodični smještaj s 35 do 2027. godine poveća za 15%; broj pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite za žrtve rodno zasnovanog nasilja s 13 do 2027. godine poveća za 15%; broj pružalaca usluga podrške za život u zajednici za osobe s invaliditetom i

djecu sa smetnjama u razvoju s 45 do 2027. godine poveća za 15%². U vezi sa ovim ciljem sprovodiće se aktivnosti na daljoj reformi sistema socijalne i dječje zaštite, prilikom čega će se povećati inkluzija svih ranjivih kategorija našeg društva i povećati dostupnost usluga, u najmanje restriktivnom okruženju, dok će se sa druge strane, reformom sistema vještačenja invaliditeta omogućiti prelazak sa medicinskog modela na model ljudskih prava, u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom³.

Na osnovu prikupljenih podataka vršiće se dodatna analiza potreba muškaraca i žena sa invaliditetom, kako bismo imali pouzdane podatke kako reforma i razvoj usluga ima stvaran uticaj na život građana/građanki Crne Gore”

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (NSOR)

Pri izradi Strategije poštovan je princip usklađenosti ovog dokumenta s obavezama koje proističu iz krovnog strateškog dokumenta Crne Gore – Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine (NSOR). NSOR identifikuje da sistem pružanja zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih usluga djeci s posebnim obrazovnim potrebama nije podjednako razvijen niti ujednačen po opštinama⁴ i da socijalne ustanove ne raspolažu dovoljnim sredstvima za realizaciju aktivnosti usklađenih sa standardima, uz ocjenu da postojeći sistem socijalne i dječje zaštite ne zadovoljava u dovoljnoj mjeri strukturne potrebe ranjivih kategorija stanovništva. Uz to, ocijenjeno je da sistem nije fleksibilan i da nije dovoljno prilagođen savremenim potrebama, kao i da centralizovani sistem socijalne i dječje zaštite povlači problem prepoznavanja specifičnosti socijalnih pitanja na lokalnom nivou⁵.

Mjere u NSOR	Podmjere u NSOR
1.1.1 Spriječiti i ublažiti efekte starenja stanovništva SDG 8 (8.3), 17 (17.4)	1.1.1.2 Obezbijediti adekvatan nivo socijalnih davanja za djecu. 1.1.1.6 Obezbijediti adekvatan nivo socijalne zaštite za stariju i ugroženu populaciju.
2.1.1 Obezbijediti preduslove za zdrav razvoj pojedinca u okviru porodice SDG 3 (3.1, 3.2, 3.7), SDG 5 (5.2, 5.3 and 5.6), SDG 8 (8.7), SDG 16 (16.1, 16.2)	2.1.1.1 Obezbijediti uslove za zdravo i održivo zasnivanje porodice SDG 3 (3.1) i 5 (5.6): – razviti sistem obrazovanja o porodici i roditeljstvu prije zasnivanja porodice; – razviti efikasan sistem podrške porodicama i roditeljima u vezi sa svim izazovima roditeljstva i porodičnog života;

² Vlada Crne Gore (2024). Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024–2027. godine, str. 30–31.

³ Isto, str. 15.

⁴ Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Vlada Crne Gore (2016). Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, str. 43.

⁵ Isto, str. 135.

	– u cilju popravljjanja demografske situacije u državi razviti sistem podrške za osnivanje i opstanak mladih porodica kao što su podrška rješavanju stambenog pitanja, olakšice pri podizanju stambenih kredita, olakšice za započinjanje biznisa i sl.; – obezbijediti univerzalan pristup uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice, informisanje i edukaciju, kao i integrisanje reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe, SDG 3 (3.7), 5 (5.6). 2.1.1.2 Edukovati populaciju o alternativnim oblicima porodice (npr. jednočlana porodica, porodica sa samohranim roditeljem, partnerstvo bez braka, hraniteljska porodica i sl.); – razvijati i promovisati sistem hraniteljstva; – razviti efikasan sistem podrške djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovim porodicama. 2.1.1.4 Efikasno se boriti protiv nasilja u porodici, SDG 5 (5.2) i 16 (16.1, 16.2): – podići nivo svijesti građana o problemu nasilja u porodici; – uspostaviti efikasan sistem prevencije nasilja u porodici; – unaprijediti socijalnu i drugu zaštitu žrtava porodičnog nasilja; – unaprijediti normativni sistem koji reguliše oblast nasilja u porodici; – unaprijediti zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i drugih oblika ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, uključujući onlajn nasilje, eksploataciju i zlostavljanje djece; – eliminisati sve štetne prakse, kao što je dječji, rani i prisilni brak, SDG 5 (5.3) – obezbijediti zabranu i ukidanje svih oblika dječjeg rada, SDG 8 (8.7). 2.1.1.5 Eliminirati sve oblike nasilja nad svim ženama i djevojčicama u javnim i privatnim sferama, uključujući trgovinu ljudima i seksualne i druge vrste iskorišćavanja, SDG 5 (5.2, 5.3), SDG 8 (8.7).
2.1.5 Eliminirati diskriminaciju osoba s invaliditetom SDG 10 (10.3), SDG 11 (11.2), SDG 16 (16.7, 16.b)	2.1.5.3 Obezbiđediti socijalne, zdravstvene i druge usluge osobama s invaliditetom u skladu s njihovim realnim potrebama i u skladu s međunarodnim standardima, SDG 10 (10.3). 2.1.5.4 Obezbiđediti osobama s invaliditetom adekvatan standard življenja i socijalnu sigurnost, SDG 10 (10.3).

2.1.6 Eliminirati diskriminaciju starih lica SDG 3 (3.8)	2.1.6.1 Povećati efikasnost i kvalitet usluga socijalne zaštite starih lica, SDG 3. 2.1.6.2 Pojačati socijalnu i materijalnu sigurnost siromašnih starih lica, SDG 3. 2.1.6.3 Obezbeđivanje adekvatne infrastrukture za smještaj i brigu o starim (uključujući i bolesnim) licima SDG 3 (3.8). 2.1.6.4 Razviti efikasan sistem prevencije i borbe protiv nasilja nad starim licima (SDG 3). 2.1.6.5 Graditi pozitivnu društvenu klimu prema starim licima i starenju kao procesu, (SDG 3).
2.5.2 Osigurati socijalnu stabilnost i smanjiti stopu siromaštva SDG 1 (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.a and 1.b), SDG 2 (2.1, 2.2), SDG 4 (4.4), SDG 8 (8.5, 8.6 , 8.8, 8.b) i SDG 10 (10.1, 10.3, 10.4), SDG 16 (16.3)	2.5.2.7 Iskorijeniti ekstremno siromaštvo među ljudima, SDG 1 (1.1). 2.5.2.8 Smanjiti najmanje za pola udio muškaraca, žena i djece koji žive ispod linije apsolutnog siromaštva, SDG 1 (1.2). 2.5.2.11 Targetirati socijalno ugrožene grupe efikasnim mjerama socijalne i drugih politika, SDG 1 (1.3, 1.b). 2.5.2.12 Unaprijediti dostupnost, priuštivost i kvalitet socijalnih usluga. 2.5.2.13 Unaprijediti sistem dodjele socijalnih naknada i programa podrške namijenjenih građanima kojima je to najpotrebnije. 2.5.2.14 Pružiti podršku programima psihosocijalne zaštite kategorijama stanovništva kojima prijeti socijalna isključenost. 2.5.2.15 Uključiti rodno senzitivnu dimenziju u strateško rješavanje problema siromaštva, SDG1 (1.b). 2.5.2.19 Omogućiti značajnu mobilizaciju sredstava iz raznih izvora u cilju obezbjeđivanja adekvatnih sredstava za programe i politike za okončanje siromaštva u svim njegovim dimenzijama, SDG 1 (1.a).
2.5.3 Boriti se protiv socijalne isključenosti SDG 1 (1.3, 1.4, 1.b,) 8 (8.6, 8.7) 10 (10.2, 10.3), 11 (11.1, 11.2)	2.5.3.1 Efikasno primjenjivati postojeće i kreirati nove programe usmjerene na grupe pod rizikom od marginalizacije, SDG 1 (1.3, 1.4, 1.b),SDG 8 (8.7), SDG 10 (10.2, 10.3): – s obzirom na ekonomski status (siromašni, nezaposleni, trajno nezaposleni, beskućnici, raseljene osobe, migranti, azilanti, izbjeglice, lica u riziku od apatridije) – s obzirom na porodičnu strukturu (jednočlana domaćinstva, samohrani roditelji, djeca bez roditeljskog staranja, omladina koja je odrasla kao

	djeca bez roditeljskog staranja, porodice s velikim brojem djece) – s obzirom na identitet (nacionalne/etničke/rasne/vjerske manjine, seksualne i rodne manjine) – s obzirom na starost (djeca, mladi, stari, penzioneri), uključujući zabranu dječjeg rada u svim njegovim oblicima – s obzirom na počinjenje krivičnog djela (zatvorenici i bivši zatvorenici, osobe s poremećajima u ponašanju, žrtve zločina, žrtve trafikinga ili nasilja u porodici) – s obzirom na obrazovanje (lica bez obrazovanja ili s niskim stepenom obrazovanja) – s obzirom na zdravstveno stanje (psihički oboljele osobe, osobe zaražene HIV/AIDS-om i hepatitisom C, osobe s problemima zavisnosti, osobe oboljele od genetskih ili hroničnih bolesti) – s obzirom na invaliditet ili smetnje u razvoju. 2.5.3.2 Osnivati i pružati podršku programima prihvatilišta i programima nužnog smještaja, SDG 11 (11.1, 11.2). 2.5.3.3 Unapređivati standarde stanovanja ranjivih grupa i socijalnog stanovanja.
--	--

Program ekonomskih reformi 2024–2026. (PER)

Strateški dokument je usklađen s PER-om u dijelu koji se donosi na reformsku mjeru Reforma sistema socijalne i dječje zaštite na osnovu Mape puta. Ključna aktivnost ove reformske mjere odnosi se na analizu troškova, finansijske održivosti i izradu finansijskog plana reforme sistema socijalne i dječje zaštite, koji će dati smjernice za održivo dugoročno budžetsko planiranje i integraciju reformskih mjera kroz programski budžet države. U praksi, analiza će se bazirati na procjeni troškova svih raspoloživih servisa i materijalnih davanja iz domena socijalne i dječje zaštite, što će omogućiti operacionalizaciju nove Strategije za socijalnu i dječju zaštitu, čije se usvajanje planira za IV kvartal 2024. godine. Implementacijom ove mjere će se dodatno doprinijeti ostvarivanju cilja održivog razvoja CO1 – svijet bez siromaštva i CO10 – smanjenje nejednakosti⁶.

Aktivnosti planirane za 2025. godinu su utvrđivanje Predloga Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, utvrđivanje cijene koštanja usluga socijalne i dječje zaštite donošenjem metodologije izračunavanja cijena usluga socijalne i dječje zaštite koje se finansiraju sa državnog nivoa i nastavak unapređivanja koordinacije i saradnje MSSD, centara za socijalni rad i pružalaca usluga kroz sprovođenje nadzorne i koordinativne funkcije MSSD i dalje unapređenje kapaciteta sistema da pruža usluge vođenja slučaja i upućivanja korisnika/korisnica, MSSD, centri za socijalni rad.

⁶ Vlada Crne Gore (2023). Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2023–2025, str. 219.

Aktivnost planirana za 2026. godinu je utvrđivanje minimalnog paketa usluga socijalne i dječje zaštite, kreiranje paketa usluga iz socijalne i dječje zaštite (npr. minimalni paket usluga za osobe s invaliditetom ili za starije osobe ili mlađu djecu) kako bi se obezbijedili lako upućivanje i pristup svim ključnim uslugama i na najbolji način odgovorilo potrebama korisnika/korisnica.

Aktivnost planirana za 2027. godinu je uspostavljanje novih specijalizovanih usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja u skladu s Istanbulsom konvencijom.

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCG) 2023–2024.

PPCG-om, kao jednim od krovnih nacionalnih strateških dokumenata, predviđeno je usvajanje Strategije socijalne i dječje zaštite kao jednog od ključnih segmenata u okviru Poglavlja 19: Socijalna politika i zapošljavanje⁷. Usvajanjem ovog dokumenta pruža se dodatni doprinos putu Crne Gore ka EU, pri čemu je važno ukazati da je Crna Gora izradom Akcionog plana za postepeno usklađivanje zakonodavstva i izgradnju neophodnih kapaciteta za implementaciju i sprovođenje evropske pravne tekovine ispunila uslov za otvaranje Poglavlja 19, što je i potvrđeno na Međuvladinoj konferenciji koja je održana 13. Decembra 2016. godine⁸.

Strategija regionalnog razvoja 2023–2027.

Strateški dokument je usklađen sa Strategijom regionalnog razvoja 2023–2027, u dijelu koji se odnosi na stvaranje uslova za ravnomjerni razvoj svih regiona Crne Gore, s akcentom na potrebu obezbjeđivanja većeg nivoa socijalne inkluzije i razvoja socijalnih politika koje su namijenjene manje razvijenim regionima u Crnoj Gori. U tom pogledu, primarni akcenat je stavljen na usklađenost sa:

- Operativni cilj 2.1. Unapređenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite⁹. Nivo usklađenosti s ovim ciljem se ogleda u potrebi obezbjeđivanja većeg nivoa ulaganja u razvoj infrastrukture za socijalnu zaštitu u manje razvijenim regionima Crne Gore.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027.

Socijalna zaštita ima ključnu ulogu u ostvarivanju prava lica s invaliditetom svih uzrasta, primarno kroz obezbjeđivanje odgovarajućeg životnog standarda, zajedno s osnovnim nivoom sigurnosti prihoda. Na taj način se stvaraju uslovi za smanjenje nivoa siromaštva i ranjivosti s kojim se suočavaju lica s invaliditetom¹⁰ zbog čega se ovim strateškim dokumentom stavlja akcenat na ostvarivanje operativnog cilja 5: Obezbijediti punu ravnopravnost i priznavanje svih prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite licima s invaliditetom koja garantuju potrebne uslove za samostalan život u zajednici. Kao

⁷ Ministarstvo evropskih poslova, Vlada Crne Gore (2023). Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023–2024, str. 116.

⁸ Isto, str. 115.

⁹ Isto, str. 51.

¹⁰ Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Vlada Crne Gore (2022). Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022–2023, str. 48.

indikator učinka navedenog cilja planirano je smanjenje procenta lica s invaliditetom kojima nije priznato određeno zakonom garantovano pravo iz oblasti socijalne zaštite za 85% do kraja 2027. godine¹¹. Takođe, operativnim ciljem 6: Omogućavanje jednakog prava licima s invaliditetom pod starateljstvom da formiraju bračnu zajednicu i uklanjanje postojećih zakonskih ograničenja roditeljskih prava lica s invaliditetom, a kao indikator učinka planira se smanjenje broja lica s invaliditetom kojima je oduzeta poslovna sposobnost u skladu s preporukama Komiteta UN za 20% do kraja 2027. godine¹².

Strategija za mlade 2023–2027.

U okviru politika namijenjenih mladima u Crnoj Gori, primarni akcenat je stavljen na usklađenost s operativnim ciljem 3 u okviru Strategije za mlade koji se odnosi na ostvarenje međuresornog doprinosa poboljšanju sveukupnog položaja mladih, kroz implementaciju sljedećih mjera¹³:

- Mjera 3.1: Kreirati međuresorni set aktivnosti za unapređenje prilika za razvoj i ostvarenje punih potencijala mladih
- Mjera 3.2: Kreirati međuresorni set aktivnosti za povećanje otpornosti mladih s ciljem unapređenja položaja mladih, primarno u domenima smanjenja nejednakosti i diskriminacije pojedinih grupa mladih, prevenciji nasilja, kao i povećanja otpornosti na negativne pojave kao što su polarizacija i govor mržnje, potrebno je osmisliti međuresorni set aktivnosti za povećanje inkluzije i otpornosti mladih¹⁴.

Strategija za ostvarivanje prava djeteta za period od 2019-2023. godine

Strategija razvoja Sistema socijalne i dječije zaštite za period od 2025-2028. godine sa Akcionim planom 2025-2026. godine obuhvata ciljeve Strategije za ostvarivanje prava djeteta za period od 2019-2023. godine i predstavlja nastavak politika koje se odnose na djecu i se realizuju se u kontinuitetu:

- STRATEŠKI CILJ I – Unaprijedjivanje međuresorne i međusektorske saradnje i drugi ključni uslovi za ostvarivanje prava djeteta.
- STRATEŠKI CILJ II - Poboljšati dostupnost i kvalitet socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja za svu djecu.
- STRATEŠKI CILJ III - Spriječiti sve oblike nasilja nad djecom i poboljšati ostvarivanje posebnih mjera zaštite djece.

Iako je navedeni strateški dokument prestao da važi, smatramo da su strateški ciljevi dugoročni i da ih je bilo potrebno uvrstiti i u Strategiju razvoja sistema socijalne i dječije zaštite.

¹¹ Isto, str. 52.

¹² Isto, str. 54–55.

¹³ Ministarstvo sporta i mladih, Vlada Crne Gore (2023). Strategija za mlade 2023–2027. sa Akcionim planom 2023–2024, str. 89.

¹⁴ Isto, str. 91.

Strategije prevencije i zaštite djece od nasilja 2025-2028. godine.

Strategija razvoja Sistema socijalne i dječije zaštite za period od 2024-2028. godine sa Akcionim planom za 2025. godinu obuhvata ciljeve Strategije prevencije i zaštite djece od nasilja 2025-2028. godine sa Akcionim planom za 2025. godinu i predstavlja nastavak politika koje se odnose na zaštitu djece od nasilja:

- 1.1 Operativni cilj: Podizanje svijesti i promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece
- 1.2 Operativni cilj: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece
- 2.1 Operativni cilj: Unapređivanje normativnih okvira za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima
- 2.2 Operativni cilj: Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima
- 2.3 Operativni cilj: Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje.

Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019–2025.

Strategija uključuje principe, teorijska i praktična dostignuća u pravcu razvoja potencijala djece s posebnim obrazovnim potrebama, ali i samog društva.

Primarni akcenat je na usklađenosti sa sljedećim operativnim ciljevima¹⁵:

1. Operativni cilj: Sprovesti istraživanje o znanju, stavovima i praksama u odnosu na djecu sa smetnjama u razvoju i na bazi rezultata sprovesti aktivnosti, radionice i kampanje;
2. Operativni cilj: Određivanje stručnih radnika za dijete i porodicu u centrima za socijalni rad i razvoj kompetencija kadra za rad s ovom populacijom;
3. Operativni cilj: Promocija zapošljavanja osoba s posebnim obrazovnim potrebama;
4. Operativni cilj: Razvoj i licenciranje usluge posrednika/posrednica (medijatora/medijatorki) u karijernom vođenju i zapošljavanju;
5. Operativni cilj: Evaluacija rada i izrada plana saradnje dnevnih boravaka sa školama, resursnim centrima i drugim uslugama u zajednici u skladu s UNCRPD.

Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023–2027. godine.¹⁶

¹⁵ Ministarstvo prosvjete, Vlada Crne Gore (2022). Izvještaj o sprovođenju strategije inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori 2019–2025. za 2022. godinu, str. 12–24.

¹⁶ <https://www.gov.me/dokumenta/1f031d7b-7220-460a-a48b-bf093b37db6c>

Osnovna svrha i cilj Nacionalnog plana za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) jeste osiguranje postizanja ciljeva Konvencije: a) Zaštita žena od svih vidova nasilja i sprečavanje, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. b) Doprinos suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i promovisanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena. c) Izrada sveobuhvatnog okvira, politika i mjera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹⁷. d) Unapređenje međunarodne saradnje u pogledu eliminisanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici. e) Pružanje podrške i pomoći organizacijama i organima unutrašnjih poslova u djelotvornoj saradnji da bi se usvojio obuhvatni pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Nacionalni plan predviđa niz mjera za sprovođenje, dok su svi organi zaduženi za implementaciju mjera i aktivnosti iz domena ovog dokumenta dužni da na godišnjem nivou izvijeste Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, a svake naredne godine Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo zdravlja o rezultatima i utrošenim sredstvima.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021–2025.

Uzimajući u obzir ugroženost romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, ovim strateškim dokumentom se, ukazuje na usklađenost sa socijalnim politikama u dijelu

- (Operativni cilj 1) unapređenja institucionalne i društvene borbe protiv svih oblika diskriminacije i anticiganizma s kojima se suočava romska i egipćanska zajednica. Indikator učinka: Smanjenje procenta pripadnika romske i egipćanske zajednice koji su se suočili s nekim od oblika diskriminacije na 53% planiranih za 2025. godinu;¹⁸
- (Operativni cilj 2) smanjenja nivoa siromaštva, socijalne ekskluzije i postojećeg socio-ekonomskog jaza između romske i egipćanske populacije i većinskog stanovništva. Indikator učinka: Smanjenje materijalne deprivacije romske i egipćanske populacije, kao i razlike u izloženosti siromaštvu u odnosu na generalnu populaciju na 85% i 47% (jaz) planiranih za 2025. godinu;¹⁹
- (Operativni cilj 9) unapređenja pravne i institucionalne zaštite Romkinja i Egipćanki od rodno zasnovanog nasilja. Indikator učinka: Smanjenje procenta odraslih u romskim i egipćanskim naseljima koji opravdavaju fizičko nasilje nad suprugom na 15% za žene i 11 % za muškarce planiranih za 2025. godinu, procenat žena starosti 20–24 godine koje su stupile u brak prije svoje 15 odnosno prije svoje 18 godine na 10% (prije 15. godine) i 20% (prije 18. godine) planiranih za 2025. godinu²⁰;
- (Operativni cilj 10) potrebu za obezbjeđenjem socijalne i pravne zaštite romske i egipćanske djece od nasilja u porodici, dječjeg braka i prosjačenja. Indikator učinka: Uspostavljanje specijalizovanih servisa za djecu žrtve dječjeg

¹⁷Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Vlada Crne Gore (2023). Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023–2027. godine, str. 15.

¹⁸Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, Vlada Crne Gore (2021). Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021–2025, str. 33.

¹⁹Isto, str. 37.

²⁰Isto, str. 70.

nedozvoljenog i ugovorenog braka i djecu koja žive i/ili rade na ulici ili su u riziku da to postanu – 3 svratišta planirana za 2025. godinu²¹.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025. je četvrti po redu strateški dokument kojim se namjerava uspostaviti bolji okvir za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kao centralni problem u ovoj oblasti prepoznat je nizak nivo rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, pa je u skladu s tim, definisan i glavni strateški cilj – podići nivo rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori do 2025. godine²². Postoji nekoliko operativnih ciljeva u akcionom planu za ovu strategiju, a za koje je nosilac aktivnosti Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije. One su prikazane kroz Standardizovanje procedura za orodnjavanje javnih politika. Operativni ciljevi u kojima je Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije jedan od nosilaca aktivnosti su: OC1: Unaprijediti primjenu postojećeg normativnog okvira na sprovođenju politike rodne ravnopravnosti i zaštitu od diskriminacije po osnovu pola i roda²³ i OC3: Povećati nivo učešća žena i osoba drugačijih polnih i rodnih identiteta u oblastima koje omogućavaju pristup resursima i dobiti od korišćenja resursa.²⁴ Indikator za prvi cilj je procenat sektorskih javnih politika u kojima je sprovedeno orodnjavanje. Planirani učinak za 2025. godinu je uvećanje od 10% u odnosu na početni procenat iz 2021. godine²⁵. Indikator za treći operativni cilj je vrijednost Indeksa rodne ravnopravnosti u domenu Novac. Planirano je da vrijednost Indeksa rodne ravnopravnosti u 2025. godini bude 62, što predstavlja uvećanje Indeksa u odnosu na početnu vrijednost iz 2021. godine, kada je iznosio 59,7.²⁶

Usklađenost s obavezama iz procesa pregovora s Evropskom unijom (EU)

Pristupni pregovori s Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do sada su otvorena 33 poglavlja, od kojih su tri privremeno zatvorena. Crna Gora je predvodnica u regionu u procesu evropskih integracija. Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije Crne Gore je nadležno za pregovaračko poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanjem intenzivno radi na ispunjavanju završnih mjerila za zatvaranje ovog poglavlja. Pravna tekovina Evropske unije u oblasti socijalne politike i zapošljavanja tiče se područja radnog prava, zdravlja i sigurnosti na radu, ravnopravnosti muškaraca i žena u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti, socijalnog dijaloga, kao i u pogledu zabrane diskriminacije po osnovu rase i etničke pripadnosti, religije i vjere, invaliditeta, starosne dobi i seksualne orijentacije. Podoblasti u okviru poglavlja 19 su: 1) Radno pravo, 2) Zaštita i zdravlje na radu, 3) Socijalni dijalog, 4) Politika zapošljavanja, 5) Evropski socijalni fond, 6) Socijalna inkluzija i zaštita, 7) Deinstitutionalizacija, 8) Zabrana diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici i 9) Ravnopravnost između žena i

²¹ Isto, str. 75–76.

²² Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, Vlada Crne Gore (2021). Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025. godine sa Akcionim planom 2021–2022. godine, str. 3.

²³ Isto, str. 4.

²⁴ Isto, str. 5.

²⁵ Isto, str. 53.

²⁶ Isto, str. 56.

muškaraca u zapošljavanju i socijalnoj politici. Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje je otvoreno 13. decembra 2016. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu.²⁷

Evropske integracije u Crnoj Gori predstavljaju važan okvir za sprovođenje reformi i u oblasti socijalne i dječje zaštite. Imajući u vidu ocjene iz Strategije o proširenju EU 2018. godine, u kojoj se kao indikativni datum za pridruživanje Crne Gore pominje 2025. godina, Strategija uzima u obzir sve obaveze iz procesa pregovora o pridruživanju – usklađivanje s evropskim zakonodavstvom i dobrim evropskim praksama u oblasti socijalne i dječje zaštite. Za reforme u oblasti socijalne i dječje zaštite poseban značaj imaju poglavlja: *Sloboda kretanja radnika (pregovaračko poglavlje 2)*, *Zapošljavanje i socijalna politika (pregovaračko poglavlje 19)*, *Pravosuđe i temeljna prava (pregovaračko poglavlje 23)* i *Pravda, sloboda i bezbjednost (pregovaračko poglavlje 24)*. Pored toga, do članstva u EU Crna Gora bi trebalo da bude spremna da osigura sprovođenje i izvještavanje u vezi s principima i ciljevima razvijenim u okviru Evropskog stuba socijalnih prava.

*Evropski stub socijalnih prava*²⁸ je novi instrument EU koji osigurava standarde i koordinaciju u oblasti socijalnih prava. Članstvom u EU Crna Gora će biti u obavezi da razvije sistem koji će biti u stanju da sprovede ciljeve i politike definisane u Evropskom stubu socijalnih prava. Evropskim stubom socijalnih prava utvrđeno je 20 načela i prava za podršku tržištima rada i sistemima socijalne zaštite koji su pravedni i dobro funkcionišu, podijeljenih u tri kategorije: 1) jednake mogućnosti i pristup tržištu rada, 2) dinamična tržišta rada i pravedni uslovi rada i 3) socijalna zaštita i uključivanje. Evropski stub socijalnih prava učvršćuje postojeća prava u međunarodnoj i pravnoj tekovini EU i istovremeno ih dopunjuje, kako bi se u obzir uzele aktuelne okolnosti.

Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu pristupanja EU za 2023. godinu, u Poglavlju 19 (zapošljavanje i socijalna politika) navodi da Crna Gora ima određeni nivo pripremljenosti u oblasti socijalne politike i zapošljavanja i da u narednoj godini treba da utvrdi jasan vremenski okvir i finansijsko planiranje za reformu sistema socijalne i dječje zaštite, te da započne sprovođenje tih reformi.²⁹ Takođe, Evropska komisija ocjenjuje da se sektor socijalne zaštite i inkluzije i dalje se suočava s ograničenjima ljudskih resursa i kapaciteta, kao i da centri za socijalni rad i dalje imaju manjak zaposlenih, dok im se obim posla povećava jer su uvedena nova prava. U izvještaju se dalje navodi da Zavod za socijalnu i dječju zaštitu nema dovoljno resursa, a njegova uloga u cjelokupnom sistemu socijalne zaštite bi trebalo da bude razjašnjena.³⁰

Evropska komisija upozorava i da, s obzirom na nedavne promjene u pravnom i strateškom okviru, poreza i socijalnih davanja za djecu, cjelokupni sistem socijalne politike i zapošljavanja zahtijeva temeljnu procjenu i reforme kako bi efikasno odgovorio na potrebe najugroženijih grupa, kao i da je potrebno mnogo više angažovanja, podrške i saradnje s civilnim društvom kako bi se postigli održivi i efikasni rezultati u sektoru

²⁷ <https://www.eu.me/poglavlje-19-socijalna-politika-i-zaposljavanje/>

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0010>

²⁹ Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu pristupanja EU za 2023. godinu, str. 105.

³⁰ Isto, str. 107.

socijalne zaštite, kako u planiranju i praćenju socijalnih politika tako i u njihovom sprovođenju putem socijalnih usluga, uključujući i na lokalnom nivou. Evropska komisija upozorava i da se djeca iz romske i egipćanske zajednice često bave prosjačenjem.³¹

Evropska komisija smatra da kapacitete indirektnih upravljačkih struktura treba dodatno ojačati kako bi se osiguralo da mogu efikasno da upravljaju u okviru procesa *ex-post* kontrole. Dodatno, EK smatra da bi u narednoj godini Crna Gora trebalo da efikasnije obezbijedi sredstva iz Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA) putem povećanja i konsolidacije administrativnih kapaciteta centralnih, regionalnih i lokalnih tijela i uspostavljanja strukture za upravljanje administracijom budućih fondova kohezije politike, jačanja kapaciteta za nabavku, upravljanje i praćenje kapitalnih investicija, istovremeno jačajući postojeće mehanizme koordinacije³². Što se tiče aktivnosti koje se odnose na pripreme za Evropski socijalni fond (ESF), u okviru pregovaračkog poglavlja 19, Evropska komisija naglašava da Crna Gora treba da odluči koje će institucije biti nadležne za ugovaranje i upravljanje radi uspostavljanja sektorskog operativnog programa za zapošljavanje i socijalnu inkluziju.³³

Savjet Evropske unije je sredinom 2021. godine usvojio *Preporuku o uspostavljanju Evropske garancije za dijete*, s ciljem da se najugroženijoj djeci omogući pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, ranom razvoju i zbrinjavanju djece, adekvatnom stanovanju i ishrani. Garancije za dijete se odnose na najugroženiju djecu koja su u fokusu socijalne i dječje zaštite, a eksplicitno se prema preporuci pominju siromašna djeca, ali i djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, posebno u rezidencijalnim institucijama, djeca beskućnici, djeca koja žive u teškoj porodičnoj situaciji, djeca iz manjinskih grupa, prije svega romska djeca i sl.

Evropska unija će i u narednom periodu kroz pretpristupne fondove finansirati aktivnosti koje podržavaju dalji proces deinstitutionalizacije u Crnoj Gori. To se prije svega odnosi na projekte iz Programa IPA3 *Deinstitutionalizacija i Garancije za mlade*, kojima će dijelom biti finansirane određene aktivnosti predviđene Strategijom deinstitutionalizacije.

U cilju ubrzanja procesa proširenja, kao i podsticanja ekonomske konvergencije na nivou regiona Zapadnog Balkana (ZB), Evropska komisija (EK) je usvojila predlog novog *Plana rasta EU za Zapadni Balkan* uz projekciju da će sprovođenje reformi i finansijska podrška EU imati pozitivan efekat na ekonomski rast ekonomija država kandidata.

Po usvajanju predloga Regulative o uspostavljanju instrumenta EU za reforme i rast u novembru 2023, Vlada Crne Gore je nakon konsultacija sa nadležnim službama Evropske komisije identifikovala ključne četiri oblasti politika u kojima će dalje biti definisane reformske mjere:

1. Poslovno okruženje i razvoj privatnog sektora;
2. Digitalna i energetska/zelena tranzicija;
3. Razvoj ljudskog kapitala i

³¹ Isto, str. 107.

³² Isto, str. 128.

³³ Isto, str. 107.

4. Vladavina prava/temeljna prava.

Mjere iz oblasti **Razvoj ljudskog kapitala** reflektuju se uglavnom kroz unapređenje mogućnosti za zapošljavanje, podršku za aktivaciju, reformu socijalnih i sistema dječije zaštite, ulaganje u sve nivoe obrazovanja i digitalno obrazovanje. U vezi sa navedenim definisana je indikativna reforma - Reformisanje sistema socijalne i dječije zaštite radi efikasnije, efektivnije i transparentnije upotrebe javnih sredstava kroz aktivnosti: aktivacija korisnika materijalnog obezbjeđenja, uspostavljanje jedinstvenog inkluzivnog i objedinjenog novčanog transfera u vezi sa invaliditetom koji pokriva sva prava datog korisnika i obrađuje se putem elektronskog sistema; sve novčane nadoknade na nacionalnom nivou koje se odnose na socijalnu i dječiju zaštitu će biti uspostavljene i obračunate putem nadograđenog integrisanog informacionog sistema socijalne zaštite. Takođe, kroz indikativnu reformu - Smanjenje nivoa porodičnog nasilja u Crnoj Gori definisane su dvije aktivnosti i to: jedinstvena baza podataka o nasilju u porodici obuhvata najmanje 95% slučajeva nasilja u porodici prijavljenih policiji ili kancelarijama centara za socijalni rad; Crna Gora ispunjava preporuke GREVIO/Istanbulske konvencije o uspostavljanju tri krizna centra za žrtve seksualnog nasilja u skladu sa standardima navedenim u konvenciji (tj. Integrisane zdravstvene, pravne i psihološke usluge za žrtve). Sve aktivnosti iz Plana rasta su implementirane u Startegiji razvoja sistema socijalne i dječije zaštite.

Druge međunarodne obaveze Crne Gore

Kao članica UN i Savjeta Evrope, Crna Gora reformu sistema socijalne i dječije zaštite sprovodi imajući u vidu prava, normative i standarde utvrđene međunarodnim dokumentima.

Međunarodni dokumenti koji su važni u izradi ovog strateškog dokumenata jesu: *Konvencija UN o pravima djeteta*, *Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom*, *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)*, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)*, *Revidirana Evropska socijalna povelja (ECP, 2006)*, *Madridski međunarodni plan akcije o starenju* i *Politička deklaracija o starenju*, i dr.

Komitet UN za prava djeteta pozdravio je opredijeljenost Crne Gore da svoje zakonodavstvo uskladi s Konvencijom UN o pravima djeteta. Ipak, Komitet je izrazio i zabrinutost zbog nepostojanja sveobuhvatnog zakona o djeci i nedovoljnih mjera koje su preduzete da bi se obezbijedila efikasna primjena zakona koji se odnose na prava djeteta, uključujući izdvajanje dovoljnih resursa i redovnu procjenu relevantnih podzakonskih akata. Komitet UN za prava djeteta ističe da finansijsko i materijalno siromaštvo nikada ne bi trebalo da budu jedino opravdanje za izdvajanje djeteta iz roditeljskog doma, za smještaj djeteta u alternativno staranje ili za sprečavanje društvene reintegracije djeteta. Komitet je pozvao Crnu Goru da garantuje dovoljna izdvajanja iz budžeta u svim oblastima, posebno onima koje se odnose na zdravstvo, obrazovanje i dječju zaštitu i definiše budžetske linije za djecu u nepovoljnom ili ugroženom položaju, uključujući romsku i egipćansku djecu i djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Komiteta UN za prava lica s invaliditetom, u okviru Zaključnih razmatranja o Crnoj Gori je evidentirao da je potreban napredak u vezi s donošenjem zakona koji će biti u saglasnosti s Konvencijom i potrebi zamjene trenutnog medicinskog modela invaliditeta s pristupom zasnovanim na ljudskim pravima. Evidentiran je problem kontinuirane diskriminacije i nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom i uglavnom nedovoljnim mjerama prevencije i obeštećenja. Neophodno je i uključivanje žena s invaliditetom u svim fazama razvoja mjera i procesa donošenja propisa i strateških dokumenata kojima se uređuju prava i položaj žena, jačanje mjera zaštite žena i djevojčica s invaliditetom od svih oblika diskriminacije i nasilja u različitim okruženjima i stvaranje sigurne, osnažujuće sredine za njih. Pored navedenog, potrebno je pojačati napore i obezbijediti sva neophodna sredstva za eliminaciju diskriminacije i isključivanja djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, s posebnim akcentom na djecu koja su u riziku od interseksijske diskriminacije.

Komiteta je takođe istakao svoju zabrinutost zbog toga što Crna Gora nastavlja „Dodeljivanje sredstava za stvaranje manjih, iako i dalje segregiranih postavki, koji čine *de facto* institucije, umjesto izdvajanja finansijskih sredstava za njegu zasnovanu na zajednici” (paragraf 36.c Zaključnih razmatranja). Komiteta takođe preporučuje Crnoj Gori da „se obaveže da ne izgrađuje nove institucije ili druge oblike segregiranog okruženja i umjesto toga pruža širok spektar usluga zasnovanih na zajednici, uključujući i na lokalnom nivou, koji odgovaraju potrebama osoba sa invaliditetom i poštuje autonomiju osobe, izbore, dostojanstvo i privatnost i koji uključuju vršnjačku podršku i druge alternative medicinskom modelu mentalnog zdravlja” (paragraf 37.a) i „redovno vrši monitoring troškova života osoba s invaliditetom i, shodno tome, prilagođava naknade za invalidnost” (paragraf 52), kao i da „Obezbijedi učešće osoba sa invaliditetom i njihovih reprezentativnih organizacija u svim fazama razvoja nezavisnih strategija života i šema” (paragraf 37.c).

Crna Gora je posvećena iskorjenjivanju nasilja nad ženama. Ratifikovala je *Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* (Istanbulska konvencija). I Krivični zakonik i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici podržavaju sprovođenje članova 33–40 Istanbulske konvencije. NSOR 2030 za Crnu Goru kao cilj prepoznaje eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama u privatnoj i javnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima i seksualnu eksploataciju.

UN Ciljevi održivog razvoja do 2030. godine³⁴

Ciljevi održivog razvoja, predstavljaju univerzalni poziv na djelovanje radi iskorjenjivanja siromaštva, zaštite životne sredine i obezbjeđivanja mira i prosperiteta za sve. U oblasti socijalne i dječje zaštite potrebno je ukazati na sljedeće ciljeve na čijem ostvarenju Crna Gora intenzivno djeluje:

Cilj 1. Svijet bez siromaštva

- Uspostaviti nacionalno odgovarajuće sisteme i mjere socijalne zaštite za sve i do 2030. godine postići značajnu pokrivenost siromašnih i ugroženih;

³⁴ UN Ciljevi održivog razvoja do 2030. godine, <https://sdgs.un.org/goals>

Cilj 5. Rodna ravnopravnost

- Prekinuti sve oblike diskriminacije svih žena i djevojaka svuda;
- Eliminirati sve oblike nasilja nad svim ženama i djevojkama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima i seksualne i druge vidove eksploatacije;
- Eliminirati sve štetne prakse, kao što su dječji, rani i prisilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija;
- Prepoznavanje i vrednovanje neplaćene njege i rada u kući kroz pružanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite i promocija zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici u skladu s nacionalnim potrebama;

Cilj 10. Smanjenje nejednakosti

- Do 2030. osnažiti i promovirati socijalno, ekonomsko i političko uključivanje svih, bez obzira na godine, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, porijeklo, vjeru ili ekonomski ili drugi status;
- Osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakosti ishoda, uključujući eliminiranje diskriminatornih zakona, politika i praksi i promoviranje odgovarajućeg zakonodavstva, politika i akcija u tom pogledu;

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)

Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) je međunarodnopravni instrument čijom se ratifikacijom države članice obavezuju da će preduzimanjem odgovarajućih mjera spriječiti svaki vid neposredne i posredne diskriminacije žena, obezbijediti potpuni razvoj i napredak i na taj način garantovati ženama da ravnopravno s muškarcima ostvaruju i uživaju ljudska prava i osnovne slobode. Konvencija sadrži građanska i politička prava (izborna pravo, jednakost pred zakonom, pravo na državljanstvo), ali i ekonomska, socijalna i kulturna prava (pravo na rad, obrazovanje, zdravstvo, kao i relevantna prava u ekonomskom i socijalnom životu). Od država potpisnica očekuje se da preduzmu odgovarajuće mjere za eliminaciju diskriminacije nad ženama u socijalnoj, kulturnoj, ekonomskoj, političkoj, građanskoj i drugim oblastima života, nezavisno od toga da li diskriminirajuće ophođenje potiče od pojedinaca, institucija ili preduzeća.³⁵

Ove mjere uključuju: uvođenje principa jednakosti žena i muškaraca u državne ustave; preduzimanje adekvatnih zakonodavnih i drugih mjera radi osiguravanja ostvarenja ovih principa u praksi; uspostavljanje kompetentnih tijela i odgovarajućih institucija za efikasnu zaštitu od diskriminacije; promjenu zakona, pravila i običaja iz prakse koji predstavljaju uzroke diskriminacije žena³⁶

Revidirana Evropska socijalna povelja (ECP, 2006)

³⁵ NVO Centar za ženska prava (2018). Konvencija Ujedinjenih nacija za otklanjanje svih oblika diskriminacije žena – CEDAW, str.

6.

³⁶ Isto.

Evropska komisija je 24. marta 2021. godine usvojila sveobuhvatnu Strategiju EU o pravima djeteta, kao i preporuku Savjeta kojom se uspostavlja **Evropska Garancija za djecu**, u cilju promovisanja jednakih mogućnosti za djecu koja su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti.

Direktno nadovezujući se na Strategiju, tj. na njenu drugu tematsku cjelinu – Socio-ekonomska uključenost djece, te uključenost u obrazovanje i zdravstvo, EK je izradila **Evropsku Garanciju za djecu** (European Child Guarantee). To je inicijativa kojom komisija pruža smjernice državama članicama kako da najranjivija djeca u EU imaju pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, uslugama brige o djeci, adekvatnim uslovima stanovanja i kvalitetnoj ishrani.

Garancija za mlade se od 2013. godine realizuje u državama članicama Evropske unije i predstavlja inkluzivnu, aktivacionu šemu koja mladima omogućava efikasniju tranziciju iz obrazovanja u svijet rada. Garancija za mlade predstavlja obavezu Vlade da obezbijedi da mladi ljudi (15–29 godina) dobiju kvalitetnu ponudu zaposlenja, kontinuiranog obrazovanja, pripravništva ili stručnog osposobljavanja³⁷.

Crna Gora je u julu 2021. godine usvojila Deklaraciju Zapadnog Balkana o obezbjeđivanju održive integracije mladih (15–29) na tržište rada i obavezala se da će preduzeti konkretne korake za postepeno uvođenje i implementaciju Garancije za mlade³⁸.

Madridski međunarodni plan akcije o starenju i Politička deklaracija o starenju usvojeni su na Drugoj svjetskoj skupštini o starenju u aprilu 2002. godine. Navedeni dokumenti označavaju prekretnicu o ključnim izazovima „izgradnje društva za sve uzraste”. Madridski plan akcije fokusira se na tri prioritetne oblasti: 1) starije osobe i razvoj; 2) unapređenje zdravlja i dobrobiti u starosti; i 3) obezbjeđivanje omogućavajućeg i podržavajućeg okruženja. Madridskim planom akcije daje se okvir za izradu politika i način implementacije tih politika. Ovim dokumentom mijenja se perspektiva prema starijima i upućuje na interakciju socijalnih aktera sa starijima. Pitanja starenja povezuju se s drugim okvirima za socijalni i ekonomski razvoj i ljudskim pravima. U Političkoj deklaraciji o starenju, između ostalog, ističe se da je potencijal starijih osoba osnova za budući razvoj, što omogućava da se društvo više oslanja na vještine i iskustva starijih.³⁹

Osim ovih, Crna Gora je ratifikovala i Konvenciju za sprečavanje svih oblika tortura, Konvenciju o ljudskim pravima i slobodama, Konvenciju o međunarodnom izdržavanju djece i porodice, Konvenciju o zaštiti djece od seksualnog nasilja i seksualne zloupotrebe, i druge. Konvencija o međunarodnoj naplati potraživanja za izdržavanje djeteta i druge oblike izdržavanja porodice. Predmet ove Konvencije je obezbjeđivanje efikasne međunarodne naplate potraživanja za izdržavanje djeteta i druge oblike izdržavanja porodice, uspostavljanjem sveobuhvatnog sistema saradnje između organa država ugovornica, omogućavanja prohodnosti zahtjeva za donošenje odluka o izdržavanju,

³⁷ <https://usscg.me/2023/02/28/u-budvi-odrzan-sastanak-radnog-tima-za-uvodenje-i-implementaciju-a-programa-garancija-za-mlade/>

³⁸ Isto.

³⁹ JU Dom starih „Podgorica“ (2021). Strategija razvoja JU Dom starih „Podgorica “ za period 2020–2024. godine, str. 2–3.

staranja da se odluke o izdržavanju priznaju i izvršavaju i zahtijevanja efikasnih mjera za brzo sprovođenje odluka o izdržavanju.

Zakonodavni okvir Crne Gore

Shodno Ustavu Crne Gore, koji predstavlja akt najviše pravne snage, s kojim moraju biti usklađeni svi zakoni i dokumenti, Crna Gora je definisana kao građanska, demokratska, ekološka i socijalna pravna država, zasnovana na vladavini prava. Ustav garantuje da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstva za život u skladu s članom 67 stav 2 Ustava Crne Gore, kao i članom 68 kojim se jemči posebna zaštita lica s invaliditetom.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti je donijet 2013. godine i do sada je imao više izmjena i dopuna. Zakonom su propisana osnovna materijalna davanja i usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite. Ovim zakonom realizuju se opredjeljenja koja podrazumijevaju, između ostalog, podsticanje i uvođenje novih usluga socijalne i dječje zaštite u uključivanje u sferu pružanja usluga što više različitih aktera. Propisani su normativi i standardi u oblasti usluga socijalne i dječje zaštite, propisan je postupak licenciranja stručnih radnika/radnica i pružalaca usluga i postupak akreditacije programa obuke. Izvršena je reorganizacija pojedinih centara za socijalni rad, a takođe su osnovani i novi centri za socijalni rad, kako bi građani/građanke imali bolju pristupačnost pravima iz socijalne i dječje zaštite. U skladu sa Zakonom, donijeti su podzakonski akti, kojima je propisana organizacija i način rada u centrima za socijalni rad, stručni poslovi u oblasti socijalne i dječje zaštite, standardi usluga socijalne i dječje zaštite, sistem kvaliteta u socijalnoj i dječjoj zaštiti i druga pitanja od uticaja na funkcionisanje sistema⁴⁰.

Zakonom o povlastici na putovanje lica s invaliditetom („Službeni list CG”, br. 80/08, 40/11 i 10/15) licima s invaliditetom omogućen je dodatni oblik zaštite u skladu s članom 68 Ustava Crne Gore, kojim se jamči posebna zaštita lica s invaliditetom. Zakonom je propisano da lice s invaliditetom ima pravo na povlasticu na 12 putovanja u drumskom i željezničkom saobraćaju na teritoriji Crne Gore u toku kalendarske godine. Pravo na povlasticu na putovanje ima i pratilac/pratiteljka lica s invaliditetom. Lice s invaliditetom koje je u radnom odnosu ima pravo i na povlasticu na putovanje od mjesta stanovanja do mjesta rada, kao i povratak u mjesto stanovanja. Korisnik/korisnica povlastice na putovanje i njegov pratilac/pratiteljka imaju pravo na naknadu novčanih sredstava u visini cijene vozne karte.⁴¹

Zakonom o kretanju lica s invaliditetom uz pomoć psa pomagača („Službeni list CG”, br. 76/09 i 40/11) uređuje se pravo lica s invaliditetom da s psom pomagačem koristi prevozna sredstva u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju,

⁴⁰ Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Vlada Crne Gore (2017). Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022. godine, str. 5.

⁴¹ Isto, str. 7.

imaju pristup i boravak na javnom mjestu i slobodan pristup i boravak u radnom prostoru.⁴²

Od nacionalnih propisa, primjenjuju se i: Zakon o obeštećenju bivših korisnika naknada po osnovu rođenja troje ili više djece ("Službeni list CG", br. 145/21), Zakon o privremenom izdržavanju djece ("Službeni list CG", br. 80/22 i 123/23), Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Sl. list Crne Gore“, br. 3/16, 39/16 i 2/17), Zakon o zdravstvenom osiguranju („Sl. list Crne Gore“, br. 6/16, 2/17 i 22/17), Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju („Sl. list Republike Crne Gore“, br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07, 47/07, 12/07 i 13/07 i „Sl. list Crne Gore“, br. 79/08, 14/10, 78/10, 34/11, 39/11, 40/11, 66/12, 36/13, 38/13, 61/13, 6/14, 60/14, 10/15, 44/15, 42/16 i 55/16), Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list CG", br. 35/15 i 44/15), Porodični zakon („Sl. list Republike Crne Gore“, broj 1/07 i „Sl. list Crne Gore“ broj 53/16), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list CG", br. 46/10 i 40/11) Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. list Crne Gore“ broj 64/11) i dr.

Usaglašenost s principom rodne ravnopravnosti

Radna grupa je prilikom izrade Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite posebno vodila računa o rodnoj perspektivi u odnosu na oblasti koje će ovaj dokument obuhvatiti. U radnoj grupi učestvovalo je 23 člana/članice, od čega 18 žena i 5 muškaraca, međutim bez obzira na nejednaku zastupljenost oba pola radna grupa se trudila da se svi operativni ciljevi, mjere i aktivnosti sagledaju sa rodnog aspekta.

Prvenstveno, vodilo se računa o tome da podaci koje smo koristili budu raščlanjeni po polu, ali i po drugim relevantnim karakteristikama (npr. etničko porijeklo, socio-ekonomski status i sl.). Međutim, tom prilikom radna grupa se susrela s problemom nedostatka podataka, kao i neredovnim ažuriranjem podataka.

Naime, kada je riječ o rodnoj statistici, u članu 14 Zakona o rodnoj ravnopravnosti propisuje se obaveza organa da vode statistiku po polnoj pripadnosti. U praksi, rodna statistika se vodi samo u određenim oblastima. U informacionom sistemu socijalne i dječje zaštite postoje podaci o materijalnim davanjima i uslugama koji su razvrstani prema polu, ali ne i prema rodu. Što nam ukazuje da je u narednom periodu neophodno raditi na dodatnom unapređivanju informacionog sistema, ali i kroz rodnu analizu postojećih podataka sagledati na koji način ostvarena prava i dostupnost postojećih usluga dovodi do stvarnog podizanja kvaliteta života muškaraca i žena u Crnoj Gori

U skladu s Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine, jedan od prioriteta jeste postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojčica kako bi se stvorio pravedan, tolerantan, otvoren i društveno inkluzivan svijet u kome su zadovoljene potrebe svih. Neophodno je usvojiti i ojačati odgovarajuće politike i važeće zakone za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojčica na svim nivoima.

⁴² Isto.

Uvođenje rodne perspektive u sistem socijalne i dječje zaštite je veoma važno za unapređenje prava i osiguranja pravednosti i jednakosti za sve korisnike sistema. Razumijevanje rodni razlika i potreba omogućava nam da adekvatno odgovorimo na izazove i potrebe koje pojedinci i grupe imaju na osnovu svog rodno identiteta. Primjena ove perspektive omogućava nam da identifikujemo rodno zasnovane nejednakosti, prepoznamo rodno zasnovano nasilje i diskriminaciju, te time obezbijedimo pristup adekvatnoj podršci svim korisnicima, bez obzira na njihov rodni identitet.

Usaglašenost s principom rodne ravnopravnosti u ovoj strategiji ogledaće se i u upotrebi rodno senzitivnog jezika.

Usaglašenost s principima zaštite životne sredine

Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite (SDZ) Crne Gore se temelji na principu usklađenosti s Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine (NSOR 2030), prepoznajući ljudski kapital kao ključni faktor u ostvarivanju održivog razvoja.

Agenda održivog razvoja UN (The 2030 Agenda for Sustainable Development), zajedno s Evropskim zelenim planom (European Green Deal), postavlja okvir za transformaciju ka pravednijem i ekološki održivijem društvu. Ove inicijative naglašavaju važnost adekvatnih socijalnih usluga i sistema zaštite u ostvarivanju inkluzivne tranzicije.

Socijalne službe su tijesno povezane s ekološkim izazovima, posebno u kontekstu rada s ranjivim kategorijama stanovništva. Postoji sve više dokaza koji ukazuju na međusobnu povezanost problema životne sredine i socijalnih problema, što utiče na sve aspekte ljudskog života. Stoga je neophodno razviti strategije koje će istovremeno adresirati socijalne potrebe i ekološke izazove, usmjeravajući se ka održivim rješenjima koja promovišu inkluzivni rast i zaštitu okoline.

VIZIJA I STRATEŠKI CILJ

Uzimajući u obzir prethodno navedeno, osnovna vizija i strateški pravac razvoja javne politike se ogledaju u:

Vizija socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori

Integrativna, djelotvorna i efikasna socijalna i dječja zaštita, zasnovana na ljudskim pravima i u skladu s relevantnim evropskim i međunarodnim politikama i praksom, osigurava kvalitetniji život građana i građanki i predstavlja važnu politiku u održivom ekonomskom razvoju Crne Gore.

Strateški cilj Strategije socijalne i dječje zaštite je uspostavljanje i razvijanje integrativnog i održivog sistema socijalne i dječje zaštite, koji omogućava unapređenje i poboljšanje kvaliteta života korisnika.

U tom pogledu, u okviru analize stanja strateškog dokumenta biće analizirani svi relevantni segmenti u sistemu socijalne i dječje zaštite i postavljena struktura adekvatnih operativnih ciljeva i indikatora učinka.

2. ANALIZA

Reforma sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori intenzivirana je 2013. godine, kada je usvojen Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, koji je do sada imao više izmjena i dopuna⁴³. Vlada planira dalje reforme sistema socijalne i dječje zaštite u cilju jačanja njegove djelotvornosti, efikasnosti i održivosti. Strateški dokumenti i zakonodavni okvir definišu reformske procese u sistemu socijalne i dječje zaštite bazirane na zaštiti ljudskih prava i primjeni EU principa socijalne uključenosti. To su:

Sveobuhvatni cilj reforme sistema socijalne i dječje zaštite je unapređenje pokrivenosti i usmjerenosti materijalnih davanja i usluga, mjera i programa, odnosno efikasnosti i finansijske održivosti sistema u cilju sveobuhvatnog i pravovremenog odgovora na potrebe korisnika.

Potrebno je da se podrži jasno i na dokazima zasnovano finansijsko planiranje reformskih mjera u skladu s ciljevima kao osnov za donošenje odluka o uvođenju, ukidanju ili nastavku novih ili postojećih davanja i usluga u sistemu socijalne zaštite.⁴⁴

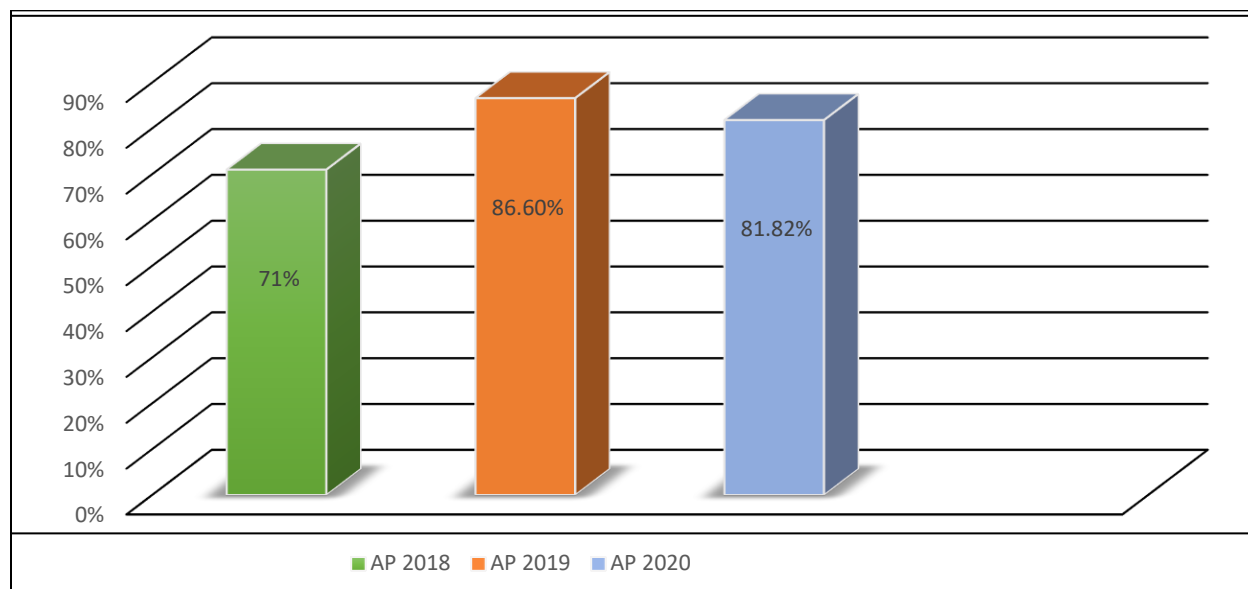
2.1. Pregled sprovođenja Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022. godine

⁴³ „Službeni list Crne Gore“ br. 27/13, 001/15, 042/15, 047/15, 056/16, 066/16, 001/17, 031/17, 042/17, 050/17, 059/21, 145/21, 3/23

⁴⁴ Program ekonomskih reformi Crne Gore za period 2023–2025. godine, Vlada Crne Gore, Reformska mjera 5, 2023.

Ova Strategija donijeta je u cilju unapređenja kvaliteta života korisnika socijalne i dječje zaštite i njihovog osnaživanja za samostalan i produktivan život. *Srednjoročna evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine*⁴⁵ je utvrdila da je procenat realizacije AP za period 2018–2020. sljedeći:

Grafikon br. 1: Procenat realizacije Akcionog plana Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine

Među najznačajnije aktivnosti realizovane tokom sprovođenja Strategije spadaju: 1) Unaprijeđen je normativni okvir u oblasti socijalne i dječje zaštite, što uključuje određene izmjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i pratećih podzakonskih akata; 2) Unaprijeđeni su postupci licenciranja stručnih radnika/radnica i pružalaca usluga; 3) Započeo je postupak akreditacije programa obuka i razvijani su programi obuka za stručne radnike/radnice, saradnike/saradnice i volontere/volonterke; 4) Realizovane su aktivnosti koje se odnose na uspostavljanje i razvoj usluga socijalne i dječje zaštite. Akcioni plan za 2021. godinu je usvojen u junu 2021. godine. Većina aktivnosti iz ovog plana nije realizovana zbog čestih promjena rukovodećeg kadra i donosioca odluka i Izvještaj o realizaciji nije usvojen.

Međutim, prepoznat je niz problema prilikom sprovođenja ove strategije i to: Evaluacijom sprovođenja Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine utvrđeno je da je Strategija jasno definisala potrebe koje postoje u oblasti SDZ, naglasila je procese koje je neophodno pokrenuti i prikazala administrativnu odgovornost aktera u sistemu SDZ za sprovođenje reformi. Ono što je ostalo nedovoljno jasno tokom čitavog procesa primjene Strategije jesu ciljane vrijednosti za izabrane prioritete, nedovoljno jasni pokazatelji napretka, uz često nejasne instrumente za sprovođenje.

⁴⁵ Žarko Šunderić, Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, 2021

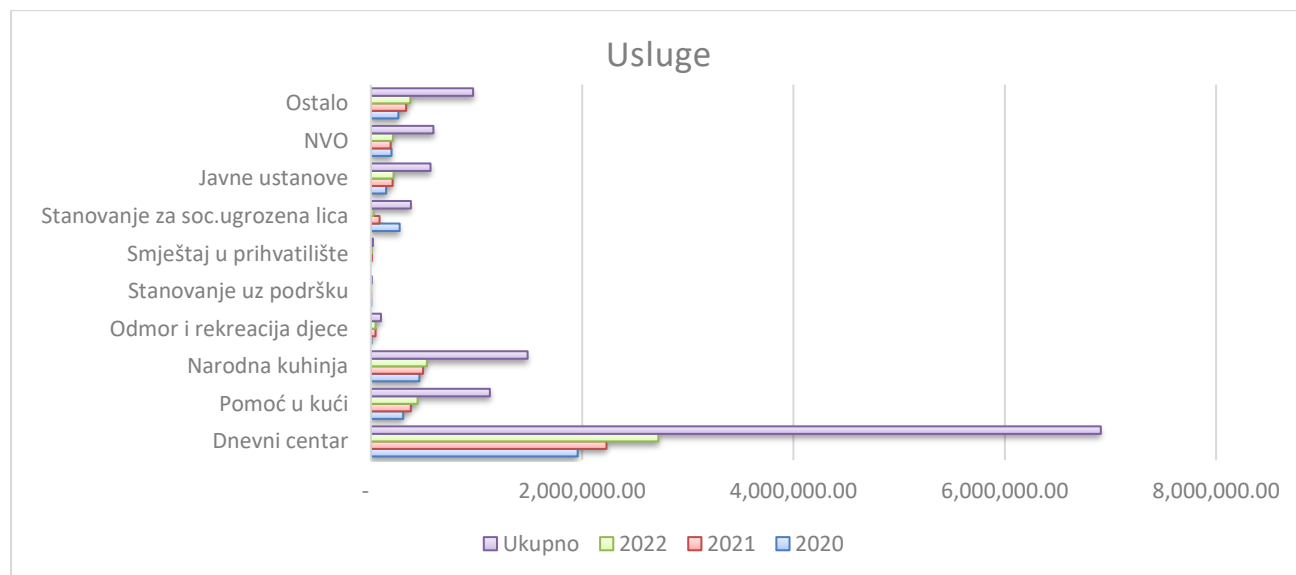
Većina relevantnih aktera smatra da su mehanizmi za sprovođenje, koordinaciju i nadzor bili nedovoljno precizni, uslijed čega su i prakse širom zemlje veoma različite i treba da se ujednače. Takođe, postoji širok konsenzus među akterima u Vladi, NVO sektoru i razvojnim partnerima da je međusektorska saradnja i koordinacija i dalje izazov i da to ima posljedice po razvojne planove i politike zemlje.

Lokalni nivo je, prema ocjeni mnogih aktera u sektoru SDZ, bio nedovoljno posvećen sprovođenju preporuka Strategije. Uloga lokalnih samouprava u sistemu funkcionisanja SDZ bi morala bolje da se osmisli i reguliše. Usluge SDZ koje su propisane Zakonom nisu dostupne u svim opštinama, niti su dovoljno jasno propisane obaveze finansiranja, uspostavljanja i odgovornosti lokalnih samouprava.

Međutim, važno je istaći da je u periodu 2020–2022. godine zabilježen konstantan porast izdvajanja za usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite na nivou svih lokalnih samouprava.

Tokom 2020. godine, izdvajanja za **usluge** u oblasti socijalne i dječje zaštite na nivou svih lokalnih samouprava iznosila su 3.606.774,81 eura, za 2021. godinu 3.970.208,45 eura, a u 2022. godini iznosila su 4.571.149,86 eura, dakle – u protekle tri godine ukupno 12.148.133,12 eura.

U 2020. godini lokalne samouprave su za usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite izdvojile oko **3,5 miliona eura**, u 2021. godini **oko 4 miliona eura**, a u 2022. godini **oko 4,5 miliona eura**, dakle, **ukupno preko 12 miliona eura**. Ovaj podatak pokazuje trend rasta ulaganja lokalnih samouprava u usluge socijalne i dječje zaštite iz godine u godinu, što ukazuje na povećanu potrebu za pružanjem ovih usluga u lokalnoj zajednici.

U izdvajanjima za **usluge** u oblasti socijalne i dječje zaštite, lokalne samouprave najviše izdvajaju za uslugu **dnevnog boravka za djecu sa smetnjama u razvoju**, pa su u 2020. godini izdvojile 1.957.569,92 eura, u 2021. godini 2.230.208,93 eura, a u 2022. godini 2.721.274,36 eura, dakle, u prethodne tri godine 6.909.053,21 eura. Nakon usluge dnevnog boravka koja se pruža u dnevnim centrima, lokalne samouprave su najviše izdvajale za

uslugu narodne kuhinje, u prethodne tri godine 1,483,797.38 eura, i **uslugu pomoći u kući**, u prethodne tri godine 1,126,588.65 eura.⁴⁶

Postoji saglasnost svih aktera koji se bave pitanjima u oblasti SDZ da je tokom sprovođenja Strategije najmanje urađeno na planu sprovođenja procesa deinstitucionalizacije.

Pored gore navedenog, Evaluacija je pokazala da je jedan od faktora koji je uticao na umanjenu efikasnost i efektivnost sprovođenja Strategije bio i nedostatak odgovarajućih kapaciteta samih institucija.

Utvrđeno je da postoji diskonekcija između mjera koje se sprovode i efekata koji se postižu u smislu dostizanja proklamovanih ciljeva, čime se umanjuju efekti sprovođenja Strategije.

Studije⁴⁷ ukazuju na to da deinstitucionalizacija, razvoj usluga u zajednici i unapređenje kvaliteta usluga (uključujući i osnaživanje regulatorne funkcije, usluga koje pružaju centri za socijalni rad, unapređenje kapaciteta za analizu sistema) ostaju ključne reforme koje će Crna Gora razvijati i narednih godina, pa je u tom smislu sve što je do sada urađeno kroz sprovođenje Strategije razvoja SDZ 2018–2022 temelj za buduće djelovanje.

2.2. Grupe koje žive u izraženom riziku od siromaštva i isključenosti

Stopa rizika od siromaštva⁴⁸ u Crnoj Gori je i dalje visoka, iako se posljednjih godina bilježi trend pada. Stopa rizika od siromaštva u 2022. godini iznosila je 20,3%.⁴⁹ Posmatrano prema starosti, u 2022. godini, lica mlađa od 18 godina, najviše su bila izložena riziku od siromaštva (28,4%), kao i lica starosti od 18 do 24 godine (25,8%).⁵⁰ Najnižu stopu rizika od siromaštva imale su osobe starosti 55 do 64 godine (13,4%). Poređenje osnovne stope rizika od siromaštva i stope rizika od siromaštva prije uključivanja socijalnih transfera u 2022. godini, pokazuje da isključivanje socijalnih transfera iz dohotka utiče na povećanje procenta osoba koje su u riziku od siromaštva s osnovnih 20,3% na 26,3%.⁵¹ Ako se iz dohotka isključe i socijalni transferi i penzije, tada stopa rizika od siromaštva iznosi 40,8%.⁵² Po statističkim podacima koje u Crnoj Gori sprovodi Monstat primjetno je da je godinama unazad trend rizika od siromaštva u ruralnim područjima i prvenstveno u sjevernoj regiji povećan.”

⁴⁶ Analiza o sredstvima koja su izdvajale jedinice lokalne samouprave za usluge i davanja iz oblasti socijalne i dječje zaštite za period 2020–2022. godine, Zajednica opština Crne Gore, Odbor za društvene djelatnosti (2023).

⁴⁷ <http://eesp.me/wp-content/uploads/2021/12/Pravci-promjena-u-programima-SDZ-MNE-FINAL.doc>

⁴⁸ Stopa rizika od siromaštva u 2022. godini iznosila je 20,3%, što pokazuje procenat lica čiji je ekvivalentni raspoloživi dohodak ispod praga rizika od siromaštva.

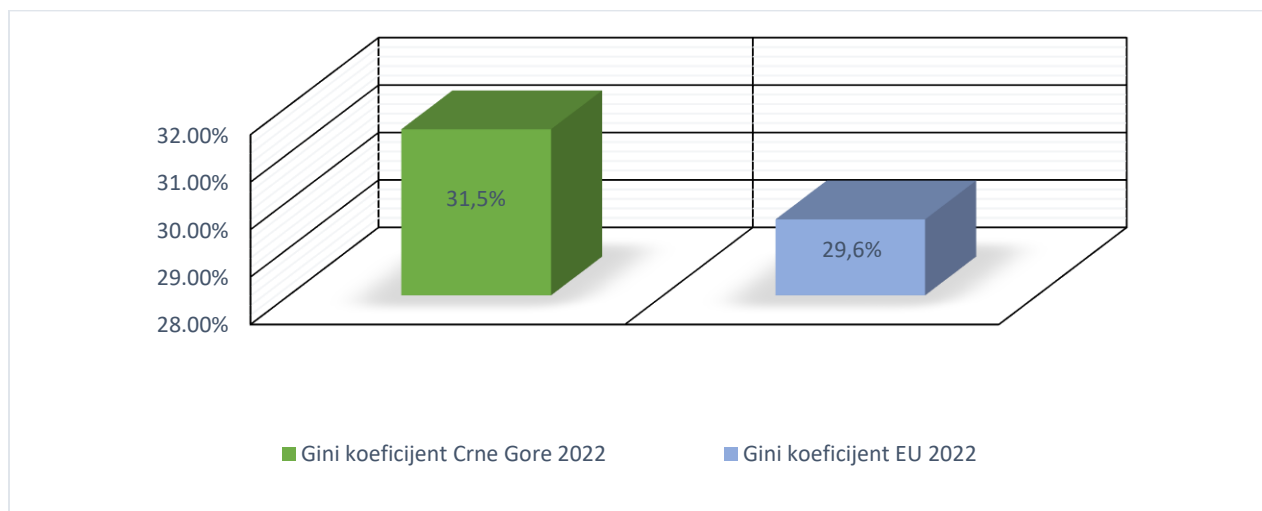
⁴⁹ https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

⁵⁰ https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

⁵¹ https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

⁵² https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

Grafikon br. 2: Pokazatelji nejednakosti dohotka (Gini koeficijent)⁵³

Na grafikonu br. 2 i br. 3 uporedno su prikazane vrijednosti pokazatelja nejednakosti dohotka i pokazatelja rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE) za Crnu Goru i za članice EU u 2022. godini

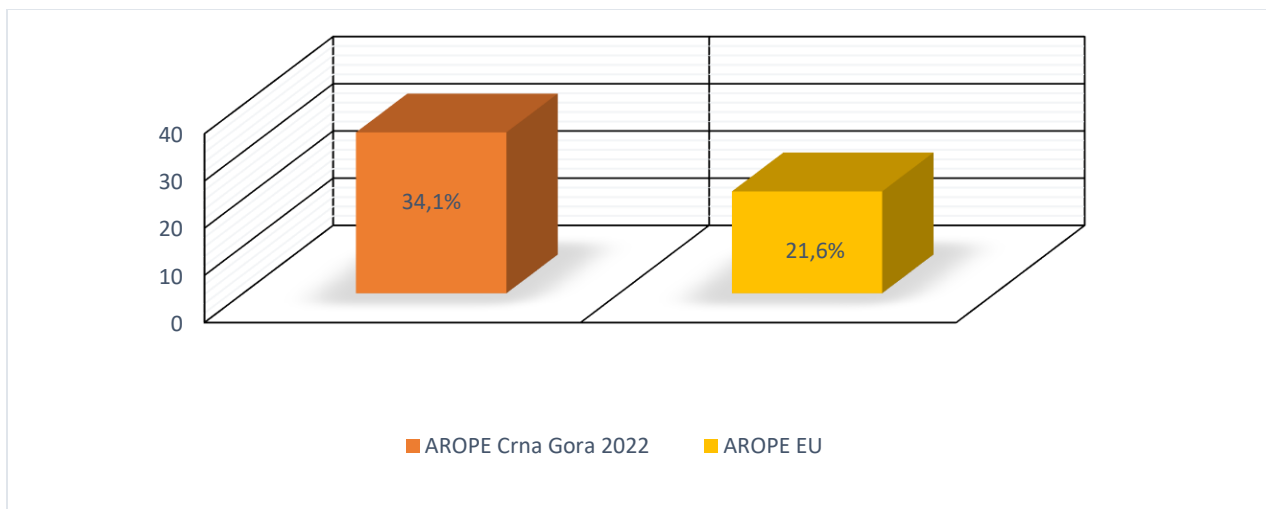
Grafikon br. 3: Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE)

⁵³https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

⁵³https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

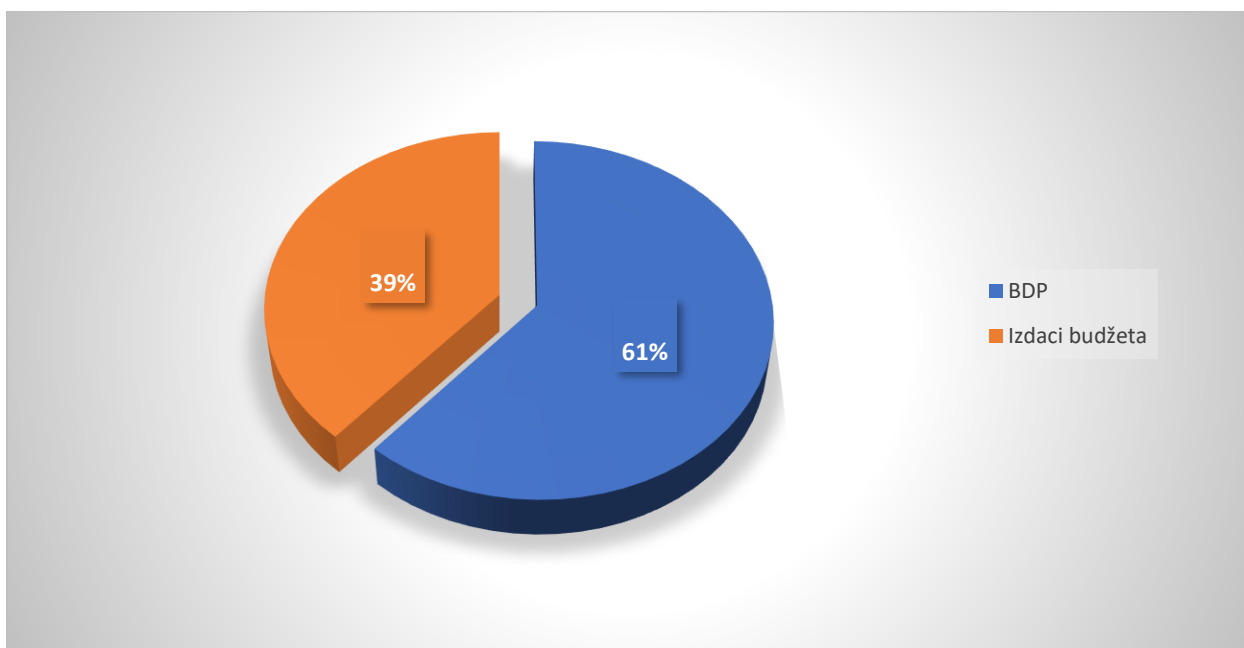
⁵³Gini koeficijent je koeficijent za mjerenje nejednakosti unutar zemlje. On računa nejednakost kao koeficijent od 0 (savršena jednakost) do 1 (savršena nejednakost), odnosno nekad prikazano kao od 0% do 100%. https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2022/Saop%C5%A1tenje_Anketa_o_dohotku_i_uslovima_%C5%BEivota_EU-SILC_2022.pdf

⁵³ Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE), kao procenat osoba koje se nalaze u riziku od siromaštva i/ili su izrazito materijalno i socijalno deprivirani i/ili žive u domaćinstvima s veoma niskim intenzitetom rada, u 2022. godini iznosila je 34,1%.

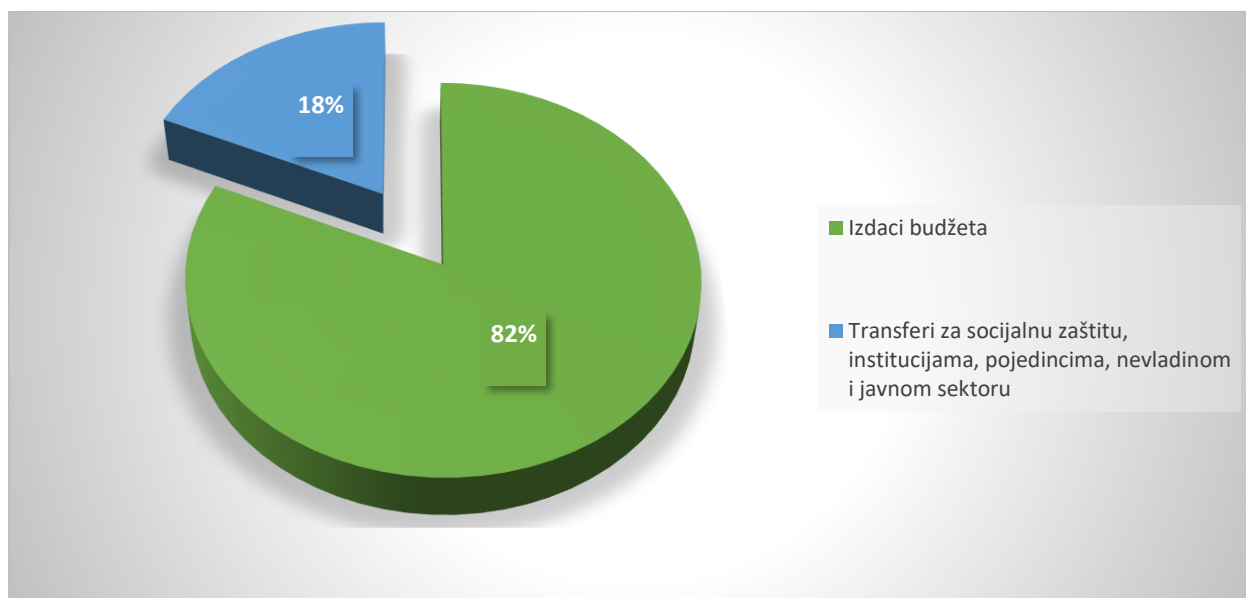

Pokazatelj AROPE (Rizik od siromaštva i/ili isključenja) je pokazatelj za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Grafikoni br. 4 i 5: Izvršenje budžeta Crne Gore za 2023. godinu

Izdaci budžeta iznose 39% od ukupnog BDP-a.

Transferi za socijalnu zaštitu, institucijama, pojedincima, nevladinim organizacijama i javnom sektoru čine 18% od izdataka budžeta.

U Crnoj Gori grupe koje žive u izraženom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, a za koje postoje relevantni podaci i analize su:

Djeca: Prema indikatoru stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (SRSSI), djeca su u Crnoj Gori ugroženija od ukupne populacije. To potvrđuju i drugi pokazatelji životnog standarda, kao što su stopa rizika od siromaštva (SRS) i stopa izrazite materijalne deprivacije (SIMD). Prema dva od navedena tri pokazatelja, djeca najmlađeg uzrasta (0–5) su ugroženija od opšte populacije djece, što nije slučaj u EU.⁵⁴ Podaci pokazuju da jedna trećina djece u Crnoj Gori uzrasta od 0 do 18 godina živi u riziku od siromaštva (30,5% u 2021. godini),⁵⁵ dok je rizik od siromaštva u populaciji 18–24 iznosio 24,7%. Prema tipu domaćinstva, u 2022. godini, najvišu stopu rizika od siromaštva imala su lica u domaćinstvima koja čine jedna odrasla osoba s najmanje jednim izdržavanim djetetom (47,9%), zatim lica u domaćinstvima koja čine dvije odrasle osobe s troje ili više izdržavane djece (37,6%).⁵⁶ Te stope su značajno veće od nacionalnog prosjeka koji iznosi 21,2%, što pokazuje da su djeca i mladi u povećanom riziku da žive u siromašnim domaćinstvima.⁵⁷ U posebno teškoj situaciji se nalaze djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja, djeca s problemima u ponašanju i koja zloupotrebljavaju alkohol, drogu i druge psihoaktivne supstance, djeca kojoj roditelji nisu saglasni oko načina vršenja roditeljskog prava, kao i djeca bez pratnje.

Djeca žrtve nasilja i eksploatacije: Problemi vezani za nasilje nad djecom su sljedeći: nizak nivo svijesti javnosti o prisutnosti nasilja nad djecom, nedostatak koordinacije

⁵⁴ Gordana Matković, Pravci promjena u neposrednoj budućnosti u programima socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, 2021.

⁵⁵ https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2021/RELEASE_Survey_on_Income_and_Living_Conditions_EU-SILC_2021.pdf

⁵⁶ https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2021/RELEASE_Survey_on_Income_and_Living_Conditions_EU-SILC_2021.pdf

⁵⁷ Maastricht University (2022). Suzbijanje siromaštva u Crnoj Gori pomoću adekvatne socijalne i dječje zaštite zasnovane na čvrstim pokazateljima: pregled održivih scenarija reformi. Joint SDG Fund Aktiviraj. Vlada Crne Gore.

između relevantnih institucija u prevenciji, identifikaciji žrtava i pružanju podrške, nedovoljna obučenost različitih profesionalaca za rad s djecom žrtvama nasilja, visok rizik za djecu koja žive u nepovoljnim uslovima (djeca romske i egipćanske nacionalnosti, djeca stranci koji traže međunarodnu zaštitu i djeca s odobrenom međunarodnom zaštitom, djeca koja žive na ulici) da postanu žrtve seksualnog zlostavljanja i eksploatacije. U vezi s problematikom djece žrtava zlostavljanja, prepoznaje se nedostatak dodatnih servisa podrške i zaštite žrtava.

Evidentno je postojanje ugovorenih dječjih brakova, posebno među romskom populacijom, gdje je neophodno raditi na unapređenju zaštite, rehabilitacije i reintegracije žrtava ugovorenih brakova, kao i prosjačenja, gdje je veoma važno raditi ne samo na rehabilitaciji žrtava već s roditeljima, zajednicom, kroz programe osnaživanja.

Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju: U Crnoj Gori nema adekvatne baze podataka o broju djece sa smetnjama u razvoju. Nejednakost u ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju u direktnoj je vezi s barijerama s kojima se ta djeca suočavaju u pristupu zdravstvu, obrazovanju i uslugama socijalne i dječje zaštite. Međusektorska saradnja u podršci djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama je slaba. Ne postoji dovoljna povezanost i saradnja među stručnjacima/stručnjakinjama iz centara za socijalni rad, domova zdravlja, razvojnih savjetovašta, dnevnih centara, resursnih centara i sl., iako je u nadležnosti svih tih institucija da obezbjeđuju prilagođene intervencije i usluge podrške, socijalizacije, i rehabilitacije i habilitacije za djecu sa smetnjama u razvoju. Sistem intervencija i upućivanja i dalje se dominantno oslanja na medicinski model invaliditeta, koji nije usaglašen s principom pune inkluzije djece sa smetnjama u razvoju i onemogućava primjenu holističkog i integrisanog pristupa u pružanju usluga ovoj djeci. Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju često trpe diskriminaciju i isključivanje, što ih čini posebno osjetljivom kategorijom, izloženom većem riziku od nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja. Iako su se dnevni centri u Crnoj Gori dosta brzo razvili, potrebno ih je učiniti inkluzivnijim i komplementarnijim s ostalim uslugama SDZ. Ostale usluge za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, osobe s invaliditetom i njihove porodice slabije su razvijene ili ih ima izuzetno malo.⁵⁸ Navedene usluge nisu pristupačne i ne odgovaraju na potrebe djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica u dovoljnoj mjeri. Posebno treba naglasiti da je potreban veći broj dnevnih centara kao i njihova transformacija, jer je primjetan trend rasta broja djece sa poteškoćama u razvoju, na koji zahtijeva adekvatan i blagovremen sistemski odgovor. S tim u vezi, neophodno je osigurati odgovarajuće kadrovske kapacitete kako bi tretmani u specijalizovanim institucijama bili blagovremeni, a liste čekanja smanjene. Važno je jačati i sistem obrazovanja kako bi se pružila adekvatna podrška i obezbijedio efikasniji obuhvat asistencije. Posebnu pažnju je neophodno usmjeriti na razvijanje usluga podrške članovima porodice djece sa smetnjama u razvoju, kako bi ih dodatno osnažili i pružili svu neophodnu pomoć i podršku.

Djeca bez roditeljskog staranja: Uzrok institucionalizacije djece je izdvajanje iz porodica zbog nemogućnosti roditelja da brinu o njima. Djeca koja žive u najnepovoljnijim uslovima (krajnje siromaštvo, djeca žrtve nasilja kao i raznih drugih oblika zlostavljanja i

⁵⁸ Roksana Irimija, Dijana Kirjačesku, Sonja Vasić, Analiza multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, UNICEF Crna Gora, 2019.

zanemarivanja Višečlane porodice, koje pored nezaposlenosti roditelja ili staratelja imaju dodatne poteškoće u funkcionisanju, čime se ugrožava spokojstvo djece.) izložena su visokom stepenu rizika da budu razdvojena od porodice. Obim i kvalitet usluga koje se pružaju u okviru podrške biološkoj porodici kako bi se omogućio ostanak djece u njoj nije na zadovoljavajućem nivou. Sistem haniteljstva prvenstveno nesrodničkog, a posebno hraniteljstva uz intenzivnu ili dodatnu podršku, nije razvijen dovoljno, a procjenu i pripremu hranitelja i djece je neophodno u narednom period dodatno unaprijediti. Ograničeni su kapaciteti potrebni za praćenje djece (njegovog statusa i uslova života), kao i resursi koji bi osigurali održivost napretka postignutog u procesu deinstitutionalizacije.

Djeca s problemima u ponašanju: S obzirom na to da se povećava broj djece s problemima u ponašanju, ova pojava predstavlja značajan izazov, a još uvijek nijesu uspostavljene usluge u zajednici namijenjene djeci u riziku (dnevni centri za djecu u riziku, savjetovališta za roditelje ove djece i sl.).

Porast broja djece s problemima u ponašanju, usložnjavanje problema, povećanje broja punoljetnih lica neprihvatljivog ponašanja, su štetne kako za pojedinca tako i za kompletno društvo, i vremenom postaju sve veće, što ima za posljedicu porast stope kriminaliteta i izazivaju posljedice koje ova pojava ima za cjelokupno društvo.

Uzroci ove pojave problema u ponašanju kod djece su odnosi u porodici, vaspitne metode, nedostatak koordinacije između relevantnih institucija u prevenciji, identifikaciji žrtava i pružanju podrške. Posebnu pažnju u narednom periodu potrebno je usmjeriti na djecu korisnike droga te one koji ispoljavaju različite oblike hemijske i nehemijske zavisnosti, prvenstveno jer nam različita istraživanja ukazuju na povećanje broja djece koja počinju sa korišćenjem psihoaktivnih supstanci u najranijem uzrastu. S tim u sprezi je povećan broj krivičnih djela koja vrše djeca zbog pribavljanja sredstava zarad nabavke droga ili pod dejstvom istih. U Crnoj Gori po ESPAD istraživanju, koje je spovedeno 2019. godine, više nego jedan u deset učenika (11%) koristio je neku ilegalnu drogu do svoje šesnaeste godine – 14% dječaci i 8% djevojčice. Ovom problemu se treba pristupiti na jedan multidisciplinarni način, gdje postoji potreba uključivanja i angažovanja stručnjaka različitih profila.

Lica s invaliditetom: Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije iz 2022. godine, procenat lica koja imaju invaliditet je 16%. Pošto je popis u Crnoj Gori održan krajem 2023. godine, podaci o broju lica s invaliditetom još uvijek nisu ažurirani. Prema dostupnim podacima MONSTAT-a, od ukupnog broja stanovnika Crne Gore (popis 2011. god.), 11% (68.064) njih se suočava s preprekama pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti uzrokovanih dugotrajnom bolešću, invaliditetom i starošću. Lica s invaliditetom u Crnoj Gori suočavaju se s brojnim preprekama i diskriminacijom u svakodnevnom životu.⁵⁹ Mnoga lica s invaliditetom su nezaposlena ili imaju poteškoća u pristupu odgovarajućim

⁵⁹ Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027. s Akcionim planom za sprovođenje strategije za 2022–2023. godinu

poslovima.⁶⁰ Broj lica s invaliditetom uvrštenih na evidenciju nezaposlenih na kraju 2023. godine bio je 9.522, od čega je 59% žena. Žene s invaliditetom su posebno izložene siromaštvu, jer su naročito pogođene nezaposlenošću, i zato što se njihove zarade i/ili naknade koje primaju često dijele ili ih koriste u potpunosti njihove porodice.⁶¹ U narednom periodu je potrebno staviti veći akcenat na unapređenje uslova za samostalan život i veći nivo inkluzije u zajednicu.

Vlada Crne Gore, uz podršku UNDP i Delegacije EU u Crnoj Gori, sprovodi sveukupnu reformu nacionalnog sistema vještačenja invaliditeta. Ovom reformom biće uvedena nova metodologija za vještačenje invaliditeta, zasnovana na modelu ljudskih prava. U postojećem sistemu u okviru pet resora funkcioniše više od 35 komisija, pri čemu svi resori imaju svoje komisije, kao i kriterijume koji su dominantno zasnovani na medicinskom pristupu invaliditetu (oboljenja i zdravstvenog stanja). Postojeći pravni okvir funkcioniše na osnovu pet zakona i 17 podzakonskih akata. Reforma sistema vještačenja invaliditeta će doprinijeti uspostavljanju pravednijeg, ravnopravnijeg i jednostavnijeg pristupa pravima na novčanu podršku i uslugama namijenjenim licima s invaliditetom.

Starija lica: Rezultati Zavoda za statistiku Crne Gore (Monstat) o Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova Crne Gore iz 2011. godine pokazali su nastavak trendova starenja crnogorskog stanovništva. U Crnoj Gori je 2011. godine bilo ukupno 620.029 stanovnika, od čega su 50,6% ili 313.793 žene, a 49,4% ili 306.236 muškarci. Prosječna starost stanovništva Crne Gore je 37 godina, žene u prosjeku imaju 38, a muškarci 36 godina.⁶² Povećan broj starijih osoba u Crnoj Gori uvećava potrebu da se odgovori na specifične izazove u poštovanju njihovih ljudskih prava. Stariji mogu biti posebno osjetljivi kada je u pitanju siromaštvo, lošije zdravstveno stanje, zanemarivanje, koje može rezultirati nekim oblikom nasilja, a koje se najčešće dešava u porodici. Sistem usluga socijalne zaštite usmjerenih ka starijima, danas je u Crnoj Gori razvijeniji i sadržajniji, što se svakako mora smatrati unapređenjem. Zbog kompleksnih promjena u starosti, u zajednici je sve izraženija potreba za uvođenjem integrisanih usluga, kako bi se na što kvalitetniji način odgovorilo na potrebe starijih korisnika. Neophodno je poseban akcenat staviti na izazove sa kojim se suočavaju starija lica u ruralnim područjima u kojim je evidentan porast starenja stanovništva, a nedovoljan razvijen sistem usluga podrške.

Romi i Egipćani: Prema podacima iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori iz 2011. godine, 6.251 lice se izjasnilo da pripada romskoj nacionalnosti, što predstavlja 1,01 % od ukupnog stanovništva, dok su se 2.054 lica izjasnila da pripadaju populaciji Egipćana⁶³. Najveći broj Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki živi na teritoriji Podgorice, Berana i Nikšića. Izvještajem Evropske komisije za Crnu Goru za 2023. godinu navodi se da su Romi/Romkinje i Egipćani/Egipćanke i dalje najugroženiji, a anticiganizam i dalje ostaje problem⁶⁴.

⁶⁰ Crna Gora, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Izvještaj o radu za 2019. godinu: <http://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2020/01/Izvestaj-o-radu-ZZZCG-za-2019.-godinu.pdf>.

⁶¹ Komitet UN za prava lica sa invaliditetom (2017), Zaključna razmatranja na Inicijalni izvještaj Crne Gore o sprovođenju Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom, paragraf 51.a:

⁶² <https://monstat.org/cg/page.php?id=534&pageid=322>

⁶³ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021–2025, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, 2021, Podgorica, Crna Gora.

⁶⁴ [Montenegro Report 2023.pdf \(europa.eu\)](#) (Datum pristupa (9. 5. 2024)

Istraživanje socio-ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori iz 2020. godine konstatuje “da nešto manje od polovine ispitanika iz ovog istraživanja, pripadnika/ca Roma/kinja i Egipćana/ki u Crnoj Gori, koristi usluge i pomoć centara za socijalni rad u Crnoj Gori, dok jedna trećina ispitanika istog istraživanja tvrdi da prima materijalnu pomoć svakog mjeseca”.⁶⁵ Istim istraživanjem konstatuje se da se kroz vrijeme procenat osoba koje koriste usluge centara za socijalni rad povećava i da je jedna trećina ispitanika tvrdila da je posljednje četiri godine, što svakog mjeseca što povremeno, primila jednokratnu materijalnu pomoć.⁶⁶

Ombudsman je 2022. godine sproveo terensko istraživanje u romskim naseljima u 13 opština. Preliminarni nalazi ovog istraživanja pokazuju da Romi i Egipćani žive u manje segregiranim naseljima nego prije 6 ili 7 godina, ali 42,2% Roma i dalje živi u naseljima u kojima žive samo Romi.⁶⁷ Problem prenaseljenosti romskih domaćinstava i dalje postoji, uz neznatna poboljšanja u pogledu pristupa vodi, snabdijevanju električnom energijom i posjedovanja osnovnih uređaja.⁶⁸

Prema istraživanjima koja su rađena u romskim naseljima, 1% djece je uključeno u kućne poslove za broj sati koji bi iste klasifikovao kao dječji rad (1% djece starosti 5–11 godina i djece starosti 12–14 godina koja rade više od 28 sati. 6% djece u romskim naseljima starosti 5–17 godina bilo je uključeno u dječji rad u posljednjoj sedmici koja je prethodila istraživanju. U opasnim uslovima radi 7% djece starosti 5–17 godina. Muška djeca u romskim naseljima više su uključena u dječji rad od ženske djece (8% i 4%).

Među domaćinstvima s 3 ili više djece, najčešća deprivacija u romskim naseljima u Crnoj Gori je ona koja se odnosi na nemogućnost suočavanja s neočekivanim troškovima (u iznosu od 230 eura), pri čemu 97% članova domaćinstva živi u takvim domaćinstvima koja to sebi ne mogu da priušte. Prema MICS-u za romska naselja u Crnoj Gori za 2018. godinu, 91% djece u romskim naseljima materijalno je deprivirano u tri ili više dimenzija.⁶⁹

Takođe treba konstatovati da ipak usljed fizičke odvojenosti raste socijalna distanca i isključivanje, te je potrebno raditi na poboljšanju dostupnosti pravima i uslugama iz domena socijalne i dječje zaštite, posebno djeci i porodicama iz ove zajednice.

LGBTIQ+ zajednica: Pripadnici/pripadnice LGBTIQ zajednice su u posebnom riziku od diskriminacije, imajući u vidu da je u tradicionalnim i konzervativnim sredinama ovakva diskriminacija posebno izražena, a Crna Gora po svim opštim indikatorima spada u ovu kategoriju. Istraživanjem iz 2022. godine, koje je izradio Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM u partnerstvu s Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore, utvrđeno je da je 43% onih koji imaju negativan stav

⁶⁵ URL: <https://mmp.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=417447&rType=2&file=Socio-ekonomski%20polozaj%20Roma%20i%20Egipc%C2%B4ana%20u%20Crnoj%20Gori.pdf> (Datum pristupa 8. 5. 2024. godine).

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori, *Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore*, 2021, Podgorica, Crna Gora.

⁶⁸ URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/66f8eded-7eee-11ee-99ba_01aa75ed71a1/language-en (Datum pristupa 8. 5. 2024. godine).

⁶⁹ [PowerPoint Presentation \(monstat.org\)](#)

o homoseksualnim osobama⁷⁰. Potrebno je raditi na razbijanju predrasuda i kroz razvoj sistema usluga socijalne i dječje zaštite razvijati sistem podrške za pripadnike ove zajednice. Prepoznaje se i potreba za dodatnim edukacijama stručnih radnika u radu s korisnicima iz ove zajednice, kao i članovima njihovih porodica.

Žene žrtve nasilja: Nasilje nad ženama i djevojčicama je jedno od najrasprostranjenijih oblika kršenja ljudskih prava, a proističe iz negativnih društvenih stavova u vezi s ulogom žene i visokog nivoa rodne nejednakosti. U Crnoj Gori rodno zasnovano nasilje spada u skrivene i visoko stigmatizovane teme, pa se nasilje veoma rijetko prijavljuje. Istraživanja o prevalenciji nasilja nad ženama pokazuju da su posebno ranjive žene i djevojčice iz etničkih manjina, naročito Romkinje i Egipćanke, migrantkinje i izbjeglice, žene s invaliditetom, LGBTIQ i žene iz ruralnih područja.

Prema posljednjem Istraživanju o uslovima života i bezbjednosti žena (EU – GBV), koje je Uprava za statistiku sproveda 2021. godine, u Crnoj Gori je svaka peta žena (20,2%) izjavila da je doživjela nasilje od strane partnera tokom života. Ukupno 6,2% žena je izjavilo da je doživjelo nasilje u odrasloj dobi od strane lica koje nije partner. Tokom odrasle dobi, ukupno 7,5% žena je izjavilo da je doživjelo nasilje u porodici, dok je od bilo kojeg počinioca nasilje doživjelo 11,7% žena. Seksualno uznemiravanje na poslu tokom života, prema izjavi, doživjelo je 17,5% žena.⁷¹

Žrtve trgovine ljudima: Crna Gora je zemlja tranzita migranata na takozvanoj balkanskoj ruti i zbog nedovoljno zvaničnih informacija ne može se utvrditi tačan broj žrtava trgovine ljudima. Postoji unutrašnja trgovina ljudima u svrhu seksualne ili radne eksploatacije, posebno u primorskom dijelu zemlje i tokom ljetnje sezone. Ovo posebno pogađa romsku zajednicu, a uključuje prisilno i organizovano prosjačenje i prisilne brakove djece kada postoji jasna novčana transakcija. Ministarstvo unutrašnjih poslova je formiralo Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima, koji dodjeljuje status žrtve i koji čine predstavnici relevantnih institucija i NVO sektora. Prema statistici, najviše ima žrtava prosjačenja i prinudnih brakova. Tim je u periodu od 2019. do 2022. godine za 73 lica dodijelio status žrtve trgovine ljudima (34 muškaraca i 39 žena). Od tog broja, status žrtve dodijeljen je za 27 djece (7 dječaka i 20 djevojčica). U 2023. godini status žrtve trgovine ljudima dobilo je 18 lica. Od toga 13 djece (8 djevojčica i 5 dječaka) i 5 odraslih žena.

Beskućnici: U Crnoj Gori ne postoji registar lica za koje je utvrđeno da su beskućnici te je sakupljanje pouzdanih podataka o broju ovih lica vrlo složeno, jer to uključuje i skrivene oblike kao što su život s porodicom ili prijateljima u neprihvatljivim uslovima ili lica koja se suočavaju s različitim oblicima isključenosti.⁷² Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti beskućnik je definisan kao lice koje nema adresu stanovanja, boravi na javnim ili drugim mjestima koja nijesu namijenjena za stanovanje i nema sredstava kojima bi mogao da podmiri potrebu stanovanja.

⁷⁰ https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2023/12/CEDEM_Analiza_Prava-LGBTIQ-zajednice-u-svijetlu-prakse-ESLJP-dizajn-2.pdf

⁷¹ <https://www.monstat.org/uploads/files/demografija/gbv/Saop%C5%A1tenje%20gbv%2025%2011%202022.pdf>

⁷² Economic and Social Council (ECOSOC), Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Economic, social and cultural rights, UN Doc. E/2018/57, May 2018.

Razvoj sistema socijalne i dječje zaštite možemo posmatrati kroz razvoj sljedećih oblasti:

Ove oblasti će biti analizirane i za vidu strateških i operativnih ciljeva.

njih predviđena adekvatna rješenja u

Pri izradi ovog dokumenta primijenjena je i SWOT analiza stanja u oblasti socijalne i dječje zaštite, kojom su prepoznate prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnje.

SNAGE	SLABOSTI
Posvećenost Vlade unapređenju sistema socijalne i dječje zaštite	Nedovoljan broj propisanih usluga socijalne i dječje zaštite u odnosu na potrebe korisnika (lični pratilac za djecu sa smetnjama u razvoju, podrška u samostalnom donošenju odluka)
Centri za socijalni rad ili njihove područne jedinice postoje u svakom gradu	Nedostatak podrške zainteresovanim subjektima za licenciranje za pružaoce usluga
Licencirani stručni radnici / stručne radnice rade u sistemu	Nedovoljno i neravnomjerno razvijene usluge socijalne i dječje zaštite
Postoje određene standardizovane usluge socijalne i dječje zaštite	Nedovoljan obuhvat korisnika/korisnica i dostupnost usluga socijalne i dječje zaštite
Definisani standardi i normativi za pružanje određenih usluga socijalne i dječje zaštite	Standardi i normativi nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni, dok ne postoje za uslugu tumačenja i prevođenja na znakovni jezik i socijalno-edukativne usluge
Dostupnost edukacija prema akreditovanim programima obuka	Cijena usluga nije definisana (stanovanje uz podršku, tumačenje i prevođenje na znakovni jezik, savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge), a za usluge za koje je definisana rijetko se usklađuje s cijenama rada i drugim troškovima pružanja usluga
Postojanje Informacionog sistema	Sistem finansiranja i odgovornosti centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije precizno definisan
Licencirano 57 pružaoca usluga SDZ koji pružaju usluge u većini opština u Crnoj Gori za usluge: dnevni boravak, pomoć u kući, svratište, savjetovanje, SOS telefon, terapiju, smještaj u prihvatilište – sklonište, smještaj u ustanovu;	Materijalna davanja ne obuhvataju sve potencijalne korisnike
Licencirano 475 pružaoca usluga: , porodični smještaj – hraniteljstvo i porodični smještaj;	Nedovoljno sredstava za SDZ u budžetima LSU
Uspostavljene usluge supervizije	Nedovoljna uvezanost LSU, CZSR i MSSD prilikom isplate materijalnih davanja
Uspostavljen nadzor nad stručnim radom	Nedovoljna razvijenost kapaciteta zaposlenih u LSU za oblast SDZ
	Opterećenost stručnih radnika/radnica administrativnim poslovima
	Nedostaci u Informacionom sistemu po pitanju dobijanja određenih podataka
	Nepostojanje međusektorske saradnje između sektora socijalne i dječje zaštite, zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite i drugih
	Nisu razvijene preventivne usluge

MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
Širenje mreže pružalaca usluga	Nedostatak finansijskih sredstava za održivi razvoj usluga
Efikasnija iskorišćenost postojećih ljudskih resursa	Limitirana sredstva za ulaganje u infrastrukturu i tehnologiju
Povećanje postojećeg broja usluga	Usporavanje procesa strukturnih reformi
Mogućnost pristupa međunarodnim fondovima, ojačati saradnju kroz visok međuresorni i interresorni i politički dijalog	Socijalna zaštita nije visoko na listi prioriteta lokalnih samouprava
Mogućnost kombinovanog nacionalnog i lokalnog planiranja usluga	Odliv stručnog kadra
Povećanje izdataka u budžetu za razvoj usluga koje podržavaju ostanak korisnika u zajednici	Starenje stanovništva i rastuće potrebe za uslugama podrške starima
Uspostavljanje privatno-javnog partnerstva	Ograničeni administrativni kapaciteti za apsorpciju dostupnih pretpristupnih instrumenata
Ulaganje u razvoj Informacionog sistema i povezivanje sektora Socijalne i dječje zaštite i zdravstvene zaštite	Nedovoljna ulaganja u edukaciju i trening zaposlenih
Izgledi za pristupanje EU, koji motivišu sektor socijalne i dječje zaštite za usklađivanje sa standardima EU	

2.3. Osnovna prava na materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite

Osnovna prava na materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite ostvaruju se u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i donijetim podzakonskim aktima.

U sistemu socijalne i dječje zaštite ima 14 vrsta materijalnih davanja, od kojih je samo materijalno obezbjeđenje i dječji dodatak za djecu korisnike MO usmjereno na siromašne, dok uslovi za ostvarivanje ostalih prava na materijalna davanja ne zavise od imovinskog statusa, već od zdravstvenog stanja ili drugih uslova. Osnovni problem sistema socijalne i dječje zaštite je što se za davanja za materijalno ugrožene (siromašne) korisnike izdvaja svega 25% od ukupnih materijalnih davanja koje propisuje ZSDZ. Ako se uzmu u obzir naknade za žene po osnovu rođenja troje i više djece, koje su propisane Zakonom o obeštećenju bivših korisnica naknade po osnovu rođenja troje i više djece, ovaj udio je još značajno manji.

2.3.1. Osnovna materijalna davanja u socijalnoj zaštiti su: materijalno obezbjeđenje; lična invalidnina; dodatak za njegu i pomoć; zdravstvena zaštita; troškovi sahrane; jednokratna novčana pomoć; naknada roditelju ili staratelju korisnika prava na ličnu invalidninu. Dodatno, Zakonom o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom⁷³ su propisane i naknade licu s invaliditetom i njegovom pratiocu po osnovu ovog prava.

Materijalno obezbjeđenje, kao osnovno materijalno davanje iz socijalne zaštite ostvaruje porodica, odnosno pojedinac ako je nesposoban za rad ili sposoban za rad pod uslovima

⁷³ Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 080/08 od 26. 12. 2008, 040/11 od 8. 8. 2011, 010/15 od 10. 3. 2015, 050/17 od 31. 7. 2017).

propisanim Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Visina materijalnog obezbjeđenja za porodicu, odnosno pojedinca u decembru 2023. godini iznosila je mjesečno 84,98 eura za pojedinca, odnosno 161,57 eura za porodicu s pet i više članova. U 2023. godini isplaćeno je po tom osnovu 8.653.777,00 eura. U decembru 2023. godine, pravo na materijalno obezbjeđenje ostvarivalo je 5.669 porodica, od čega su nositeljke prava žene 2.766 a muškarci 2.903 s 19.144 članova. Smanjenje porodica korisnika/korisnica materijalnog obezbjeđenja sa 6.296 u 2022. godini na 5.669 porodica u 2023. godini je nastavak trenda smanjenja iz prethodnog perioda, kao i drugih prava kojima je MO osnov za ostvarivanje prava. Smanjenje broja porodica korisnika započelo je donošenjem novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti 2013. godine i uvođenjem „Informacionog sistema socijalnog staranja – e-Socijala“, što je bilo osnov za bolju kontrolu prihoda i imovine korisnika/korisnica i do navedenih izmjena broj porodica korisnika/korisnica je bio oko 14.000, što je znatno više od sadašnjih 5.669 porodica. Imajući u vidu promjenu ekonomskih uslova, kako na globalnom tako i na unutrašnjem planu, praćene visokom inflacijom, povećanje zarada i penzija, lica u stanju socijalne potrebe došla su u nezavidan položaj po pitanju visine naknada.

Naknade se usklađuju polugodišnje u skladu s čl. 38 i 58 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti u odnosu na troškove života i i prosječne zarade i od 2013. godine povećanja su se najčešće kretala u procentu 2–3 %, s tim što je usklađivanje 1. 7. 2022. godine bilo 8,70% odnosno 1. 7. 2023. godine 5,92%. Navedeni podaci ukazuju da postoji potreba da se preispita postojeći način usklađivanja, kako bi se na realniji i pravedniji način naknade povećale.

Potrebno je preispitati uslove za ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje, kao i eventualno prepoznati nove korisničke grupe, napraviti razliku u visini primanja između pojedinaca/pojedinki i porodica gdje su svi članovi nesposobni za rad u odnosu na porodice koje imaju članove sposobne za rad, preispitati dužinu i način korišćenja MO u porodicama gdje ima radno sposobnih korisnika, preispitati prihode koji se ne računaju prihodima u ostvarivanju prava na MO, propisati rokove prestanka prava na MO u slučaju odlaska korisnika MO u inostranstvo i razmotriti mogućnost uvećanja iznosa za MO.

Potrebno je ojačati saradnju sa sektorom zapošljavanja i drugim sektorima u aktivaciji radno sposobnih korisnika MO. Dvije trećine korisnika MO su procijenjeni radno sposobnim, ali ostaju dugotrajno nezaposleni jer izostaje podrška u rješavanju njihovih prepreka za zapošljavanje (briga za djecu i druge zavisne članove porodice, rješavanje zdravstvenih problema i dr.), kao i socijalna aktivacija kroz programe socijalnog uključivanja. U narednom periodu potrebno je razmotriti stimuliranje aktivacije i zapošljavanja kroz postepeno smanjivanje iznosa MO i drugih prava u vrijeme uključivanja u mjere APZ i drugih programa i prihvatanja kratkotrajnih sezonskih poslova. Posebno treba voditi računa o mladima iz MO porodica kako ne bi ostali zarobljeni u višegeneracijskoj zamci siromaštva, odnosno ako se mladi zaposle da ne gubi pravo na MO cijela porodica.

EU socijalna politika se temelji na principima aktivnog uključivanja,⁷⁴ što konkretno znači da svaki građanin / svaka građanka ima pravo na:

- materijalnu naknadu koja mu omogućava da dostojanstveno živi u svim fazama života;
- inkluzivno tržište rada koje će mu omogućiti lakše zapošljavanje, izbjegavanje zamki siromaštva i motivisanje za rad;
- pristup kvalitetnim uslugama – uključujući i usluge socijalne zaštite koje pomažu aktivno uključivanje u društvo i povratak u svijet rada.

Materijalne naknade ne smiju da služe pasiviziranju radno sposobnih osoba već im pomažu u prevazilaženju nepovoljne situacije u kojoj su se našli i pomažu da se ponovo uključe u svoju zajednicu, te se paralelno kombinuju s ostalim mjerama socijalne aktivacije u suzbijanju dugotrajne nezaposlenosti.

Ličnu invalidninu ima lice s teškim invaliditetom. Visina lične invalidnine u decembru 2023. godine iznosila je mjesečno 297,36 eura. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 11.453.109,70 eura. U decembru 2023. godine, pravo na ličnu invalidninu ostvarivalo je 3.648 korisnika, od čega su žene korisnice prava 1.487 a muškarci 2.161. Ovaj podatak predstavlja rast u odnosu na decembar 2022. godine, kada je to pravo koristilo 2.997 korisnika.

Dodatak za njegu i pomoć ima lice kome je zbog tjelesnih, mentalnih, intelektualnih ili senzornih oštećenja ili promjena u zdravstvenom stanju neophodna njega i pomoć da bi imalo pristup zadovoljavanju potreba. Visina dodatka za njegu i pomoć u decembru 2023. godine iznosila je 84.33 eura. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 30.650.923,52 eura. U decembru 2023. godine pravo na dodatak za njegu i pomoć ostvarivalo je 30.148 korisnika, od čega su žene korisnice prava 17.726, a muškarci 12.422. Ovaj podatak pokazuje da je broj korisnika znatno veći od 22.896 korisnika u decembru 2022. godine i pored činjenice da nije došlo da izmjene medicinskih indikacija za ostvarivanje prava.

U ostvarivanju prava na MO, ličnu invalidninu i dodatak za njegu i pomoć i rad s polovinom punog radnog vremena evidentiran je problem kršenja rokova za odlučivanje po zahtjevima. Iako je formirano 5 prvostepenih socijalno-ljekarskih komisija, koje odlučuju u postupcima koji su pokrenuti pred svim CZSR u Crnoj Gori, na razmatranje zahtjeva čeka se i po više mjeseci. Sličan problem postoji i u drugostepenom postupku pred MSSD. Formirane su nove komisije čiji članovi/članice su ljekari/ljekarke različitih specijalizacija, što podrazumijeva da komisije još uvijek rade po medicinskom modelu, dok ne razmatraju socijalne potrebe potencijalnih korisnika/korisnica.

Zdravstvena zaštita se obezbjeđuje korisniku materijalnog obezbjeđenja, lične invalidnine, dodatka za njegu i pomoć i usluge smještaja, ukoliko ovo pravo nije ostvario po drugom osnovu. Broj korisnika prava u decembru 2023. godine je bio 1.203. Broj korisnika ovog prava se značajno smanjio ukidanjem doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje u 2021. godini.

⁷⁴ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1059&langId=en>

Troškovi sahrane obezbjeđuju se u slučaju smrti korisnika/korisnice materijalnog obezbjeđenja, lične invalidnine i dodatka za njegu i pomoć i smještaja. Visina troškova sahrane u 2023. godini iznosila je 421,75 eura. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 236.103,50 eura, a broj korisnika prava je bio 549 ukupno, od čega je u decembru 2023. godine bilo 38 korisnika, od kojih je 9 žena i 29 muškaraca. Potrebno je razmotriti mogućnost uvećanja iznosa za navedeno pravo.

Naknada roditelju ili staratelju korisnika prava na ličnu invalidninu. Jedan od roditelja, odnosno staratelj/starateljka korisnika/korisnice prava na ličnu invalidninu ima pravo na naknadu, za svakog korisnika / svaku korisnicu pojedinačno. Pravo ima jedan od roditelja, odnosno staratelj/starateljka koji ima najmanje jednog korisnika / jednu korisnicu prava na ličnu invalidninu i jednog/jednu ili više korisnika/korisnica prava na dodatak za njegu i pomoć, za svakog korisnika / svaku korisnicu pojedinačno. Visina naknade iznosila je u decembru 2023. godine 249,05 eura mjesečno. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 8.851.367,58 eura, broj korisnika/korisnica u decembru 2023. godine bio je 2.996, od čega su žene korisnice prava 2.249 a muškarci 747. Potrebno je preispitati uslove za ostvarivanje ovog prava zbog činjenice da se omogućava ostvarivanje ovog prava i u situacijama kada roditelj i korisnik/korisnica lične invalidnine ne čine zajednicu življenja.

Problemi vezani za materijalna davanja iz socijalne zaštite:

- došlo je do velikog pada procentualnog učešća naknada koje se ostvaruju po socijalno zaštitnim kriterijumima u odnosu na ukupan budžet koji se opredjeljuje za socijalnu i dječju zaštitu zbog propisivanja prava na dodatak za djecu za svu djecu, naknada za novorođenčad, kao i povećanje broja i naknade na osnovu Zakona o obeštećenju bivših korisnica naknade po osnovu rođenja troje ili više djece;
- nedovoljan obuhvat korisnika/korisnica i restriktivni uslovi za ostvarivanje prava na MO, pojedina prava nisu dovoljno jasno definisana (npr. povlastice na putovanje lica s invaliditetom i naknada roditelju ili staratelju korisnika lične invalidnine);
- 75% korisnika naknade roditelju ili staratelju korisnika lične invalidnine su žene;⁷⁵
- nisu propisana materijalna davanja za roditelje s invaliditetom;
- kašnjenje u odlučivanju po zahtjevima i žalbama za ostvarivanje prava na MO, ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć i rad s polovinom punog radnog vremena;
- odlučivanje po zahtjevima ostvarivanje prava na MO, ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć i rad s polovinom punog radnog vremena se i dalje zasniva na medicinskom modelu;
- neadekvatno propisan način usklađivanja naknada, imajući u vidu da postojeći metod ne prati u dovoljnoj mjeri rast zarada i troškova života;
- nedostatak prostornih i stručnih kapaciteta u centrima za socijalni rad;
- fizička nepristupačnost u dva CZSR za lica s invaliditetom, dok u svim CZSR postoji problem u dostavljanju pristupačnih informacija i pružanju proceduralnih adaptacija za puno i efektivno učešće lica s invaliditetom;
- nedovoljna razvijenost prava na materijalna davanja na lokalnom nivou.

⁷⁵ Inicijativa mladih s invaliditetom Boke (2024), Sažetak „Rodno odgovorno budžetiranje u oblastima profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja i socijalne i dječje zaštite osoba s invaliditetom”, str. 17: <https://imiboke.me/static/ROB-7a44608b199b4ac567b9e84ff24784b9.pdf>;

2.3.2. Osnovna materijalna davanja u dječjoj zaštiti su: naknada za novorođeno dijete; dodatak za djecu; troškovi ishrane u predškolskim ustanovama; pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih s posebnim obrazovnim potrebama; refundacija naknade zarade i naknade zarade za porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo; naknada po osnovu rođenja djeteta; refundacija naknade zarade i naknada zarade za rad s polovinom punog radnog vremena.

Naknadu za novorođeno dijete može ostvariti jedan od roditelja, usvojlac/usvojiteljka, staralac/starateljka ili hranitelj/hraniteljka u vidu jednokratne naknade za novorođeno dijete do navršene jedne godine djeteta. Visina naknade u 2023. godini iznosila je 953.28 eura, a za korisnika/korisnicu materijalnog obezbjeđenja 1059,20 eura. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 11.642.771,67 eura, a ukupan broj korisnika/korisnica prava je bio 13.581. U navedeni broj korisnika/korisnica i ukupni iznos sredstava uračunati su i korisnici/korisnice iz 2022. godine na ime razlike zbog uvećanih naknada. U 2023. godini novopodnijetih zahtjeva je bilo 7.273.

Dodatak za djecu može ostvariti dijete do 18. godine, korisnik/korisnica prava na materijalno obezbjeđenje, korisnik/korisnica lične invalidnine, korisnik/korisnica dodatka za njegu i pomoć, dijete bez roditeljskog staranja, čiji je roditelj/roditeljka, usvojlac/usvojiteljka, staralac/starateljka, hranitelj/hraniteljka, odnosno lice kome je dijete povjereno na njegu, vaspitanje i obrazovanje, kao i korisnik/korisnica materijalnog obezbjeđenja koji/koja je zasnovao/zasnovala radni odnos na osnovu sporazuma o aktivnom prevazilaženju socijalne situacije. Djeca korisnici lične invalidnine imaju pravo na dodatak za djecu, ukoliko im je rješenjem nadležne komisije za usmjeravanje djece na poseban obrazovni program utvrđeno da ne mogu pohađati redovan obrazovni proces. Navedeno ukazuje na činjenicu da se ovaj uslov mora preispitati. Visina dodatka za djecu u 2023. godini iznosila je mjesečno od 30 eura do 73.49 eura. Ukupno u 2023. godini po osnovu prava na dječji dodatak isplaćeno je 51.258.878,00 eura, od čega za dodatak za djecu korisnike prava na materijalno obezbjeđenje, dodatak za njegu i pomoć, ličnu invalidninu i djecu bez roditeljskog staranja je isplaćeno 8.002.495 eura, a za korisnike/korisnice „univerzalnog“ dječjeg dodatka 43.256.383,00 eura. Broj nosilaca/nositeljki prava za decembar 2023. godine je bio 5.721 s 11.433 djece, od kojih je 5.272 djevojčica, dok je 6.161 dječaka. Broj nosilaca/nositeljki prava dodatka za djecu do 18 godina u decembru 2023. godine bio je 66.853, dok je 119.125 djece primalo ovaj dodatak, od čega 57.535 djevojčica, dok je dječaka bilo 61.590.

Troškove ishrane u predškolskim ustanovama ostvaruju djeca u skladu sa zakonom kojim se uređuje predškolsko vaspitanje i obrazovanje, kao i sa Zakonom o SDZ. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 243.283,00 eura, a broj korisnika/korisnica prava u decembru je bio 873.

Pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece s posebnim obrazovnim potrebama imaju djeca i mladi koji su ostvarili pravo na vaspitanje i obrazovanje, u skladu s posebnim zakonom. Pomoć obuhvata troškove smještaja u ustanovu i troškove prevoza. Po osnovu prevoza

djece i mladih ukupno u 2023. godini isplaćeno je 523.613,53 eura, broj korisnika/korisnica prava je bio 511.

Refundaciju naknade zarade za porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo ostvaruje poslodavac po osnovu isplate naknade zarade zaposlenom/zaposlenoj za porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo. Ukupno u 2023. godini isplaćeno je 19.125.054,25 eura, a broj korisnika u decembru je bio 2.476. Razmotriti mogućnost da se pravo na refundaciju i naknade za porodijsko i roditeljsko odsustvo, kao i za rad s polovinom radnog vremena izmjesti iz Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Naknadu po osnovu rođenja djeteta može ostvariti mjesečno jedan od roditelja koji je na evidenciji Zavoda za zapošljavanje i student, do navršene jedne godine života djeteta. Visina naknade u decembru 2023. godini iznosila je 101,98 eura. U 2023. godini isplaćeno je 2.727.788,00 eura, broj korisnika/korisnica prava u decembru 2023. godine je bio 2.131. Potrebno je preispitati visinu naknada, imajući u vidu aktuelna socijalno-ekonomska kretanja.

U skladu sa Zakonom o povlasticama na putovanje lica sa invaliditetom, lica s invaliditetom imaju pravo na povlasticu na putovanje u drumskom i željezničkom saobraćaju na teritoriji Crne Gore. Pravo na povlasticu na putovanje ima korisnik/korisnica lične invalidnine, korisnik/korisnica dodatka za njegu i pomoć i djeca i mladi koji su ostvarili pravo na pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih s posebnim obrazovnim potrebama, u skladu s propisom iz oblasti socijalne i dječje zaštite i korisnik/korisnica njege i pomoći drugog lica, koji/koja je to pravo ostvario/ostvarila u skladu s propisom iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja. U toku 2023. godine, ovo pravo je ostvarilo 2.551 korisnika/korisnica, za šta je izdvojeno iz budžeta Crne Gore 7.030.817,54 eura.

U skladu sa Zakonom o obeštećenju bivših korisnica naknada po osnovu rođenja troje ili više djece, prema podacima iz decembra 2023. godine, naknadu je ostvarilo 15.050 korisnica, za šta je izdvojeno iz budžeta Crne Gore 45.068.761,6 eura.

Ukupna utrošena sredstva za oblast socijalne i dječje zaštite u odnosu na budžet Crne Gore za 2023. godinu je 7,06%, dok je procenat učešća osnovnih materijalnih davanja u odnosu na ukupan budžet za socijalnu i dječju zaštitu za 2023. godinu bio 97,33%. Procenat učešća MO u odnosu na ukupan budžet za osnovna materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite u 2023. godini je 4,27%, iako MO predstavlja ključni instrument borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Stopa rizika od siromaštva za 2022. godinu iznosi 20,3% stanovništva, dok je udio članova/članica porodica s pravom na MO u istoj godini bio oko 3% od ukupnog stanovništva.

Operativni cilj 1: Unapređenje materijalnih davanja za dostojanstven i aktivan život

Indikator učinka 1: Broj radno sposobnih korisnika/korisnica MO s izrađenim revidiranim Individualnim planom aktivacije	2024. Revidiranih Individualnih planova aktivacije: 0	2026. Revidiran Individualni plan aktivacije za 1000 radno sposobnih korisnika/korisnica materijalnog obezbjeđenja (vodiće se računa o ravnomjernoj zastupljenosti žena i muškaraca prilikom revizije individualnih planova)	2028. Revidiran Individualni plan aktivacije za 1200 radno sposobnih korisnika/korisnica materijalnog obezbjeđenja (vodiće se računa o ravnomjernoj zastupljenosti žena i muškaraca prilikom revizije individualnih planova)
Indikator učinka 2: Broj razvijenih programa aktivacije i novih zajedničkih metoda rada CSR i ZZZCG	Programa aktivacije i novih zajedničkih metoda: 0	Programa aktivacije i novih zajedničkih metoda (jedan program koji je namijenjen ženama): 2	Programa aktivacije i novih zajedničkih metoda (minimum dva programa koji su namijenjeni ženama): 4
Indikator učinka 4: Uvođenje inkluzivnog dodatka za lica s invaliditetom zasnovanog na modelu ljudskih prava	Ne postoji inkluzivni dodatak za lica s invaliditetom	Usvojen Zakon o jedinstvenom vještačenju i osnovan Zavod za vještačenje invaliditeta, čime su ostvareni preduslovi za uvođenje inkluzivnog dodatka	Minimum 1500 korisnica i 1500 korisnika inkluzivnog dodatka kojima je utvrđen invaliditet u skladu sa modelom ljudskih prava

2.4. Usluge socijalne i dječje zaštite

Usluge socijalne i dječje zaštite su razvrstane u četiri grupe: podrška za život u zajednici (dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, svratište, personalna asistencija, tumačenje i prevođenje na znakovni jezik i druge usluge podrške za život u zajednici); savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge (savjetovanje, terapija, medijacija, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unapređivanja porodičnih odnosa); smještaj (porodični smještaj–hraniteljstvo, porodični smještaj, u ustanovi, u prihvatilištu–skloništu i u drugim vrstama smještaja; neodložne intervencije.⁷⁶

Broj licenciranih pružalaca/pružateljki usluga raste. Krajem 2023. godine bilo je 532 pružalaca/pružateljki usluga koji su pružali usluge: dnevni boravak, pomoć u kući,

⁷⁶ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, član 60, Službeni list

svratište, savjetovanje, SOS telefon, terapiju, smještaj u prihvatilište–sklonište, smještaj u ustanovu, porodični smještaj–hraniteljstvo i porodični smještaj.

Usluge podrške za život u zajednici obuhvataju aktivnosti koje podržavaju boravak korisnika/korisnica u porodici ili neposrednom okruženju. U Crnoj Gori u prethodnom periodu su najviše razvijene usluge dnevnih boravaka i pomoći u kući, dok usluge stanovanja uz podršku i prevođenja na znakovni jezik ne postoje.

U Crnoj Gori je licencirano 17 pružalaca usluge **dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama** u razvoju u 16 opština (16 su javne ustanove uključujući i dnevne boravke u sklopu JU Dječji dom „Mladost” u Bijeloj), a navedenu uslugu pruža i JU Resursni centar za sluh i govor „Dr Peruta Ivanović” – Kotor, koji nije licenciran. Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije finansijski participira u ovoj usluzi na način što plaća troškove korisnika/korisnica, a jedinice lokalnih samouprava obezbjeđuju zarade i snose druge troškove, osim za dnevni boravak pri JU Dječji dom „Mladost”, gdje sve troškove pokriva MSSD. U Podgorici i jedna NVO pruža uslugu dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Usluge dnevnog boravka u 17 dnevnih centara u decembru 2023. godini koristilo je 350 korisnika.

U Crnoj Gori funkcioniše **20 dnevni boravak za odrasla i stara** lica s invaliditetom i odrasla i stara lica kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Tri dnevna boravka funkcionišu u okviru dnevnih centara, dva pružaju NVO, a ostale usluge dnevnih boravaka pružaju domovi starih. Za pružanje usluge dnevnog boravka za odrasla i stara lica, lica s invaliditetom, licencirana su četiri od pet domova starih. Preko projekta koje sprovodi MSSD uz podršku UNDP-a

funkcioniše 12 dnevnih boravaka za odrasla i stara lica i lica s invaliditetom. Usluge dnevnih boravaka je u decembru 2023. godine koristilo oko 100 korisnika/korisnica.

Godišnji rashodi s nacionalnog nivoa za javne ustanove dnevne centre za boravak djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju odraslih i starih lica i OSI iznosili su u 2023. godini oko 873.000 eura, a za dnevne boravke za odrasla i stara lica, lica s invaliditetom koji funkcionišu u saradnji s UNDP u 2023. godini rashodi su iznosili oko 264.000 eura.

Dnevni boravak za djecu s problemima u ponašanju pružaju tri licencirana pružaoca usluga u dvije opštine (JU Centar “Ljubović” i dvije NVO). Dnevni boravak za djecu i mlade s problemima u ponašanju predstavlja značajan resurs u dijelu njihove socijalizacije, razvoja životnih vještina, lične i društvene odgovornosti i ponašanja u granicama društveno prihvatljivog ponašanja. Ove usluge je u 2023. godini koristilo 24 korisnika/korisnice.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je adresirati sljedeće probleme u okviru pružanja ove usluge:

- dnevni boravci nisu dostupni u svim opštinama;
- dnevni centri za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju pružaju integrisane usluge, koje obuhvataju usluge iz oblasti zdravstva i prosvjete, i te usluge nisu prepoznate ZSDZ;
- sistem finansiranja s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan;
- ne postoji međusektorska saradnja između svih relevantnih subjekata koji ih pružaju;
- standardi i normativi nisu u skladu sa stepenima podrške;
- nije standardizovan rad s malom djecom, posebno s djecom sa smetnjama iz spektra autizma.

Pomoć u kući spada u grupu usluga podrške za život u zajednici.⁷⁷ Ova usluga je izuzetno važna radi podrške korisnicima/korisnicama u zadovoljenju svakodnevnih životnih potreba kako bi se unaprijedio ili održao kvalitet života. U Crnoj Gori usluga **pomoć u kući za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju se pruža u tri opštine**, a koristilo ju je oko 30 djece. Ova usluga se finansira projektno.

Usluga **pomoći u kući za odrasla i stara lica, lica s invaliditetom** se pruža u 21 opštini. MSSD obezbjeđuje sredstva za finansiranje ove usluge, a korisnici/korisnice učestvuju u troškovima usluga. Na kraju 2023. godine ovu uslugu koristilo je 834 korisnika. Godišnji rashodi s nacionalnog nivoa iznosili su 2023. godine oko 485.000,00 eura.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je adresirati sljedeće probleme u okviru pružanja ove usluge:

- Sistem finansiranja s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan;

⁷⁷ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici (“Sl. list Crne Gore”, br. 063/19)

- Postoji potreba za integrisanim pristupom u pružanju ove usluge koji podrazumijeva multisektorsku saradnju, prije svega sa zdravstvenim sistemom;
- Ne postoji usluga u ruralnim područjima;
- Postoji potreba za preispitivanjem standarda i normativa za djecu sa smetnjama u razvoju i odrasla i stara lica s invaliditetom;
- Postoji potreba preispitivanja cijene usluge koja je utvrđena od strane MSSD i nedovoljna da pokrije troškove pružanja usluge.

Usluga personalne asistencije u Crnoj Gori pruža se korisniku/korisnici lične invalidnine, odnosno dodatka za negu i pomoć, koji/koja je u radnom odnosu ili je uključen/uključena u sistem visokog obrazovanja ili u sistem obrazovanja odraslih.⁷⁸ Personalni asistent angažovan je u radu s jednim korisnikom, najmanje 20, a najviše 40 sati nedjeljno.⁷⁹ Za pružanje personalne asistencije su licencirane četiri nevladine organizacije.⁸⁰ Usluga personalne asistencije se sve do 2023. godine finansirala projektno.⁸¹ U 2023. godini MRSS je obezbjeđivalo sredstva za jednog personalnog asistenta / jednu personalnu asistentkinju u iznosu od oko 8.700,00 eura.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je adresirati sljedeće probleme u okviru pružanja ove usluge:

- Nedovoljan broj pružalaca/pružateljki usluge;
- Način finansiranja kako bi se obezbijedila održivost usluge;
- Potrebno je preispitati uslove za učešće korisnika/korisnica u plaćanju usluge;
- Određivanje stepena podrške kako bi se bolje definisalo ko su potencijalni korisnici/korisnice usluge.

Svratište – spada u grupu usluga podrške za život u zajednici. Svrha usluge je pružanje privremenih ili povremenih intervencija i zadovoljavanje trenutnih potreba korisnika/korisnica, kao i posredovanje u obezbjeđivanju drugih usluga u zajednici. U Crnoj Gori, licencirana je jedna NVO za pružanje usluge svratišta za odrasla i stara lica koja su beskućnici koji dolaze iz zajednice osoba koje koriste droge ili su osobe koje pružaju seksualne usluge, LGBTIQ osobe i bivši zatvorenici / bivše zatvorenice.

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je adresirati sljedeće probleme u okviru pružanja ove usluge:

- Nedovoljan broj pružalaca usluge;
- Sistem finansiranja s centralnog i lokalnog nivoa vlasti nije definisan;
- Nije izrađena metodologija ni utvrđena cijena usluge.

⁷⁸ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici (*Sl. list CG*, br. 063/19), član 3.

⁷⁹ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici (*Sl. list CG*, br. 063/19), član 34.

⁸⁰ Registar licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite, <https://www.gov.me/dokumenta/0ff6c498-4700-4c13-9406-c5e1dce2207e>, 25. 4. 2024.

⁸¹ Marina Vujačić, Analiza usluga za OSI i preporuke za unapređenje trenutnog stanja, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, 2021.

Stanovanje uz podršku predstavlja neposrednu alternativu smještaju u ustanovu u uslovima kada izostaje značajnija podrška porodice korisnika/korisnica. Usluge stanovanja uz podršku za djecu (16+) i lica s invaliditetom u Crnoj Gori nisu uspostavljene, iako je to jedan od ključnih preduslova za deinstitucionalizaciju i prevenciju institucionalizacije.

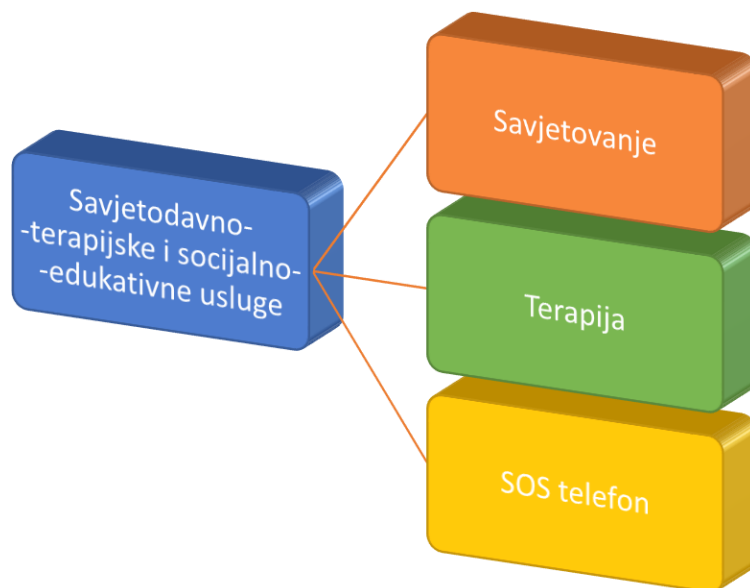
U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je adresirati sljedeće probleme u okviru pružanja ove usluge:

- ne postoji nijedan licencirani pružalac usluge, iako postoje minimalni standardi i normativi;
- nije utvrđena cijena usluge;
- ne postoji saradnja i inicijativa između centralnog i lokalnog nivoa za uspostavljanje usluge, kao i međusektorska saradnja.

Ključni problemi u vezi s pružanjem usluga podrške životu u zajednici

- Nedovoljan obuhvat ili dostupnost usluga kako bi se zadovoljile potrebe korisnika/korisnica;
- Licencirane usluge nisu ravnomjerno razvijene na lokalnom nivou;
- Nije definisan minimalni paket usluga u skladu s potrebama u lokalnim zajednicama;
- Za određeni broj usluga nije određene cijena;
- Za određeni broj usluga je cijena neadekvatna;
- Nije dobro definisana skala učešća korisnika/korisnica u troškovima usluga;
- Standardi i normativi pojedinih usluga nijesu dovoljno jasno definisani a za neke usluge ne postoje;
- Nema obavezne edukacije iz određenih oblasti za stručne saradnike/saradnice i saradnike/saradnice;
- Nerazvijene preventivne usluge.

Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge obuhvataju: savjetovanje, terapiju, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unapređenja porodičnih odnosa.

U Crnoj Gori 7 pružalaca usluga pruža usluge savjetovanja za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, odrasla i stara lica s invaliditetom i stara lica u 7 opština. Broj korisnika ove usluge nije ograničen prilikom licenciranja.

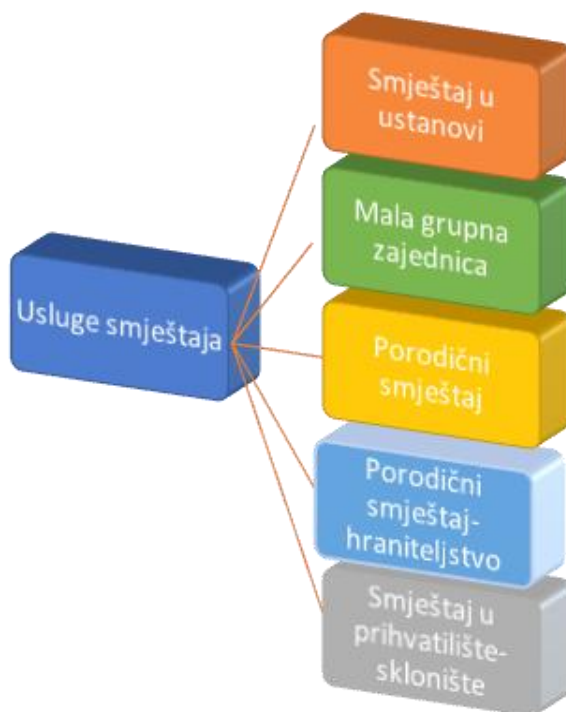
Za pružanje usluga terapije licencirana su 3 pružaoca usluga u tri opštine.

Za uslugu SOS telefon licencirano je 5 pružalaca usluge u tri opštine. JU Dječji dom „Mladost” – Bijela je licenciran za pružanje SOS telefona – Nacionalna dječja telefonska linija. Usluga koju pruža Nacionalna dječja telefonska linija jeste telefonsko savjetovanje koje omogućava implementaciju dječjih prava, s ciljem savjetovanja, informisanja i edukacije djece o raznim pitanjima, kao i prevencije svih vrsta nasilja i osnaživanje djece i mladih da razgovaraju o temama zbog kojih su zabrinuti. Ukupan broj poziva u 2023. godini bio je 636. Preko SOS linije za roditelje i staratelje za koju je licencirano NVO Udruženje *Roditelji*, pružaju se savjeti o vaspitanju, o odnosima s djecom i unutar porodice. MRSS je 2023. godine finansiralo uslugu SOS – Nacionalna dječja telefonska linija u iznosu od 75. 000,00 eura.

Ključni problemi u vezi s pružanjem savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga su:

Nedovoljan obuhvat ili dostupnost usluga kako bi se zadovoljile potrebe korisnika/korisnica, licencirane usluge nisu ravnomjerno razvijene na lokalnom nivou, nije definisan minimalni paket usluga u skladu s potrebama u lokalnim zajednicama, za neke usluge nije određena cijena, za neke usluge je cijena neadekvatna, nije dobro definisana skala učešća korisnika/korisnica u troškovima usluga, standardi i normativi pojedinih usluga nijesu dovoljno jasno definisani, a za neke usluge ne postoje, nema obavezne edukacije iz određenih oblasti za stručne saradnike/saradnice i saradnike/saradnice, nerazvijene preventivne usluge, Postoji potreba za preispitivanjem usluge terapije u okviru sistema socijalne i dječje zaštite, ne postoje standardi i normativi za pružanje socijalno-edukativnih usluga.

Usluga smještaja je usluga koja podrazumijeva boravak korisnika/korisnica na porodičnom smještaju–hraniteljstvu, porodičnom smještaju, u ustanovi i u prihvatilištu–skloništu.

Smještaj u ustanovu je usluga namijenjena korisnicima/korisnicama kojima podrška ne može da se obezbijedi u okviru porodice, putem hraniteljskog i porodičnog smještaja ili pružanjem drugih usluga u zajednici, ili to nije u njihovom najboljem interesu.

Smještaj djece i mladih – Djeci bez roditeljskog staranja i djeci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, obezbjeđuje se smještaj u Dječjem domu „Mladost” u Bijeloj ili usluga porodičnog smještaja–hraniteljstva. Krajem decembra 2023. godine, u Dječjem domu „Mladost” u Bijeloj, boravilo je 71 dijete (31 dječak i 40 djevojčica).

U segmentu zaštite djece i mladih uočljiv je trend deinstitucionalizacije, što se ogleda u značajnom smanjenju broja korisnika/korisnica u JU Dječji dom „Mladost” tokom posljednje decenije. Djeci mlađoj od 3 godine usluga smještaja u ustanovu moguća je samo u izuzetnim okolnostima, ukoliko su iscrpljene sve druge mogućnosti. U skladu s planom transformacije JU Dječji dom „Mladost” – Bijela licenciran je i za uslugu dnevnog boravka za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, za uslugu prihvatilišta/skloništa za djecu žrtve nasilja u porodici, za uslugu savjetovanja i uslugu SOS telefona. Takođe je u okviru ustanove osnovana i mala grupna zajednica u Bijelom Polju, u kojoj je u 2023. godine bilo smješteno osmoro djece.

Svrha usluge **mala grupna zajednica** je obezbjeđivanje privremenog, bezbjednog i stimulativnog okruženja u okolnostima kada to nije moguće obezbijediti u porodičnoj sredini, kako bi se korisniku/korisnici pružila podrška i priprema za održiv nezavisan život. U ovim ustanovama može da bude smješteno najviše 8 korisnika/korisnica, što je specifičnost ove usluge u odnosu na ostale ustanove za smještaj. Nalazi pojedinih izvještaja ukazuju da postoji potreba za uspostavljanjem većeg broja malih grupnih zajednica za različite kategorije korisnika/korisnica, međutim, mora se voditi računa da nije prihvatljivo da se korisnici/korisnice iz velike ustanove premještaju u malu, već treba raditi na razvoju usluga koje podržavaju život u zajednici.

Smještaj djece i mladih s problemima u ponašanju – obezbjeđuje se u JU Centar „Ljubović“, u kojoj se realizuje vaspitna mjera upućivanja u ustanovu nezavodskog tipa u trajanju od 6 mjeseci do 2 godine. U okviru djelatnosti Centra, izvršava se i mjera pojačanog nadzora organa starateljstva uz dnevni boravak u vaspitnoj ustanovi, kao i mjera privremenog smještaja, do okončanja pripremnog postupka po odluci nadležnog suda. U JU Centar „Ljubovic“ krajem 2023. godine boravilo je 19 korisnika/korisnica od kojih su 13 djece (10 dječaka i 3 djevojčica) i 4 mladih (muškog pola).

Usluga porodičnog smještaja–hraniteljstva obezbjeđuje se djeci i mladima bez roditeljskog staranja i djeci i mladima čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, radi čuvanja, njege i vaspitanja do povratka roditeljima, usvojenja, odnosno osamostaljivanja. U decembru 2023. godine, u srodničkim hraniteljskim porodicama bilo je smješteno 271 dijete, od čega su 126 djevojčica i 145 dječaka, a u nesrodničkim 82, od čega 33 djevojčice i 49 dječaka, što znači da je ukupno 353 djece smješteno u hraniteljske porodice. Iako je i dalje smještaj djece u srodničke hraniteljske porodice dominantan, pri čemu je kod srodnika smješteno 84% djece, u odnosu na 2010. godinu, došlo je da porasta djece na smještaju u nesrodničkim hraniteljskim porodicama. Pritom, važno je pomenuti da je u ovom trenutku u ustanovama većina djece sa smetnjama u razvoju, pri čemu je samo desetero djece smješteno na **hraniteljstvu uz intenzivnu podršku** (obezbjeđuje se djetetu koje ima smetnje i teškoće u razvoju i djeci s problemima u ponašanju). Broj hraniteljskih porodica u decembru 2023. godine je bio 263 (srodničke 222 a nesrodničke 41).

Postoji potreba za dodatnim razvojem hraniteljstva, posebno razvojem hraniteljstava uz intenzivnu i dodatnu podršku i Centra za hraniteljstvo, da bi se obezbijedila kvalitetnija priprema i procjena, kao i kontinuirana i intenzivna podrška hraniteljskim porodicama za očuvanje trenda povećanja broja djece koja se smještaju u hraniteljske porodice umjesto u ustanovu. Tokom sprovođenja ove Strategije neophodno je analizirati podatak ko su hranitelji u odnosu na pol, koliko žena i muškaraca je spremno da preuzme ovu ulogu i u skladu sa tim koje su njihove potrebe u smislu podrške sagledati ih sa rodnog aspekta.

Usluga porodičnog smještaja je namijenjena trudnici, samohranom roditelju s djetetom do navršene treće godine života, odraslom i starom licu, kojima je usljed socijalnih prilika potrebno zbrinjavanje.⁸² Uslugu porodičnog smještaja u 2023. godini je koristilo 38 osoba,

⁸² Zakon o socijalnoj i dečjoj zaštiti, član 66.

od čega je uslugu standardnog porodičnog smještaja koristilo 12 korisnika/korisnica, a porodični smještaj uz intenzivnu ili dodatnu podršku je koristilo 26 korisnika/korisnica.

Prema podacima ISSS-a, ukupni godišnji rashodi za porodični smještaj–hraniteljstvo i porodični smještaj iznosili su približno 2. 200.00, 000 eura u 2023. godini. U strukturi rashoda dominiraju rashodi za porodični smještaj–hraniteljstvo (92,4%).

U narednom periodu sprovođenja strategije potrebno je adresirati sljedeće probleme u okviru pružanja ove usluge:

Problem je što su djeca bez roditeljskog staranja institucionalizovana zbog nemogućnosti roditelja da brinu o njima, nedovoljno su razvijene usluge podrške biološkim porodicama, tako da je podrška koja se pruža neadekvatna. Nedovoljno je razvijeno hraniteljstvo, neodgovarajuća je procjena i priprema hranitelja i djece, nedovoljan je broj nesrodničkih hraniteljskih porodica i neadekvatna podrška hraniteljima i djeci na hraniteljstvu, nedovoljan broj stručnjaka.

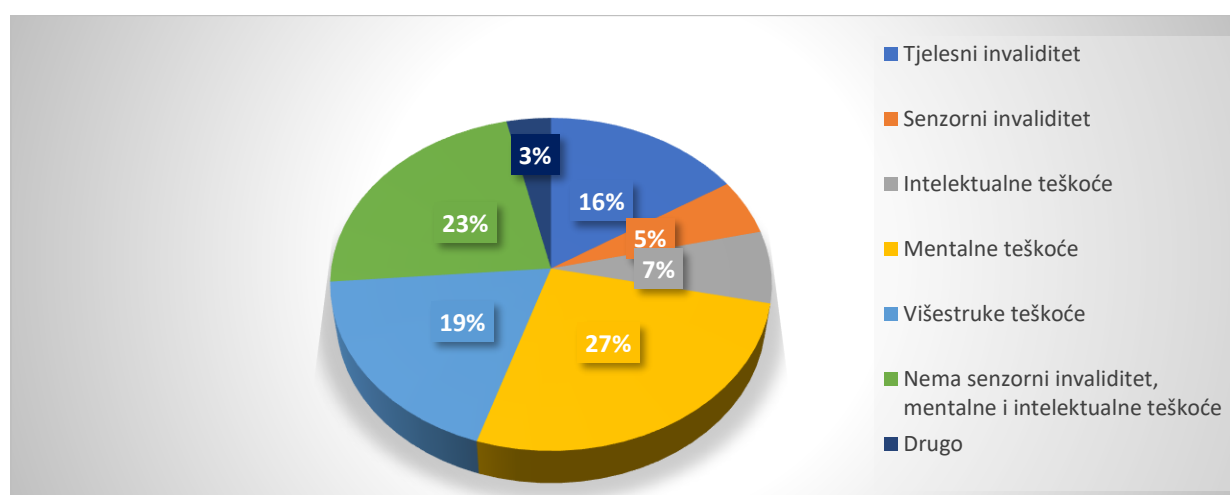
Smještaj odraslih i starijih lica – U Crnoj Gori postoji pet javnih ustanova – domova starih (Dom starih „Grabovac” Risan, Dom starih Bijelo Polje, Dom starih Pljevlja, Dom starih Nikšić i Dom starih Podgorica), i u njima je krajem 2023. godine boravilo 745 odraslih i starih lica, od kojih 425 žena i 320 muškaraca. U dom je smješteno 473 korisnika/korisnica na osnovu rješenja CSR, a 272 korisnika je u domu po ugovoru. U dvije privatne ustanove (Dom starih *Duga* – Danilovgrad i Dom starih *Nana*) smješteno je 75 korisnika/korisnica. Izuzev usluge smještaja, navedene ustanove pružaju usluge podrške za život u zajednici, uslugu savjetovanja i uslugu smještaja u prihvatilište–sklonište. JU Dom starih „Grabovac” – Risan licenciran je za pružanje usluge dnevni boravak, pomoć u kući, savjetovanje, smještaj u prihvatilište–sklonište za beskućnike. JU domovi starih Pljevlja, Bijelo Polje i Nikšić licencirani su za pružanje usluge dnevni boravak.

Ukupan broj korisnika/korisnica na kraju 2023. godine je 818. Broj korisnika/korisnica smještenih tokom 2023. godine je 595, a broj korisnika/korisnica kojima je prestao smještaj tokom 2023. godine je 309. Popunjenost kapaciteta nam govori da ne postoji više stigma kada je u pitanju domski smještaj, te da porodica sve manje može da odgovori na rastuće potrebe starijih, da stariji žele da imaju vršnjačku socijalizaciju i dugoročnu zdravstvenu njegu i da će uvijek biti određen broj korisnika/korisnica koji/koje i pored razvoja usluga u zajednici neće svoje potrebe, prije svega zdravstvene prirode, moći da zadovolje u kućnim uslovima, nego će im biti neophodan institucionalni smještaj. Dominiraju korisnici/korisnice starosti od 65 do 79 godina i to 39,49%, kao i korisnici/korisnice preko 80 godina i to 39,00%, zatim korisnici/korisnice od 51 do 64 godine starosti 17,36%. Korisnici/korisnice koji/koje su mlađi/mlađe od 50 godina zastupljeni/zastupljene su s 4,16%. U ustanovama dominiraju žene. Evidentne su razlike između muškaraca i žena, žene duže žive, češće su udovice, imaju niže obrazovanje od muškaraca. Oko 50% korisnika/korisnica prije smještaja su živjeli/živjele sami/same. Najveći broj korisnika/korisnica 44,01% je sa srednjim obrazovanjem, 76,53% imaju penziju. Najveći broj korisnika/korisnica i to 23,59% finansira smještaj jednim dijelom iz

svojih sredstava, plus dijelom srodnici. Dominantni razlog smještaja je lični izbor korisnika/korisnice i to 29,58%.

Ukupan broj korisnika/korisnica kojima je tokom 2023. godine prestao smještaj je 309 ili 37,78% ukupne populacije korisnika/korisnica. Najčešći razlog prestanka smještaja je smrt korisnika/korisnice i to 196 korisnika/korisnica ili 63,43%. Domski smještaj je usluga koju korisnik/korisnica i porodica biraju kao trajni vid zbrinjavanja. Zato je i mali broj korisnika/korisnica, 28 ili 9,06%, koji odluče da se vrate u svoju porodicu. Korisnici/korisnice koji/koje su premješteni/premještene u drugu ustanovu tokom godine bilo je 54 ili 17,48%. Na lični zahtjev je ustanove napustilo 28 korisnika/korisnica ili 9,06%. Nema nijednog slučaja da je korisnik/korisnica upućen/a na uslugu porodičnog smještaja.

Grafikon br. 7 Prikaz korisnika/korisnica prema vrsti invaliditeta

Sa stanovišta zbrinjavanja korisnika/korisnica i organizovanja svakodnevnog života u ustanovama, podaci o vrsti invaliditeta i stanja mentalnog zdravlja su indikatori od presudnog značaja. Od 818 korisnika/korisnica koji su u ustanovama boravili na dan 31. 12. 2023. godine, 217 ili 26,53% korisnika/korisnica je s mentalnim teškoćama. Zatim, 185 korisnika/korisnica ili 22,62% nema tjelesni, senzorni invaliditet, mentalne i intelektualne teškoće. Od ukupnog broja korisnika/korisnica, 153 ili 18,70% je s višestrukim teškoćama. Broj korisnika/korisnica s tjelesnim invaliditetom je 130 ili 15,89%. Broj korisnika/korisnica s intelektualnim teškoćama je 57 ili 6,97%. Zatim, 44 korisnika/korisnice, odnosno 5,38%, sa senzornim je invaliditetom.

Imajući u vidu da su tokom 2023. godine počeli s radom JU Dom starih „Podgorica” i JU Dom starih „Nikšić”, struktura smještajnih kapaciteta se promijenila u odnosu na prethodni period.

Kapacitet ustanova	Broj korisnika smještenih tokom 2023. godine	Broj korisnika kojima je prestao smještaj tokom 2023. godine	Ukupan broj korisnika na dan 31. 12. 2023.
1.060	595	309	818

Smještaj lica s invaliditetom – Odrasla lica s invaliditetom su smještena u JU „Komanski most“. U decembru 2023. godine u JU „Komanski most“ je bilo 114 korisnika/korisnica, od kojih 52 žene i 62 muškarca (mladih lica 12, a odraslih i starih lica 102). U ustanovama u inostranstvu bilo je 33 korisnika/korisnice. U okviru plana transformacije ove ustanove predviđen je razvoj usluge stanovanje uz podršku, male grupne zajednice, usluge savjetovanja i pomoći u kući.⁸³ Iako je planom transformacije planirana realizacija mjera od 2020. godine do 2024. godine, ove mjere nisu realizovane do kraja 2023. godine.

Prihvatište–sklonište je usluga koja se pruža korisnicima/korisnicama kojima su ugroženi bezbjednost, život i zdravlje. Smještaj u prihvatilištu–skloništu pruža se najduže 12 mjeseci, a povremeni smještaj najduže 7 dana. Za ovu uslugu je krajem 2023. godine bilo licencirano 8 pružalaca usluge.

Sklonište za djecu žrtve nasilja u porodici funkcioniše u okviru JU Dječji Dom „Mladost“. U decembru 2023. godine u prihvatilištu je bilo 5 djece, od čega su dva dječaka, a tri djevojčice. Za funkcionisanje skloništa u toku 2023. godine izdvojeno je 18.000,00 eura.

Sklonište–prihvatište za djecu i mlade žrtve trgovine ljudima uspostavljeno je u sklopu JU Centar „Ljubović“ u martu 2024. godine. Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije je u iznalaženju rješenja koje će moći najefikasnije i u najkraćem roku da odgovori ovoj potrebi, opredijelilo objekat u okviru kompleksa JU Centar Ljubović se adaptiralo u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu. U sklonište će se smještati žrtve ugovorenih brakova, žrtve trgovine ljudima, uključujući djecu zatečenu u prosjačenju. Sklonište je kapaciteta za 10 korisnika. Ovo sklonište je privremenog karaktera do pronalaska adekvatne lokacije za uspostavljanja skloništa koje bi bilo trajno rješenje.

Sklonište–prihvatište za žene i djecu žrtve nasilja pruža se djeci i ženama koje su žrtve ili svjedoci zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojih postoji opasnost da će postati žrtve.⁸⁴ Za uslugu smještaja u prihvatilište–sklonište licencirano je sedam pružalaca usluga. Ukupan broj korisnika/korisnica tokom 2023. godine je 191. Dva prihvatilišta–skloništa su fizički pristupačna za osobe s invaliditetom, dok ne postoji pristupačnost informacija – Brajevo pismo, znakovni jezik, lako razumljiv format, pristupačan prevoz do i od skloništa i dr. Za troškove smještaja za žene i djecu žrtve nasilja po rješenjima CZSR u toku 2023. godine izdvojeno je 116.187,51 eura. Kroz javni poziv za finansije ove usluge u skladu sa ZSDZ izdvojeno je 100.000,00 eura, a kroz Javni poziv za finansiranje projekata odnosno programa u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama izdvojeno je 300.000,00 eura.

⁸³ Plan transformacije JU Zavod „Komanski most“, https://uzkomanskimost.me/sites/uzkomanskimost.me/files/2022-11/plan_transformacije-20.08.2020.pdf

⁸⁴ Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu ("Službeni list Crne Gore", br. 076/19 od 31. 12. 2019).

Prihvatište–sklonište za beskućnike (odrasla i stara lica) postoji pri JU Dom starih „Grabovac” – Risan. U sklonište za beskućnike u toku 2023. godine bilo je smješteno četiri korisnika/korisnice. Sklonište je fizički pristupačno za osobe s invaliditetom, dok ne postoji pristupačnost informacija – Brajevo pismo, znakovni jezik, lako razumljiv format, pristupačan prevoz do i od skloništa i dr.

Nedostajuće usluge iz oblasti socijalne i dječje zaštite

U cilju kvalitetnije i efikasnije zaštite različitih kategorija korisnika u sistemu socijalne i dječje zaštite nedostaju sljedeće usluge: socijalno-edukativne usluga, stanovanja uz podršku, predah roditeljstvu, lični pratilac djeteta, male grupne zajednice za odrasle i starije, prevođenje na znakovni jezik.⁸⁵

U prethodnom periodu prepoznata je potreba za uspostavljanjem usluga za: djecu RE populacije, djeca koja prose na ulici, djeca beskućnici, djeca žrtve ugovorenih brakova i djeca bez pratnje, djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, djeca s problemima u ponašanju, djeca počinioci krivičnih djela, djeca migranti i dr.

Među odraslim i starijim, nedostaju usluge koje bi bolje odgovorile specifičnim potrebama lica s invaliditetom, romske i egipćanske zajednice, LGBTIQ populacije, beskućnike, zatvorenike, korisnike PAS, migranata posebno s ratom ugroženih područja i dr.

Usluga tumačenja i prevođenja na znakovni jezik, iako je prepoznata Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti kao jedna od usluga za podršku za život u zajednici, nije formalno razrađena. Ova usluga je namijenjena osobama s oštećenjem sluha i/ili govora. Osobe s oštećenjem sluha i govora imaju pravo, kao i druge osobe, na ravnopravnost, nediskriminaciju i dostupnost informacijama u prilagođenim formatima. U tom smislu je neophodno propisati minimalne standarde i bliže uslove za pružanje i korišćenje ove usluge u svim situacijama u kojima je ona neophodna za samostalan život osoba s oštećenjem sluha i/ili govora.

Problemi u vezi s pružanjem ove usluge su: nedostatak minimalnih standarda i propisane cijene usluga, gotovo potpuna izolovanost i isključenost osoba s oštećenjem sluha i/ili govora iz pokreta za prava lica s invaliditetom i procesa donošenja odluka, veoma mali broj tumača znakovnog jezika, kojima to nije primarno zanimanje, nedovoljna informisanost i motivisanost korisnika/korisnica za borbu za svoja prava u oblasti SDZ.

Integrisane usluge su višestruko značajne za zaštitu različitih kategorija korisnika/korisnica, a podrazumijevaju kooperaciju, saradnju i koordinaciju između različitih resora i sektora. Integrisane socijalne usluge, pored usluga socijalne zaštite, obuhvataju i druge resore i sektore (zdravstvo, stanovanje, obrazovanje, zapošljavanje, kulturu, saobraćaj, NVO i dr.), te omogućavaju zadovoljavanje većeg broja potreba korisnika/korisnica. Ovu vrstu usluga potrebno je prepoznati u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti, kao i drugim relevantnim zakonima.⁸⁶

⁸⁵ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021); CEED consulting (2022b).

⁸⁶ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021).

Usluge smještaja, usluge koje se pružaju u dnevnim centrima, domovima starih, Javnoj ustanovi za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju, predstavljaju oblik integrisanih usluga za koje je potrebno definisati odgovornost različitih sektora za usluge koje pružaju, kao i način finansiranja.

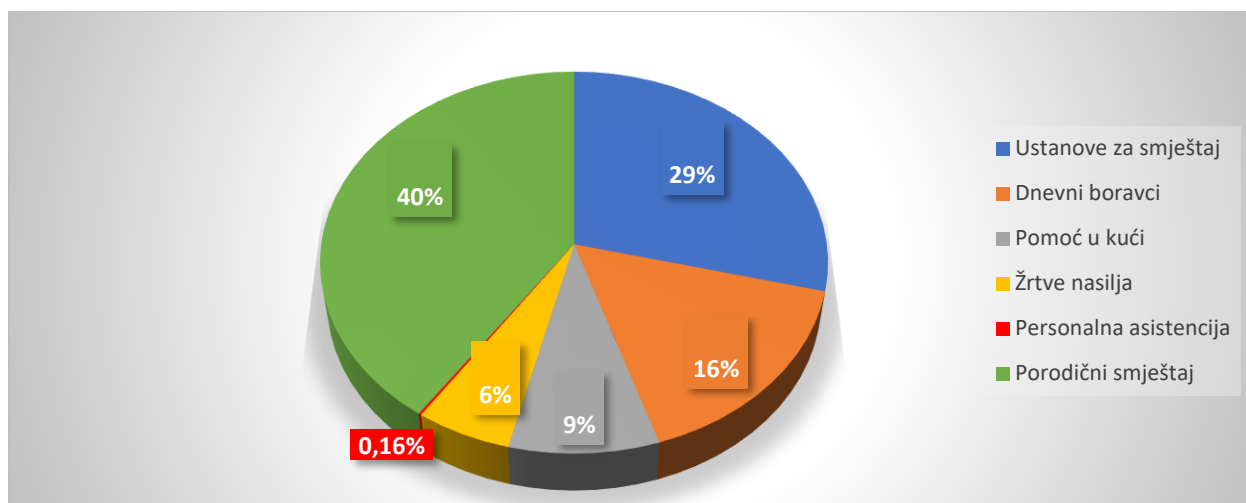
Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika/korisnica psihoaktivnih supstanci – Podgorica je ustanova specijalizovana za tretman bolesti zavisnosti, osnovana od strane Skupštine Glavnog grada – Podgorica. Tretman u Javnoj ustanovi traje najmanje 12 mjeseci rezidencijalnog boravka, koji se sastoji iz tri faze: adaptacija, rehabilitacija i resocijalizacija, nakon čega slijedi 12 mjeseci nerezidencijalnog tretmana. Status ove ustanove u sistemu socijalne i dječje zaštite je potrebno normativno urediti kroz pružanje integrisanih usluga.

Ključni problemi za uslugu smještaja

- *Potrebno je preispitati standarde i normative za pružanje usluge smještaja;*
- *Potrebno je izraditi metodologiju za izračunavanje cijene za uslugu smještaja;*
- *Nedostatak integrisanog pristupa, nedostaje kadar medicinske struke;*
- *Porodični smještaj i porodični smještaj–hraniteljstvo nisu dovoljno razvijeni;*
- *Potrebno je preispitati standarde i normative za usluge porodičnog smještaja i porodičnog smještaja–hraniteljstva;*
- *Potrebno je uspostaviti centre za hraniteljstvo;*
- *Potrebno je uspostaviti prihvatilište za pojedine kategorije korisnika, krizni centar za žrtve seksualnog nasilja;*
- *Usluge smještaja nisu u potpunosti prilagođene osobama s invaliditetom.*

Ukupni javni rashodi za usluge socijalne i dječje zaštite s nacionalnog nivoa iznosili su 5.525.915,16 eura u 2023. godini.

Grafikon br. 8 Struktura javnih rashoda s nacionalnog nivoa za usluge socijalne i dječje zaštite, za 2023. godinu

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije je u 2023. godini na poziciji „transferi opštinama” za finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite obezbijedilo 1.616.345,00 eura, a isti iznos je u budžetu predviđen i za 2024. godinu.

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da se sredstva za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju u budžetu države i budžetu opštine. Sredstva za usluge socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju se putem učešća korisnika/korisnica, odnosno njihovih srodnika/srodnica koji/koje su dužni/dužne da ih izdržavaju, donacija, poklona, zavještanja, legata, osnivanjem zadužbina i fondacija i dr. U budžetu opštine mogu se obezbijediti sredstva za usluge socijalne i dječje zaštite, kao što su: pomoć u kući, smještaj u prihvatilište–sklonište, stanovanje za socijalno ugrožena lica i druge usluge u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima. Ukoliko opštine nijesu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede sredstva za finansiranje navedenih usluga, u njihovom finansiranju učestvuje država.

Za obezbjeđivanje finansijskih sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite od strane države na nivou lokalnih samouprava, potrebno je da lokalne samouprave donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite u kojima su jasno predviđeni kriterijumi za raspodjelu sredstava po pojedinim opštinama, koji su propisani Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu.⁸⁷

U analizi Pravci promjena u neposrednoj budućnosti u programima socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, predlaže se da se s državnog nivoa finansiraju sve usluge smještaja i stanovanje uz podršku, kao usluge koje ujedno obezbjeđuju i njegu i stanovanje, kako bi se olakšalo kretanje novca za korisnikom. Prema ovom konceptu, finansiranje treba da bude obezbijeđeno iz državnog budžeta i za one usluge za koje su zahtjevi za uspostavljanje definisani na nacionalnom nivou, a standardi (i cijene) čvrsto određeni i ne ostavljaju prostor za lokalne inpute i modifikacije.⁸⁸

⁸⁷ Pravilnik o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite i kriterijumi za njihovu raspodjelu ("Službeni list Crne Gore", br. 027/13 i 1/15).

⁸⁸ <http://eesp.me/wp-content/uploads/2021/12/Pravci-promjena-u-programima-SDZ-MNE-FINAL.doc>

U Mapi puta se predlaže da se Zakonom definiše minimalni paket usluga – ključne, odnosno obavezne usluge koje će biti dostupne u svakoj opštini (ili kroz zajedničko pružanje u više manjih opština), a koje mogu da se finansiraju u potpunosti s nacionalnog nivoa ili uz jasnu podjelu nadležnosti, dijelom i iz lokalnih budžeta.⁸⁹ Moguće je i da u slučaju pojedinih usluga državni nivo finansira minimum potreba, a da se lokalnom nivou prepusti finansiranje šireg kruga potreba (i korisnika).⁹⁰

Operativni cilj 2: Unapređenje usluga socijalne i dječje zaštite kroz povećanje broja korisnika/korisnica koji/koje imaju pristup uslugama			
Indikator učinka 1: Normativno definisanje načina finansiranja usluga s državnog i lokalnog nivoa	Ne postoji funkcionalan i održiv sistem finansiranja usluga	Propisano u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti koje usluge će se finansirati s državnog a koje s lokalnog nivoa	Uspostavljeno finansiranje usluga na državnom i lokalnom nivou
Indikator učinka 2: Povećanje udjela rashoda za usluge SDZ iz državnog budžeta	2024. Trenutni nivo izdvajanja za usluge SDZ iz državnog budžeta 5.500.000,00 eura	2026. Povećanja godišnjih izdvajanja za usluge SDZ iz državnog budžeta za 25% (6.600.000,00 eura)	2028. Povećanje godišnjih izdvajanja za usluge SDZ iz državnog budžeta za 264% u odnosu na 2024. godinu (20.000.000,00 eura)
Indikator učinka 3: Povećanje broja licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite (podrška za život u zajednici, savjetodavno terapijske i socijalno-edukativne usluge, porodični smještaj, porodični smještaj–hraniteljstvo) koji	532 licenciranih pružalaca usluga	Povećanje licenciranih pružalaca usluga na 564	Povećanje licenciranih pružalaca usluga na 600

⁸⁹ CEED Consulting (2021).

⁹⁰ U slučaju, na primjer, pomoći u kući za stare, iz nacionalnog budžeta bi se tako izdvajala sredstva za starije od 70 ili 75 godina koji žive u staračkim domaćinstvima i za koje se procijeni da imaju potrebu za ovom vrstom podrške, a iz lokalnog za ostale korisnike <http://eesp.me/wp-content/uploads/2021/12/Pravci-promjena-u-programima-SDZ-MNE-FINAL.doc>

kontinuirano pružaju uslugu korisnicima			
Indikator učinka 4: Povećanje broja prihvatilišta–skloništa (žrtve trgovine ljudima, beskućnici, LGBTIQ)	Trenutni broj postojećih prihvatilišta–skloništa 3	Do kraja 2026. godine će biti uspostavljeno minimum jedno novo prihvatilište–sklonište (Ukupan broj: 4)	Do kraja 2028. godine će biti uspostavljeno minimum još jedno novo prihvatilište–sklonište (Ukupan broj: 5)
Indikator učinka 5: Uspostavljanje usluga za žene i djecu žrtve seksualnog nasilja	Ne postoje usluge za žene i djecu žrtve seksualnog nasilja	Uspostavljena minimum jedna (1) usluga za žene i djecu žrtve seksualnog nasilja	Uspostavljene minimum tri (3) usluge za žene i djecu žrtve seksualnog nasilja
Indikator učinka 6: Unapređenje saradnje između sektora socijalne i dječje zaštite, zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, kulture i dr.	Ne postoje integrisane usluge koje uključuju sektore socijalne i dječje zaštite, zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, kulture i dr.	Propisan u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti i zakonima iz drugih sektora način finansiranja i funkcionisanja integrisanih usluga	Uspostavljeno finansiranje integrisanih usluga između sektora socijalne i dječje zaštite, zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, kulture, sporta i dr.

Imajući u vidu da se finansiranje vezuje za budžetsku godinu, poseban problem su prekidi u finansiranju projektno obezbijedenih usluga tokom više mjeseci godišnje, odnosno odsustvo prakse sklapanja višegodišnjih ugovora.⁹¹

Određivanje adekvatnih cijena usluga neposredno je povezano s pitanjem njihovog finansiranja. Cijene usluga treba da budu formirane na način da obezbijede adekvatno pokrivanje troškova pružanja usluga u različitim područjima države (urbano i ruralno područje, južni, centralni i sjeverni region). U analizama se predlaže i da se cijene

⁹¹ <http://eesp.me/wp-content/uploads/2021/12/Pravci-promjena-u-programima-SDZ-MNE-FINAL.doc>

indeksiraju s inflacijom i/ili da se ažuriraju u skladu s promjenama cijena resursa koji utiču na pružanje usluga.⁹² Posebno se ističe i da bi obračun troškova po korisniku/korisnici trebalo da ima u vidu ekonomiju obima i da treba da omogući pokrivanje većih troškova po korisniku/korisnici kada je broj korisnika/korisnica mali, kako se ne bi obeshrabrilo pružanje usluga koje nose veće fiksne troškove ili usluga u područjima s manjom gustoćom naseljenosti i/ili manjom tražnjom.⁹³

2.5. Unapređenje kvaliteta upravljanja u sistemu socijalne i dječje zaštite na svim nivoima

Postojeći resursi i akteri u socijalnoj i dječjoj zaštiti nisu adekvatni kako bi pružali efikasnu i kvalitetnu socijalnu i dječju zaštitu. Različite analize koje su urađene u prethodnom periodu ukazale su na to da reformski proces u oblasti socijalne i dječje zaštite podrazumijeva postavljanje korisnika u centar sistema, uspostavljanje novih usluga, uključivanje većeg broja pružalaca usluga i veću ulogu lokalnih samouprava u pružanju usluga. Takođe, neophodno je i uspostavljanje integrisanih usluga, koje su višestruko značajne za zaštitu različitih kategorija korisnika. Obezbeđenje međusektorske saradnje i promocije integrativnog pristupa u pružanju usluga je jedan od ključnih segmenata kvalitetnog funkcionisanja i unapređenja usluga, bez obzira na tip usluge i ciljnu grupu.

Centri za socijalni rad (CZSR) su ključni akter u daljem razvoju sistema socijalne i dječje zaštite. Centar za socijalni rad je javna ustanova koja odlučuje o ostvarivanju prava u oblasti socijalne i dječje zaštite i koja obavlja druge poslove u skladu s javnim ovlašćenjima, uključujući i ulogu organa starateljstva.⁹⁴ Prema Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti CZSR između ostalog obavlja procjenu stanja, potreba, snaga i rizika korisnika i lica značajnih za korisnika, vrši procjenu podobnosti staralaca, hranitelja i usvojlaca, izrađuje i prati individualne planove usluga, rješava u prvom stepenu o zahtjevima za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite i drugo.⁹⁵ CZSR se može osnovati za teritoriju jedne ili više opština. Bliže uslove organizacije, normative, standarde i metode rada CZSR propisuje nadležni organ državne uprave.⁹⁶

U Crnoj Gori uspostavljeno je 13 CZSR i 12 područnih jedinica, koji pokrivaju 25 opština. Krajem 2023. godine u centrima za socijalni rad je bilo zaposleno 1.172 radnika, čije su bruto zarade na mjesečnom nivou iznosile 1.079.930,43 eura.

Reforma sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori dovela je do promjene organizacije rada CZSR, uvođenja metodologije vođenja slučaja, kao i poslova supervizije. Proširena je i mreža CZSR-a, a ojačani su i njihovi kapaciteti, kroz povećanje broja zaposlenih i unapređenje kompetencija stručnih radnika.⁹⁷ Reforme su dovele do unapređenja kvaliteta rada, kako u smislu ažurnosti, tako i u smislu individualizacije rada s

⁹² CEED Consulting (2021).

⁹³ Isto.

⁹⁴ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti članovi 113 i 114; Porodični zakon (*Sl. list CG, br. 053/16, 076/20*).

⁹⁵ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021).

⁹⁶ Pravilnik o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centra za socijalni rad ("Službeni list Crne Gore", br. 058/13 od 20. 12. 2013, 030/15 od 12. 6. 2015, 017/16 od 11. 3. 2016, 043/19 od 31. 7. 2019).

⁹⁷ IDEAS (2019). Analiza rada centara za socijalni rad.

korisnicima.⁹⁸ Različita istraživanja i analize ukazuju, međutim, da i dalje postoje izazovi i barijere u radu CZSR.⁹⁹

Broj zaposlenih radnika, a posebno radnika u direktnom radu s korisnicima, i dalje nije dovoljan kako bi se pružila kvalitetna podrška korisnicima. Paralelno s jačanjem kapaciteta i širenjem mreže CZSR povećavali su se, naime i zahtjevi koji su se postavljali pred centre, a samim tim i njihove obaveze.¹⁰⁰ Dodatne nadležnosti i povećani broj korisnika u neskladu su s brojem i strukturom zaposlenih. Iako se stručni postupak u centrima za socijalni rad zasniva na metodu vođenja slučaja, na ovim poslovima angažovan je nedovoljan broj zaposlenih (svega 72), koji u ukupnoj strukturi stručnih radnika/radnica čini samo 17,3%. Dodatno, stručni radnici/radnice troše veoma mnogo vremena na evidenciju i dokumentaciju (49%).¹⁰¹ Opterećenje stanovnika po stručnom radniku / stručnoj radnici kreće se od 1:591 stanovnika do 1:8047, a velika je neravnomjernost i u opterećenosti voditelja slučaja. Ovo ukazuje da je potrebno preduzeti hitne mjere reorganizacije rada, kao povećanja i preraspodjele zaposlenih.¹⁰²

Predstavnici/predstavnice CZSR dodatno ocjenjuju da im nedostaju i prostor i drugi materijalni uslovi (na primjer – vozila) za optimalno funkcionisanje.¹⁰³ Problemi su posebno izraženi u manjim mjestima i manjim centrima.¹⁰⁴

Pored nedovoljnih kapaciteta i nedostatka materijalnih uslova identifikovani su i izazovi u sferi dostupnosti i kvaliteta podrške. Uloga CZSR je umjesto proaktivne – reaktivna, i prvenstveno je fokusirana na materijalna davanja.¹⁰⁵ Podrška se najčešće pruža u situaciji visokog ili umjerenog rizika, odnosno kada je došlo do značajne štete za korisnika/korisnicu.¹⁰⁶ Ukazuje se i da su veze između centara i drugih institucija, ali i opština, sporadične, što otežava uspostavljanje kvalitetnih usluga.¹⁰⁷ Supervizija koja se sprovodi u CZSR, uglavnom se svodi na administrativno praćenje, dok edukativna i podržavajuća uloga izostaju zbog preopterećenosti supervizora koji su uglavnom i voditelji slučaja.¹⁰⁸

Istraživanja koja su se bavila analizom rada centara za socijalni rad ukazuju na potrebu jačanja mehanizama prevencije, terenskog rada i direktnog rada s korisnicima.¹⁰⁹ Dodatno se ističe i potreba daljeg unapređenja stručnog postupka, stručnog nadzora i

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ IDEAS (2019). Šunderić, Ž. Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, (2021); Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021).

¹⁰⁰ Šunderić, Ž. Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, (2021).

¹⁰¹ IDEAS (2019). Analiza rada centara za socijalni rad, str. 78.

¹⁰² Isto. str. 81.

¹⁰³ CEED Consulting (2022).

¹⁰⁴ Šunderić, Ž. Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, (2021).

¹⁰⁵ Svjetska banka i UNICEF (2022).

¹⁰⁶ IDEAS (2019). Analiza rada centara za socijalni rad,

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021).

¹⁰⁹ Svjetska banka i UNICEF (2022); IDEAS (2019); Šunderić, Ž. Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, (2021); Analiza potreba i mogućnosti za uspostavljanje podrške porodici i usluga koje se pružaju na nivou zajednice za biološke porodice (2021), str. 25.

vođenja slučaja, jačanje funkcije „čuvara kapije”, kao i uspostavljanja adekvatnih modela supervizije.¹¹⁰

Evaluacija sprovođenja prethodne Strategije SDZ navodi da je u narednom periodu potrebna konsolidacija sistema kroz pojednostavljivanje rada, smanjenje jurisdikcije CZSR za neke od funkcija koje sada pokrivaju (podrška sprovođenju politika zdravstvenog osiguranja, ljekarske komisije, porodiljsko i roditeljsko odsustvo, naknada za rad s polovinom vremena, itd.).¹¹¹ Takođe je iz sistema socijalne i dječje zaštite potrebno izmjestiti primjenu Zakona o privremenom izdržavanju, pošto u dijelu postupka koji vodi CZSR nema elemenata socijalnog rada. Izmještanjem ovih prava i funkcija iz sistema socijalne zaštite CZSR bi se dodatno rasteretili kako bi mogli da zadrže svoju osnovnu funkciju, a to su briga u vezi s materijalnim davanjima i podrška sprovođenju usluga SDZ.¹¹²

Preduslovi za unapređenje kvaliteta rada CZSR su povećanje broja voditelja slučaja (80% na nivou cijelog sistema), ograničenje broja korisnika po jednom stručnom radniku, ali i unapređenje materijalnih uslova za rad.¹¹³ Ističe se i neophodnost da se osnaže stručni kapaciteti voditelja slučaja, ali i kompetencije drugih stručnih radnika.¹¹⁴

Takođe, integracija koncepta smanjenja rizika od katastrofa u sistemu socijalne i dječje zaštite od ključne je važnosti za izgradnju otpornijeg i inkluzivnijeg društva, te dodatno jača spremnost države za suočavanje sa izazovima prirodnih i drugih katastrofa.

U cilju smanjenja rizika od katastrofa, potrebno je fokusirati se na jačanje administrativnih, tehničkih i finansijskih kapaciteta za upravljanje rizicima od katastrofa, te uključenost svih institucija i zainteresovanih aktera u državi za djelovanje u slučaju katastrofa. Bolje razumijevanje specifičnih potreba i izazova sa kojima se suočavaju ranjive grupe, te grupe koje žive u izraženom riziku od siromaštva i isključenosti, omogućava kreiranje efikasnijih mjera prevencije, pripremljenosti, kao i zaštite i spašavanja, što doprinosi smanjenju rizika od katastrofa u oblasti socijalne i dječje zaštite.

Reformama treba da prethodi normiranje poslova, uz izradu stručnih uputstava za pojedine poslove.¹¹⁵

U više dokumenata i analiza se ističe i da je značajno da se obezbijedi saradnja CZSR s jedinicama lokalne samouprave, ali i s ustanovama i organizacijama u zajednici, posebno radi proaktivne identifikacije i prepoznavanja potrebe za podrškom i izloženosti različitim vrstama rizika.¹¹⁶

U narednom periodu potrebna je jača uloga **Zavoda za socijalnu zaštitu** u odnosu na sljedeće poslove: savjetodavne, istraživačke i stručne poslove u oblasti socijalne i dječje

¹¹⁰ IDEAS (2019); Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021). Nacrt Strategije deinstitucionalizacije (2023).

¹¹¹ Šunderić Ž. Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, (2021).

¹¹² Raketić D., Višnjić A., (2022).

¹¹³ IDEAS (2019). Analiza rada centara za socijalni rad, str. 11.

¹¹⁴ Svjetska banka i UNICEF (2022).

¹¹⁵ IDEAS (2019). Analiza rada centara za socijalni rad, str. 87.

¹¹⁶ IDEAS (2019); Šunderić, Ž. Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2018. do 2022. godine, (2021); Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021).

zaštite; praćenje kvaliteta stručnog rada i usluga u ustanovama socijalne i dječje zaštite; pružanje stručne supervizijske podrške radi unapređenja stručnog rada i usluga socijalne i dječje zaštite; obavljanje poslova licenciranja stručnih radnika i izdavanje licence za rad u skladu sa zakonom kojim se uređuje socijalna i dječja zaštita; obavljanje stručnih i organizacionih poslova u postupku akreditacije programa obuke, odnosno programa pružanja usluga kojim se obezbjeđuje stručno usavršavanje stručnim radnicima/radnicama i stručnim saradnicima/saradnicama i pružaocima usluga; donošenje Etičkog kodeksa za zaposlene u oblasti socijalne i dječje zaštite; istraživanje socijalnih pojava i problema, djelatnosti i efekata socijalne i dječje zaštite, izradu analiza i izvještaja i predlaganje mjera za unapređenje u oblasti socijalne i dječje zaštite; razvijanje sistema kvaliteta u socijalnoj i dječjoj zaštiti, koordiniranje razvoja standarda usluga i predlaganje organu državne uprave nadležnom za poslove socijalnog staranja, unapređenje postojećih i uvođenje novih standarda; učestvovanje u izradi, sprovođenju, praćenju i ocjeni efekata primjene strategija, akcionih planova, zakona i drugih propisa koji se odnose na razvoj djelatnosti socijalne i dječje zaštite; organizovanje stručnog usavršavanja stručnih radnika i stručnih saradnika; sačinjavanje i publikovanje monografija, časopisa i zbornika radova, stručnih priručnika, vodiča, informatora, studija i primjera dobre prakse; informisanje stručne i šire javnosti o sprovođenju socijalne i dječje zaštite, ukazivanje na potrebe i probleme korisnika/korisnica, a posebno korisnika/korisnica iz osjetljivih društvenih grupa.

U Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu ima sistematizovanih 20 radnih mjesta, a zaposleno je 19 osoba. Trenutno, shodno povjerenim zadacima, istraživačko-analitičke poslove izvršavaju 2 samostalna savjetnika / samostalne savjetnice. Od ukupnog broja zaposlenih, samo 9 službenika/ca (47%) su stručni radnici / stručne radnice, a 53% je zaposlenih na administrativnim i ostalim poslovima.

Zavod posebnu pažnju usmjerava na pružanje podrške stručnim radnicima/radnicama u sistemu socijalne i dječje zaštite kroz stručne konsultacije, ali i učestvovanju na konferencijama slučaja, kao i kroz sprovođenje razvojno-integrativne supervizije. U Zavodu radi 5 edukovanih stručnjaka koji pružaju ovaj oblik stručne podrške. U toku 2023. godine organizovano je 6 supervizijskih grupa za 30 stručnih radnika/radnica. S povećanjem broja stručnjaka obučenih za pružanje supervizije po ovom modelu stekli bi se uslovi za učlanjenje supervizora/supervizorki iz Crne Gore u Evropsku asocijaciju nacionalnih organizacija za superviziju (Association of National Organizations for Supervision in Europe – ANSE).

Zavod za socijalnu i dječju zaštitu je takođe zadužen za sprovođenje postupka akreditacije programa obuka, licenciranja stručnih radnika/radnica, organizovanje i sprovođenje edukacija za zaposlene u sistemu socijalne i dječje zaštite, praćenje kvaliteta pružanja usluga, učešće na konferencijama slučaja, stručne konsultacije i dr. Sve navedene aktivnosti su u prethodnih 8 godina bile podložne preispitivanjima i unapređenjima pa su tako doneseni novi pravilnici: o standardima za akreditaciju programa obuke (decembar 2022. godine), o licenciranju stručnih radnika/radnica (januar 2024. godine).

Izazovi s kojima se Zavod i dalje suočava jesu definisanje obaveznih, osnovnih obuka za stručne radnike/radnice, stručne saradnike/saradnice i saradnike/saradnice u odnosu na poslove koju obavljaju. Iako Zakon ne predviđa licenciranje stručnih saradnika/saradnica i saradnika/saradnica, jasno je da bi i oni trebalo da se stručno usavršavaju, odnosno da za poslove koje obavljaju moraju imati sertifikate o završenim edukacijama. Trenutno stručni radnici / stručne radnice nemaju definisan set obuka koje bi bili u obavezi da pohađaju. Neophodno je sprovesti sveobuhvatnu analizu postojećih akreditovanih programa obuka kako bi se diferencirale osnovne i obavezne obuke u odnosu na napredne i specifične obuke.

Tabela br. 8 Prikaz broja akreditovanih i realizovanih programa obuke i broja izdatih sertifikata i licenci.

	Ukupno
Br. akreditovanih programa obuke	132
Br. realizovanih akreditovanih programa obuke	250
Br. izdatih sertifikata	preko 5000
Br. izdatih licenci	871

U Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu vodi se interna evidencija podataka za licencirane stručne radnike/radnice po vrsti licence, kao i evidencije akreditovanih i realizovanih programa obuka.

Problemi u vezi s radom Zavoda su: nedostatak kadra, manjak broj supervizora/supervizorki, obuke nisu razdvojene na osnovne i napredne obuke, pa stručni radnici / stručne radnice pohađaju obuke shodno svojim željama, a ne uvijek potrebama opisa i vrste posla koji obavljaju, ne postoji definisan set obuka koji su stručni radnici / stručne radnice u obavezi da pohađaju, ne postoji posebno odjeljenje koje bi se bavilo isključivo analitičko-istraživačkim poslovima...

Kvalitet procesa licenciranja pružalaca usluga, monitoringa i evaluacije su značajni preduslovi za unapređenje socijalne i dječje zaštite. Licenciranje pružalaca usluga treba da se unaprijedi s obzirom na to da zajedno s licenciranjem stručnih radnika/radnica i akreditacijom programa obuke, predstavlja okvir za obezbjeđenje kvaliteta usluga SDZ. Analize ukazuju da standardi pojedinih usluga nijesu dovoljno jasno definisani što otežava licenciranje, kao i da treba da se dodatno preciziraju propisi, posebno u dijelu suspenzije i oduzimanje licence pružaocima usluga.¹¹⁷

Minimalni standardi koji su nužno povezani s ispunjavanjem uslova za dobijanje licence treba da se dodatno preispitaju. Njihovo unapređenje bi unaprijedilo i proces dobijanja, suspenzije i oduzimanja licence pružaocima usluga.¹¹⁸ Eventualno snižavanje minimalnih

¹¹⁷ Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021).

¹¹⁸ Zavod za socijalnu i dječju zaštitu (2020). Analiza minimalnih standarda usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite Crne Gore; Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (2021). Zavod za socijalnu i dječju zaštitu (2022b). Analiza licenciranih pružalaca usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori.

standarda moglo bi da se odrazi na kvalitet usluga, a treba imati u vidu i da se formiranje cijene usluga u Crnoj Gori zasniva na minimalnim standardima, te da bi njihovo snižavanje dovelo do smanjenja cijena.

Mehanizmi kontrole, monitoringa i evaluacije nisu razvijeni u skladu sa striktnim uslovima licenciranja.¹¹⁹ Pojedine analize upućuju na potrebu da se utvrde jasne odgovornosti za ove funkcije i da se osnaže kapaciteti MSSD, uključujući i inspekcijske službe, kako bi se osiguralo obezbjeđivanje kvaliteta u sistemu socijalne i dječje zaštite.¹²⁰

U sistemu socijalne i dječje zaštite nedostaje **efikasan mehanizama kontrole** prilikom ostvarivanja prava, kako u pogledu vršenja inspekcijskog tako i u pogledu vršenja stručnog nadzora nad radom pružalaca usluga.

Inspekcija socijalne i dječje zaštite sprovodi nadzor nad primjenom Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Zakona o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom, Zakona o izvršenju Odluke Ustavnog suda Crne Gore, Zakona o privremenom izdržavanju djece, kao i nad podzakonskim aktima donesenim na osnovu pomenutih zakona. Nadzor se sprovodi i nad primjenom velikog broja podzakonskih akata donesenih na osnovu navedenih zakona.

Nadzorom je obuhvaćena primjena propisa koji uređuju navedene oblasti u dijelu: provjere zakonitosti ostvarivanja i korišćenja prava na osnovna materijalna davanja i usluge iz socijalne i dječje zaštite; provjere ispunjenosti uslova za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite; neposrednog uvida u ostvarivanje prava i usluga, uključujući i sprovođenje naloga izrečenih u postupku inspekcijskog nadzora; poštovanja hitnosti postupaka i blagovremenost postupanja po podnijetim zahtjevima korisnika za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite, kao i sprovođenja postupaka za naknadu štete prema korisnicima koji su koristili prava na osnovna materijalna davanja na nezakonit način.

U Inspekciji socijalne i dječje zaštite broj sistematizovanih radnih mjesta za inspektore je sedam, od čega je popunjeno pet radnih mjesta, uključujući i mjesto glavnog inspektora (2 muškarca i 3 žene) (jedan dipl. pravnik, jedan dipl. psiholog, jedan dipl. sociolog, jedan dipl. politikolog i jedan dipl. socijalni radnik).

Od ukupnog broja zaposlenih, 4 inspektora su s mjestom rada u Podgorici (a pokrivaju teritoriju cijele države), dok je 1 inspektorka s mjestom rada u Mojkovcu – za opštine Mojkovac i Kolašin.

U toku 2023. godine Inspekcija za socijalnu i dječju zaštitu je izvršila ukupno 247 inspekcijskih pregleda, u kojima je utvrđeno ukupno 100 nepravilnosti.

U toku 2023. godine podnijeto je 70 inicijativa, koje su se odnosile na: ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje, dodatak za njegu i pomoć, ličnu invalidninu, pravo na troškove sahrane, jednokratnu novčanu pomoć, naknadu roditelju ili staratelju–njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine, ostvarivanje prava na dodatak za djecu,

¹¹⁹ Svjetska banka i UNICEF (2022)

¹²⁰ Svjetska banka i UNICEF (2022); CEED Consulting (2021) prilikom izrade

naknadu za novorođeno dijete, troškove ishrane u predškolskim ustanovama, refundaciju naknade zarade i naknade zarade za rad s polovinom punog radnog vremena), pritužbe u odnosu na pružanje i korišćenje prava na usluge socijalne i dječje zaštite (pravo na podršku za život u zajednici, savjetodavno terapijske i socijalno edukativne usluge, smještaj i druge usluge); jedna inicijativa na provjeru ispunjenosti za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite, uvid u opšte i pojedinačne akte javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga i dokumentaciju javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga na osnovu koje se ostvaruju prava i usluge socijalne i dječje zaštite.

Dosadašnja praksa ukazuje da je u odnosu na broj podnijetih inicijativa postupak nedovoljan broj inspektora/inspektorki, te je u narednom periodu neophodno povećati broj izvršilaca i osnažiti njihove profesionalne kompetencije kroz povećanje broja obuka.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije vrši nadzor nad stručnim radom pružalaca usluga preko Komisije za vršenje nadzora nad stručnim radom pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite. Ministarstvo obrazuje Komisiju za postupanje u svakom pojedinačnom predmetu. Komisiju čine predsjednica i članovi/članice koji su predstavnici Ministarstva i Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu. U periodu od 1. januara 2023. godine do 31. decembra 2023. godine, Komisija za vršenje nadzora nad stručnim radom pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite je izvršila ukupno 14 nadzora nad stručnim radom ustanova i pružalaca usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite.

U nadzoru nad stručnim radom pružalaca usluge utvrđuje se da li su ispunjeni uslovi u odnosu na primjenu propisanih stručnih procedura i na korišćenje stručnih znanja i vještina tokom prijema, procjene, planiranja, pregleda efekata realizovanih aktivnosti i završetka rada s korisnikom, na osnovu uvida u dokumentaciju i uvida u proces pružanja i efekata usluga.

U skladu s Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva rada i socijalnog staranja, u februaru 2024. godine formirana je Direkcija za nadzor nad stručnim radom javnih ustanova i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite u okviru Direktorata za razvoj usluga, stručni nadzor i drugostepeni upravni postupak u socijalnoj i dječjoj zaštiti. U skladu s navedenim Pravilnikom, u Direkciji je sistematizovano pet radnih mjesta, dok su trenutno popunjena dva radna mjesta. I Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije preoznalo je pomenutu Direkciju kao relevantnu, te će razvijati njene kapacitete.

U narednom periodu je neophodno jačati kapacitete Direkcije kroz zapošljavanje novih službenika i kontinuirane obuke zaposlenih. Takođe, imajući u vidu da je Direkcija za vršenje nadzora uspostavljena ali da se stručni nadzor i dalje sprovodi preko Komisije za vršenje nadzora nad stručnim radom pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite koja se obrazuje u svakom pojedinačnom predmetu, u narednom periodu će biti neophodno izmijeniti Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom ustanova, drugih oblika organizovanja i fizičkih lica koji obavljaju djelatnost socijalne i dječje zaštite.

Na nivou **lokalnih samouprava**, mehanizmi za kvalitetno i efikasno sprovođenje mjera iz oblasti socijalne i dječje zaštite su nedovoljno razvijeni. U prethodnom periodu izrada i revidiranje lokalnih planova za socijalnu i dječju zaštitu, koja je bila definisana prethodnim strateškim dokumentom čiji si nosioci bile lokalne samouprave, realizovani su na veoma niskom nivou, što ukazuje na postojanje potrebe za pružanjem podrške prilikom izrade i revidiranja lokalnih planova u narednom periodu. Prilikom izrade samih planova lokalnih samouprava neophodno je oslanjanje na prethodnu analizu potreba muškaraca i žena na lokalnom nivou, kao bi razvoj samih usluga bio ciljano usmjeren na unapređivanje kvaliteta njihovog života.

Evropski socijalni fond (ESF) je glavni instrument Evropske unije za ulaganje u ljude i implementaciju Evropskog stupa socijalnih prava.

Članstvom u EU, Crna Gora će na raspolaganju imati 8 do 10 puta veće iznose finansijske podrške iz Evropskog socijalnog fonda (ESF) u odnosu na novac koji trenutno dobija u okviru Instrumenta pretprijetne podrške (IPA). Ova sredstva predstavljaju značajan resurs za rješavanje brojnih izazova u oblasti socijalne i dječje zaštite, ali uz pretpostavku da postoje ojačani administrativni kapaciteti za upravljanje pomenutim sredstvima. S tim u vezi, sve aktivnosti koje su sprovedene kroz prethodne Operativne programe koji su se finansirali iz IPA I i IPA II finansijske perspektive za sektor zapošljavanja i socijalne inkluzije govore o pripremanju crnogorske administracije za korišćenje Evropskog socijalnog fonda (ESP) po ulasku u EU i ispunjavanju obaveze iz PP 19, odnosno ispunjavanju završnog mjerila koje poziva na uspostavljanje administrativnih kapaciteta za buduće korišćenje ESF-a.

Jedna od njih bili su projekti u okviru Višegodišnjeg operativnog programa za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu (SOPEES 2015–2017) „Tehnička pomoć Operativnoj strukturi za Sektorski operativni program za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu politiku“ i „Jačanje kapaciteta sistema socijalne i dječje zaštite“ koji su imali za cilj pružanje podrške crnogorskim institucijama da ojačaju svoje kapacitete. Kao svojevrsni nastavak i nadgradnja očekivanih rezultata, kroz Jednogodišnji Akcioni dokument „Podrška pametnom i inkluzivnom rastu – obrazovanje, zapošljavanje i socijalna inkluzija 2020“ jačaju se kapaciteti institucija korisnica da preuzmu obaveze koje proizlaze iz procesa pristupanja EU u sektoru zapošljavanja i socijalne zaštite (u skladu s Poglavljem 2, Poglavljem 19 i Poglavljem 22).

Nadalje, bivše Ministarstvo rada i socijalnog staranja u skladu sa smjernicama Evropske komisije finalizovalo je proces programiranja nove IPA III finansijske perspektive započet 2022. godine – definisanjem prioriteta kroz pripremu Strateškog odgovora i izradom nacrtu za Višegodišnji Operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju 2024–2027. (IPA III). Ključni kriterijumi za dobijanje finansijske podrške EU su relevantnost i zrelost predloženih projekata, a sve u cilju pripreme država za buduće korišćenje Evropskih strukturnih i kohezionih fondova. Ovakav pristup će zahtijevati dodatni angažman i jačanje kapaciteta cjelokupne administracije, kako bi ispunili kriterijume koje je Evropska komisija definisala. S tim u vezi, izrađen je i nacrt Jednogodišnjeg Akcionog dokumenta za 2024. godinu kao pripremnog dokumenta za realizaciju Višegodišnjeg Operativnog programa za zapošljavanje i socijalnu inkluziju 2024–2027. (IPA III), čiji je cilj da se poboljšaju kapaciteti Crne Gore za efikasno i efektivno korišćenje IPA III i

budućih fondova kohezione politike EU/ESF kroz podršku uspostavljanju funkcionalnih operativnih struktura, pripremnog rada i kapaciteta za razvoj relevantnih programa i projekata u oblasti zapošljavanja i socijalne inkluzije.

Nova IPA III finansijska perspektiva predstavlja test institucionalnog opterećenja za buduću upotrebu Evropskog socijalnog fonda (uz mapiranje uskih grla u procesu i sistemu). Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, kao buduće Posredničko tijelo za upravljanje politikama za Operativni program za zapošljavanje i socijalnu politiku 2024–2027. trebalo bi da posebnu pažnju usmjeri na osobe u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, posebno na djecu u nepovoljnom socio-ekonomskom položaju, mlade, kao i ostale ranjive kategorije, uključujući i žene, u cilju obezbjeđivanja njihove pune ravnopravnosti u društvu.

Takođe, implementacija prethodnih Operativnih programa pokazala je partnerstvo sa socijalnim partnerima i organizacijama civilnoga društva (OCD) koje imaju puni potencijal za ostvarivanje zadatih ciljeva u procesu pristupanja Crne Gore ka EU. Kroz implementaciju aktivnosti, socijalni partneri i OCD-ovi imaju mogućnost razvoja svojih kapaciteta za ostvarivanje ESF ciljeva. Činjenica je da su OCD-ovi posebno aktivni u pružanju socijalnih usluga i implementaciji aktivnosti za socijalno uključivanje ranjivih grupa.

Najbitniji ciljevi socijalne politike Evropske unije jesu postizanje jedinstvenog i pravednog pristupa osnovnim socijalnim uslugama, unapređenje sistema socijalne zaštite, visoka stopa zaposlenosti, dobri uslovi rada, visoka produktivnost i socijalna kohezija. S tim u vezi, izazovi Crne Gore su unapređenje normativnog okvira u socijalnoj i dječjoj zaštiti, unapređenje sistema kvaliteta u socijalnoj i dječjoj zaštiti i unapređenje usluga socijalne i dječje zaštite, stvaranje preduslova za nastavak deinstitucionalizacije, što su preporuke EK u posljednjim Izvještajima EK za Crnu Goru.

Razlozi za donošenje novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, proističu iz potrebe daljeg unapređenja kvaliteta života pojedinca/pojedinke i porodice tako što će se unaprijediti materijalna davanja i usluge iz oblasti socijalne i dječje zaštite, postupak licenciranja pružaoca usluge i licenciranja stručnih radnika, kao i postupak akreditacije programa obuke što će uticati na sistem kvaliteta u socijalnoj i dječjoj zaštiti. Takođe, razlozi za donošenje novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, nalaze se i u cilju usaglašavanja s međunarodnim standardima i ispunjavanja obaveza preuzetih ratifikacijom međunarodnih ugovora, prije svega onih koji se odnose na garancije ljudskih prava i sloboda, prava djeteta i prava lica s invaliditetom.

Operativni cilj 3:

Unapređenje kvaliteta upravljanja u sistemu socijalne i dječje zaštite na svim nivoima

Indikator učinka 1: Smanjenje opterećenosti voditelja/voditeljke slučaja u CZSR po broju predmeta	Trenutni nivo opterećenosti: 100 predmeta po voditelju/voditeljki slučaja	Smanjenje nivo opterećenosti na 60 predmeta po voditelju/voditeljki slučaja	Smanjenje nivoa opterećenosti na 40 predmeta po voditelju/vodi teljki slučaja
Indikator učinka 2: Unaprijeđeni postojeći i razvijeni novi standardi u sistemu socijalne i dječje zaštite	Trenutni broj postojećih standarda u sistemu socijalne i dječje zaštite za koje je Zavod definisao preporuke: 5 standarda	Do kraja 2026. godine će biti povećan broj standarda za koje je Zavod definisao preporuke na: 14 standarda	Do kraja 2028. godine će biti povećan broj standarda za koje je Zavod definiseo preporuke na: 20 standarda
Indikator učinka 3: Povećan broj profesionalaca koji dobijaju supervizijsku podršku u sistemu socijalne i dječje zaštite	24 supervizijske grupe	29 supervizijskih grupa	49 supervizijskih grupa
	Broj supervizanata/supervizant kinja: 152	Broj supervizanata/supervizantkinj a: 187	Broj supervizanata /supervizantki nja: 290
Indikator učinka 4: Osavremenjivanje baze podataka za registar licenciranih stručnih radnika, evidenciju akreditovanih programa obuke i evidenciju o realizovanim programima obuka	Broj baza podataka: 1	Broj baza podataka: 2	Broj baza podataka: 3
Indikator učinka 5: Povećanje broja inspekcijskih nadzora iz oblasti socijalne i dječje zaštite	250 inspekcijskih nadzora na godišnjem nivou	275 inspekcijskih nadzora na godišnjem nivou	300 inspekcijskih nadzora na godišnjem nivou

Indikator učinka 6: Povećanje broja nadzora nad stručnim radom	15 nadzora na godišnjem nivou nad stručnim radom	55 nadzora na godišnjem nivou nad stručnim radom	75 nadzora na godišnjem nivou nad stručnim radom
--	--	--	--

2.6 Informacioni sistem socijalnog staranja (e-Socijala)

Informacioni sistem socijalnog staranja (e-Socijala) predstavlja okosnicu reforme sistema socijalne i dječje zaštite s ciljem da se obezbijedi što kvalitetnije i transparentnije ostvarivanje prava, kako u dijelu materijalnih davanja tako i u dijelu usluga socijalne i dječje zaštite. U prethodnom periodu, kroz korišćenje ISSS-a postignuta je optimizacija budžetskih izdvajanja za socijalnu zaštitu kroz bolju usmjerenost materijalnih davanja, a samim tim je postignuto da materijalno obezbjeđenje i pripadajuća prava primaju samo oni koji ispunjavaju zakonske uslove, čime je smanjena greška uključenosti. Prestanak prava na materijalna davanja onima koji su ih ostvarivali bez valjanog zakonskog osnova, ostvarena je ušteda budžetskih sredstava za one koji su u stanju socijalne potrebe, a nijesu pokriveni mrežom socijalne zaštite, čime se obezbjeđuje fiskalni prostor za korekciju greške isključenosti, odnosno onih koji su stanju socijalne potrebe, a zbog restriktivnih kriterijuma ne ostvaruju pravo.

Takođe, unaprijeđen je pristup materijalnim davanjima i uslugama socijalne i dječje zaštite kroz uspostavljanje automatizovanog pribavljanja dokaza za ostvarivanje prava od drugih devet državnih institucija, a zaposlenima u centrima olakšana administracija. Kroz ovu funkcionalnost radi se i mjesečno preispitivanje korišćenja prava radi ažurnosti predmeta i sprečavanja eventualnih zloupotreba. Poboljšan je i kvalitet i praćenje pružanja usluga socijalne i dječje zaštite kroz uvođenje vođenja slučaja i cjelokupno upravljanje predmetima na unificiran način u svim centrima. Kako analitika i statistika predstavljaju jedan od ključnih izvora podataka u kreiranju socijalne politike, to je u prethodnom periodu rađeno na obezbjeđenju dostupnosti podataka i statistike, izvještaja, kao i na unapređenju transparentnosti, monitoringa kvaliteta rada i praćenja rada na predmetima kroz sistem.

Neophodno je napomenuti da su na optimalan i pravovremen način sprovedena četiri seta Vladinih COVID-mjera za pomoć ugroženim građanima, uključujući vanredne isplate jednokratnih pomoći, obezbjeđenje kontinuiteta socijalnih prava kroz informatičko produženje prava za korisnike čija su prava bila predmet preispitivanja, i to u situaciji obustave rada socio-ljekarskih komisija u trajanju od 17 mjeseci i drugih sličnih situacija.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije konstatovalo je da je u prethodnom periodu na optimalan način sproveden značajan broj zakonskih izmjena putem ISSS-a. U predstojećem periodu, takođe je neophodno kroz ISSS sprovesti nova zakonska rješenja i osigurati kontinuiran i nesmetan rad ustanova socijalne i dječje zaštite, obezbijediti e-servise za građane itd., a što iziskuje izradu novih funkcionalnosti sistema.

Da bi se pravovremeno sprovela nova zakonska rješenja, kao i primjena podzakonskih akata, neophodno je obezbijediti resurse u vidu vremena, stručnjaka i finansijskih sredstava za razvoj novih funkcionalnosti Informacionog sistema, kao i za doradu i optimizaciju postojećih.

Kada se govori o ključnim informacionim sistemima u zemlji, a naročito o onima koji su odgovorni za godišnju isplatu značajnih budžetskih izdvajanja (kroz ISSS se u 2023. isplaćuje preko 230 miliona eura), osnovno pravilo je da se mora planski i kontinuirano ulagati kako u njihov dalji razvoj tako i u redovno održavanje.

Stoga je projektovano da će nakon deset godina operativnog rada ISSS-a odnosno od 2025. godine, biti započet njegov potpuni reinženjering (re-factoring). Reinženjeringom bi sistem bio potpuno modernizovan i optimizovan i, uz redovno održavanje i dorade, predviđeno je da služi u narednom desetogodišnjem periodu. U suprotnom, nedopustiv je rizik nefunkcionisanja ISSS-a, što bi u krajnjem moglo rezultirati i prekidom isplate materijalnih davanja i usluga.

Kada su u pitanju tehnički kapaciteti, obezbijeđena je informatičko-telekomunikaciona infrastruktura na 36 lokacija, uključujući centre, njihove područne jedinice i JU socijalne i dječje zaštite za smještaj, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu i na centralnoj lokaciji. U narednom periodu neophodno je nastaviti ulaganja u opremu i mrežu i osigurati redovno održavanje, zamjenu, servisiranje i unapređivanje svih hardverskih i serverskih komponenti kako bi se izbjegli prekidi u operativnom radu, ali i kako bi se obezbijedilo dodatno ulaganje u ICT bezbjednost.

Oprema takođe obuhvata:

- Serversko okruženje, koje uključuje servere, storage sisteme, neophodnu aktivnu mrežnu opremu za umrežavanje i sigurnost sistema, virtualizaciju sistema i odgovarajuće licence.
- Mrežu i hardver (radne stanice, štampače, skenere itd., kao i integrisanje postojeće informatičke opreme (preko 650 radnih stanica, trenutno) na udaljenim lokacijama u domen-kontroler.
- Centralna i lokalne informaciono-komunikacione mreže i održavanje web-servisa.

U cilju ostvarivanja uslova za implementaciju zakonskih i strateških reformi u socijalnoj i dječjoj zaštiti, neophodno je kontinuirano sprovoditi specijalizovane obuke za zaposlene. Pored analiza izmjena propisa, testiranja, izrade uputstva i obuka za primjenu prava kroz Informacioni sistem, obuke uključuju i obuke za administratore sistema iz Ministarstva rada i socijalnog staranja, kao i obuke iz domena zaštite podataka o ličnosti, ISO standardizaciju za informacionu tehnologiju, sajber-bezbjednosne aspekte itd. Ova komponenta takođe obuhvata prenos znanja među kolegama i podršku operativnom radu na terenu, uključujući help-desk, kao i obilaskе CZSR i pružanje podrške u radu na licu mjesta.

Bez dodatnih ulaganja u e-Socijalu postoji značajan rizik od poremećaja u postojećim procesima u radu, što bi takođe negativno uticalo na efikasnost cjelokupnog sistema socijalne zaštite. Stoga je u narednom periodu, kako je već gore opisano, neophodno obezbijediti dalja ulaganja u softverske, hardverske i ljudske kapacitete kako bi se osigurala primjena zakonskih rješenja i javnih politika u sistemu socijalne i dječje zaštite.

Operativni cilj 4: Proširenje i unapređenje funkcionalnosti i infrastrukture Informacionog sistema socijalnog staranja (e-Socijala)			
Indikator učinka 1: Broj novih prava iz socijalne i dječje zaštite (funkcionalnosti) obuhvaćenih informacionim sistemom	Trenutno je 21 pravo iz socijalne i dječje zaštite obuhvaćeno informacionim sistemom	Minimum 24 prava iz socijalne i dječje zaštite će biti obuhvaćena informacionim sistemom	Minimum 27 prava iz socijalne i dječje zaštite će biti obuhvaćena informacionim sistemom
Indikator učinka 2: Broj elektronskih usluga dostupnih građanima	Trenutno nijedna elektronska usluga nije dostupna građanima	Razvijene i funkcionalne 2 elektronske usluge koje su dostupne građanima	Razvijeno i funkcionalno 7 elektronskih usluga koje su dostupne građanima
Indikator učinka 3: Povećanje broja pružalaca usluga koji imaju pristup informacionom sistemu	Trenutni broj pružalaca usluga koji imaju pristup informacionom sistemu: 8	Minimum 15 pružalaca usluga koji imaju pristup informacionom sistemu	Minimum 27 pružalaca usluga koji imaju pristup informacionom sistemu
Indikator učinka 4: Urađen reinženjering Informacionog sistema (prelazak na nove tehnologije)	Postojeći ISSS je zasnovan na zastarjelim tehnološkim rješenjima	Do kraja 2027. godine uspostavljen ISSS zasnovan na novim tehnologijama	Poboljšana efikasnost sistema (brži odgovor na zahtjev korisnika sistema kroz optimizaciju procesa i korišćenje novih tehnologija) i olakšana interoperabilnost (razmjena podataka) s drugim sistemima

3. FINANSIJSKI OKVIR ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE

Za realizaciju aktivnosti predviđenih akcionim planom potrebno je izdvajanje finansijskih sredstava u ukupnom iznosu od 30.344.400,00 eura. Metodologija koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda je metoda procjene, kao i prethodnih iskustava nosioca aktivnosti. Sredstva je potrebno obezbijediti iz redovnog budžeta Crne Gore, kao i iz sredstava donatorske podrške. Takođe, u cilju ubrzanja procesa proširenja, kao i podsticanja ekonomske konvergencije na nivou regiona Zapadnog Balkana (ZB), Evropska komisija (EK) je 8. novembra 2023. godine usvojila predlog novog Plana rasta EU za Zapadni Balkan uz projekciju da će sprovođenje reformi i finansijska podrška EU imati pozitivan efekat na ekonomski rast ekonomija država kandidata. Vlada je usvojila Informaciju o procesu pripreme Reformske agende Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast, i usvojila Reformsku agendu Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast. Detaljnije o sredstvima potrebnim za realizaciju svake pojedinačne aktivnosti za jednogodišnji/dvogodišnji period biće predstavljeno u Akcionom planu. U sljedećoj tabeli dat je pregled finansiranja cjelokupnog strateškog dokumenta za naredni četvorogodišnji period, gdje se kao glavni izvori finansiranja javljaju:

- Budžet Crne Gore (Dio sredstava predviđen je Planom rasta EU za Zapadni Balkan za period 2026-2027.godina - Reformska agenda Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast)
- Donatorska podrška

Godina	Budžetska sredstva	Donatorska podrška	Ukupno
2025	2.306.400,00 ¹²¹	1.000.000,00	3.306.400,00
2026	9.538.000,00	3.000.000,00	12.538.000,00
2027	7.500.000,00	3.000.000,00	10.500.000,00
2028	2.500.000,00	1.500.000,00	4.000.000,00
Ukupno	21.844.400,00	8.500.000,00	30.344.400,00

4. OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE

Primjenu Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period od 2025. do 2028. godine koordiniraće Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije.

Za direktnu primjenu Strategije SDZ će prvenstveno biti nadležna ministarstva i druge institucije čiji su predstavnici bili članovi/članice Radne grupe za izradu Strategije: Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Ministarstva zdravlja,

¹²¹ Dio od 720.000,00 eura predviđen za održavanje Informacionog sistema socijalnog staranja (e-socijala) planiran je za 4 godine u period od 2025-2028.

Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, Ministarstva prosvjete, Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalnog sigurnosti, Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, Uprave za inspeksijske poslove, kao i Zajednice opština Crne Gore. Sva navedena ministarstva i druge institucije, u skladu sa svojim mandatom, imaju nadležnosti i odgovornosti precizno definisane Akcionim planom.

Međusektorski Tim za praćenje i ocjenjivanje sprovođenja Strategije SDZ će biti formiran nakon usvajanja Strategije SDZ za cijeli period važenja Strategije i sastajće se na redovnim kvartalnim sastancima posvećenim procesu sprovođenja Strategije SDZ. Tim za praćenje i ocjenjivanje sprovođenja Strategije SDZ će usaglašavati predloge akcionih planova i izvještaja o sprovođenju Strategije SDZ i akcionih planova.

Sva ministarstva i institucije biće uključeni u međuresornu i međusektorsku saradnju, prvenstveno s NVO sektorom i međunarodnim organizacijama, jer samo kroz takav vid saradnje je moguće ostvariti ciljeve Strategije socijalne i dječje zaštite. Međuresorna saradnja će se ogledati u zajedničkim aktivnostima na ostvarivanju ciljeva Strategije, od izrade godišnjih akcionih planova, sprovođenja zajedničkih obuka profesionalaca iz različitih resora, kreiranja integrisanih usluga ili praćenja sprovođenja i dostizanja ciljeva Strategije.

Sva nadležna ministarstva će u procesu primjene Strategije uključivati, u skladu s potrebama, ustanove koje su dio njihovog resora – obrazovne ustanove, centre za socijalni rad, domove zdravlja itd. Takođe, sva ministarstva i druge institucije će u procesu primjene sarađivati s ustanovama koje prikupljaju i obrađuju različite podatke o djeci.

U okviru međusektorske saradnje moguća su partnerstva s nevladinim organizacijama, lokalnim samoupravama, Zajednicom opština Crne Gore i međunarodnim razvojnim organizacijama u ostvarivanju ciljeva Strategije kroz različite projekte i programe.

5. NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE

Tokom realizacije strateškog dokumenta vrši se monitoring, odnosno praćenje sprovođenja strateškog dokumenta, i to prvenstveno kroz praćenje realizacije pratećeg akcionog plana. O implementaciji akcionog plana izvještava se, po pravilu, jednom godišnje. Međusektorski Tim za praćenje i ocjenjivanje sprovođenja Strategije SDZ će imati ulogu da promoviše koordinaciju aktivnosti i ukazuje na prioritete u sprovođenju mjera definisanih u Strategiji SDZ.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije je nadležno za prikupljanje informacija i izradu objedinjenog godišnjeg izvještaja Vladi o sprovođenju strateškog dokumenta, s fokusom na realizaciji aktivnosti iz akcionog plana. Osim toga, godišnji izvještaj će dati prikaz napretka u sprovođenju i po indikatorima uticaja i učinka. Godišnji izvještaj o sprovođenju strateškog dokumenta se dostavlja na mišljenje Generalnom sekretarijatu Vlade.

Završni izvještaj o sprovođenju strateškog dokumenta priprema Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije po isteku vremenskog roka za koji je strateški

dokument donijet i dostavlja ga Generalnom sekretarijatu Vlade na mišljenje. Struktura ovog izvještaja specifična je po tome što, mimo obaveznih elemenata koji važe za strukturu godišnjeg izvještaja, završni izvještaj sadrži i evaluaciju sprovođenja datog strateškog dokumenta. U pripremi završnog izvještaja, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije može konsultovati ostale organe uprave uključene u proces sprovođenja strateškog dokumenta radi daljeg unapređenja razvoja javnih politika.

Evaluacija sprovođenja Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2025–2028. će biti sprovedena na polovini procesa sprovođenja Strategije (krajem 2026. godine) i nakon završetka trajanja strateškog dokumenta, i evidentiraće se u okviru srednjoročnog i završnog izvještaja o njegovom sprovođenju. Osim evaluacije sprovođenja posebnih strateških ciljeva i mjera, evaluacija će posebnu pažnju obratiti na sagledavanje procesa sprovođenja Strategije socijalne i dječje zaštite. Sredstva za sprovođenje srednjoročne (*ex ante*) evaluacije i završne (*ex post*) evaluacije biće predviđena u okviru relevantnih akcionih planova za periode kada će predviđena dva oblika evaluacije biti sprovedena.